

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ \* SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İKTİSAT ANABİLİM DALI  
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DE KREDİ TAYINLAMASI ÜZERİNE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Nuryagdy JORAYEV**

**AĞUSTOS - 2021**

**TRABZON**

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ \* SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İKTİSAT ANABİLİM DALI**  
**TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DE KREDİ TAYINLAMASI ÜZERİNE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Nuryagdy JORAYEV**

**Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ezgi BADAY YILDIZ**

**AĞUSTOS - 2021**

**TRABZON**

## **BİLDİRİM**

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Nuryagdy JORAYEV

25.09.2021

## ÖNSÖZ

Finansal piyasalarda ortaya çıkan risk ve belirsizlik değişkenleri, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Finansal piyasalarda yüksek risk ve belirsizlik, ters seçim ve ahlaki tehlike gibi uygulamalara yol açabilmektedir. Bu asimetrik bilgi karşısında bankalar, kredi temerrüt riskinden korunmak için sıklıkla kredi tayinlemesine başvurmaktadır.

Kredi tayinlemesinin varlığı para politikasının aktarım mekanizmasını etkilemesi ve aşırı talepten kaynaklı 'piyasa başarısızlığı' olarak görüldüğü için oldukça önemlidir. Kredi tayinlemesinin banka krediler açısından değerlendirildiğinde ekonomik büyüme üzerinde dolaylı yoldan etkili olduğu belirlenmiştir. Finansal sistemin sorunsuz işleyişi, borç veren kurum ya da kuruluşların borç alanlara fon transfer ederek ekonominin verimliliğini artırır. Finansal piyasalar, fiyat dışı yollarla kredi tayinlemesine yol açabilecek bilgi açısından asimetrik olmaları bakımından geleneksel mal piyasalarından farklıdır.

Bu Çalışmanın amacı, kredi tayinlemesinin Türkiye ekonomisinde varlığının test edilmesi ve farklı unsurlar üzerindeki etkisini incelemektir. Bu kapsamda Winker (1999) tarafından geliştirilen araştırma süreci kullanılarak ampirik bir çalışma yapılmıştır. Kredi tayinlemesinin banka krediler üzerinde hem pozitif hem de negatif etkisinin olduğu görülürken, ticari krediler üzerinde negatif etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu Çalışma'nın her aşamasında kıymetli bilgi ve tecrübesinden yararlandığım danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ezgi BADAY YILDIZ'a teşekkür ederim.

Ağustos, 2021

Nuryagdy JORAYEV

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER .....	V
ÖZET .....	VII
ABSTRACT .....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ .....	1-2

## BİRİNCİ BÖLÜM

<b>1. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE.....</b>	<b>3-43</b>
1.1. Kredi Tayınlaması Kavramı.....	3
1.1.1. Kredi Tayınlaması Sınıflandırması .....	4
1.1.2. Kredi Riski ve Kredi Tayınlaması .....	5
1.1.3. Kredi Tayınlaması ve Banka İlişkileri .....	6
1.2. Kredi Tayınlamasını Açıklamaya İlişkin Teoriler .....	7
1.2.1. Asimetrik Enformasyon ve Finansal Piyasalara Yansımaları.....	7
1.2.1.1. Ters Seçim Sorunu.....	9
1.2.1.2. Ahlaki Tehlike Sorunu.....	9
1.2.2. Elde Edilebilirlik Doktrini .....	10
1.2.3. Jaffee – Russel Modeli.....	11
1.2.4. Stiglitz – Weiss Modeli.....	12
1.3. Kredi Tayınlamasının Mikro Ekonomik Etkileri .....	13
1.3.1. Tayınlamanın Yatırımlar Üzerindeki Etkileri .....	15
1.3.2. Tayınlamanın Faiz Oranlarına Etkisi .....	15
1.3.3. Tayınlamanın Arz ve Talep Oluşumuna Etkisi.....	17
1.3.4. Tayınlamanın Reel Sektör Oluşumuna Etkileri .....	19
1.4. Kredi Tayınlamasının Makro Ekonomik Etkileri.....	21
1.4.1. Tayınlamanın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri.....	22
1.4.2. Tayınlamanın Yatırımlar Üzerindeki Etkileri .....	23
1.4.3. Tayınlamanın Enflasyon Üzerindeki Etkileri .....	24
1.5. Kredi Tayınlamasının Krediler Üzerinde Etkisi.....	25
1.5.1. Tayınlamanın Banka Krediler Üzerindeki Etkisi .....	26

1.5.2. Tayinlamannın Ticari Krediler Üzerindeki Etkisi.....	36
---	----

## İKİNCİ BÖLÜM

<b>2. KREDİ TAYINLAMASINA İLİŞKİN LİTERATÜR TARAMASI .....</b>	<b>44-50</b>
2.1. Uluslararası Literatürde Kredi Tayinlaması.....	47
2.2. Ulusal Literatürde Kredi Tayinlaması.....	49

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

<b>3. KREDİ TAYINLAMASINA NEDEN OLAN ASİMETRİK BİLGİNİN VARLIĞININ TEST EDİLMESİ.....</b>	<b>51-57</b>
3.1. Araştırma Modeli .....	51
3.2. Veri Seti .....	52
3.3. Yöntem.....	53
3.4. Bulgular.....	54
<b>SONUÇ.....</b>	<b>58</b>
<b>YARARLANILAN KAYNAKLAR.....</b>	<b>60</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>67</b>

## ÖZET

Bankacılık sektörünün ortaya çıkışı ile vazgeçilmez bir parçası haline gelen kredi sistemlerinin ortaya çıkması ekonomiler için birçok soruna çözüm iken yönetim ve denetimi zorlaştıran pek çok riski de beraberinde getirmiştir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarında risk kavramı yıkıcı sonuçlara sebebiyet vermektedir. Geçmişten günümüze Türkiye küresel ve ulusal ölçekte birçok ekonomik krizin etkisi altında kalmıştır. Bu krizlerin yıkıcı etkisi öncelikle finans sektöründe hissedilmektedir. Piyasada negatif etkilere sahip olan unsurlar yalnızca kriz kaynaklı değildir. Örneğin taraflar arasında meydana gelen asimetrik enformasyon problemleri ile ortaya çıkan, bizzat bankalar tarafından kredi arzına getirilen sınırlama özel ismiyle kredi tayınlaması, piyasa koşullarını olumsuz etkilemekte hatta ekonomik büyümeye dahi engel olabilmektedir. Kredi tayınlaması, bankaların, müşterilere talep ettikleri kredi miktarından daha azını arz etmesi veya kredi isteğini doğrudan reddederek kredi kısıtına yönelmeleri durumunda meydana gelmektedir. Bir risk yönetimi aracı olarak kullanılan tayınlama, literatürde asimetrik enformasyon sorunu olarak bilinen ve piyasaların etkinlik düzeyini azaltan, bankaların kredi verirken yanlış kararlar almasıyla uzun vadede krize kadar götüren birtakım sorunlara çözüm olarak geliştirilmiştir.

Ekonomik büyüme için ülkedeki ticari faaliyetler ve yatırımlar büyük önem arz etmektedir. Bu faaliyetlerin gerçekleşebilmesi için uygun ortamların oluşturulması ve yeterli kaynağın sağlanması gerekmektedir. Yatırımların gerçekleştirilebilmesi için kullanılabileceği kaynaklar şirketlerin kendilerine ait sermayeleri yahut banka kredileridir. Çalışmanın konusu olan banka kredileri ve ticari krediler bu faaliyetlerin gerçekleşmesi noktasında kilit bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda kredilerin taşıdığı risk ile ortaya çıkan bankaların kendilerini garantiye aldığı sorunlara karşı bir politika aracı olan kredi tayınlamasının bu kredilerin sağlanabilirliği noktasındaki etkisi incelenmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle kredi tayınlamasını teorik çerçevede incelenmiş olup, kredi tayınlamasının ekonomi üzerindeki mikro ve makro etkilerini ele almıştır. Diğer taraftan sistemin karşılaştığı sorunlar ve etkinliğin artırılması amacıyla bu sorunlara karşı kullanılmakta olan tayınlama yönteminin krediler üzerinde, banka bilançolarında ve genel olarak ülke ekonomisi konjonktüründe etkileri, ekonomik kriz etkenleri incelenmiştir. Ayrıca kredi tayınlamasına sebep olan asimetrik bilginin kredi piyasasında varlığı ve bankaların fiyatlama davranışlarına etkisi ampirik olarak incelenmiştir. Yapılan çalışmada kredi tayınlamasının ticari krediler üzerinde olumsuz etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Kredi tayınlaması, bankacılık sistemi, asimetrik bilgi

## ABSTRACT

Credit systems, which have become an indispensable part of the banking sector with the emergence, have brought many risks that make management and control difficult while solving many problems for economies. Especially in the financial markets of developing countries such as Turkey, the concept of risk causes disastrous consequences. Turkey, from past to the global and national levels has remained under the influence of many economic crises. The destructive effect of these crises is felt primarily in the financial sector. On the other hand, the factors that have negative effects on the market are not affected only by the crisis. For example, with the special name of the credit rationing, which arises with the asymmetric information problems between the parties and brought to the credit supply by the banks, credit assignment may adversely affect the market conditions or even prevent economic growth. Credit rationing occurs when banks supply less than the amount of credit they demand to customers, or if they directly refuse the loan request and turn to the credit constraint. Being used as a risk management tool, rationing has been developed as a solution to several problems known as asymmetric information in the literature, which reduces the level of efficiency of the markets and leads to a crisis in the long term because banks make wrong decisions when making loans.

Investing and conducting business in the country are crucial for economic growth. In order to carry them out, however, it is necessary to create appropriate environments and provide sufficient resources. The sources that can be used to realize the investments are the government and commercial sectors.

In this study, credit rationing has been examined in a theoretical framework and the macro and micro effects of credit rationing on the economy have been discussed. Also, the problems faced by the system and the effects of the rationing method which is used against these problems to increase its efficiency, on loans, bank balance sheets and the economy of the country in general and the factors of the economic crisis are discussed. In addition, the existence of asymmetric information that causes credit rationing in the credit market and its effect on the pricing behavior of banks have been empirically examined. It has been concluded that credit rationing had a negative effect on commercial loans.

**Key Words:** Credit rationing, banking system, asymmetric information



## TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Kredi Stoku (Milyon TL).....	29
2	Kredilerdeki Gelişmeler (Trilyon TL) .....	32
3	Mevduat ve Kredi Stoku (Milyon TL).....	39
4	Bankacılık Sektöründe Kredilerin Gelişimi.....	40
5	Türlerine Göre Krediler .....	40
6	Kredilerin Dağılımı (Milyar TL) .....	41
7	Takipteki Krediler (Toplam Krediler Oranı, Yüzde).....	42
8	Değişkenlerin Tanımları ve Kaynakları.....	52
9	ADF Birim Kök Analizi Sonuçları .....	55
10	ARDL Sınır Testi Sonuçları .....	55
11	Uzun Dönem Katsayılar.....	56
12	Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları .....	57

## ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Asimetrik Enformasyon ve Kriz İlişkisi .....	28



## GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Kredi Tayınlaması Dengesi.....	18
2	Türkiye’de Yurt İçi Kredi Genişlemesi ve Enflasyon İlişkisi (2006-2018).....	25
3	1990-2001 Yılları Arasında Kredilerin GSYİH ve Mevduata Oranı .....	32
4	2002-2008 Yılları Arasında Kredilerin Mevduata Oranları (Yüzde).....	33
5	2003-2008 Yılları Arasındaki Kredi Stoku Değişimi (Yüzde) .....	33
6	2012-Mart 2020 Arasındaki Kredi Türlerinin Gelişimi .....	35
7	Bankacılık Sistemi İçinde Kredilerin Dağılımı .....	36
8	Kredilerin Türkiye GSYH’na Oranı (Yüzde) .....	41
9	2012-Mart 2020 Yılları Arasında Türk Bankacılık Sektöründe Takipteki Krediler .....	43
10	TCMB Politika Faizi ve Faiz Koridoru.....	53
11	TCMB Politika Faizi, Kredi Faizi ve Mevduat Faizi .....	53

## GİRİŞ

Rekabetçi bir piyasa düşünülüğünde mükemmel bir rekabetin mevcut olduğuna varsayılır. Kusursuz rekabet modeli şu koşulları varsayar: piyasada çok sayıda alıcı ve satıcı vardır; kaynakların serbest dolaşımı mümkündür; sektöre girişte hiçbir engel yoktur; homojen ve standartlaştırılmış ürünler ve bilgi eşitliği mevcuttur. Bilginin eşit olması, tüm piyasa katılımcılarının bilgiye eşit erişime sahip olduğuna anlamına gelmektedir. Ancak gerçek hayatta mükemmel rekabet modeli ihlal edilmektedir. Önemli ekonomik kaynak türlerinden biri olan bilgi, her ekonomik birim için sınırlı miktardadır. Asimetrik bilgi piyasa faaliyetleri üzerinde oldukça önemli etkilere sahiptir.

Taraflar arasında bilginin eşit olmamasından dolayı asimetrik bilgi sorunu oluşmaktadır. Bu durum bankaların ve kredi kurumlarının kredi verme isteklerini etkileyerek, kredi tayinlemesine sebep olabilmektedir. Kredi tayinlemesi, para politikası aktarım mekanizmasında önemli olarak yer aldığından dolayı hem teorik hem de pratik anlamda dikkat çekmektedir. Ayrıca bankaların belirlediği geçerli faiz oranında ticari kredilere olan talebin arzı aşması durumunda ortaya çıkabilmektedir.

Banka kredisi piyasalarında kredi tayinlemesi literatür kapsamında oldukça tartışılan bir konu olmuştur. İlk tartışma kredi tayinlemesinin mevcudiyeti ve kapsamında iken, diğer tartışmalarda piyasa başarısızlığı ön plana çıkmaktadır. Tüzel ve gerçek kişiler açısından kredinin önemi ortadayken, bunu sağlayan bankaların davranış biçimlerini çözmek en az üretim ve satış kadar mühim hale gelmiştir. Bu bakımdan bankaların kredi sağlarken takındıkları davranışların, getirdikleri standart ve koşulların ekonomiler açısından tezahürü önemlidir.

Çalışma amaç ve kapsam itibarıyla üç bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümü teorik çerçeve olup, sonrasında kredi tayinlemesinin mikro ve makro bazda etkilerine değinilmiştir. Bölüm içerisinde kredi tayinlemesini açıklamaya yönelik teorilerden detaylı olarak bahsedilmiştir. Çalışma kredi tayinlemesine neden olan asimetrik bilginin varlığını test etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kredi tayinlemesine ilişkin ulusal ve uluslararası ölçekte yapılan çalışmalardan literatür özeti sunulmuştur. Bu çalışmalarda kullanılan veriler, ekonometrik yöntemleri ve elde ettikleri bulgular incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde çalışma kapsamındaki veri seti ve ekonometrik yöntem açıklanmıştır. Winker (1999) prosedürü kullanılarak, kredi tayinlemesine sebep olan asimetrik bilginin kredi piyasasında mevcut olup olmadığı ve bankaların fiyatlama davranışlarına etkisi ampirik olarak test edilmiştir.

Sonuç kısmında ise çalışma kapsamındaki bulgular özetlenerek, elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır ve genel değerlendirme yapılmıştır.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

#### 1.1. Kredi Tayınlaması Kavramı

Kredi tayınlaması, bankacılık piyasasında kredi alıcılarının optimum düzeyin üstünde faiz oranını kabullenerek borçlanma talebine rağmen, kredi veren kurum ve kuruluşların kredi talebini reddetmesi olarak tanımlanmaktadır (Köksel ve Yöntem, 2014: 3-4). Bir başka ifade ile kredi piyasasında tayınlama durumu, kredi talebinin kredi arzını aştığı zaman ortaya çıkmakta ve bankaların kendilerini güvence altına alma ihtiyacından dolayı ortaya çıkmış olgudur.

Tayınlama süreç içerisinde birçok farklı teoriler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu durum başka bir problemin kaynağı olarak düşünülmekte ve ortaya asimetric enformasyon problemini çıkarmaktadır. Asimetric enformasyonun finansal piyasalarda yol açtığı sorunlar ilk olarak Akerlof (1970) tarafından metot haline getirilmiştir. Tayınlama ile ilgili öncü niteliğindeki çalışmalar Jaffee ve Russell (1976), Keeton (1979) ve Stiglitz ve Weiss (1981) tarafından gerçekleştirilmiştir. Tayınlama iki önemli asimetric enformasyon problemine karşı alınan bir önlem olarak görülmektedir. İlk önlem, kredi kullanım hakkı tanımadan önce kredi sağlayıcıların, borçlanıcıların risk seviyelerini temyiz edememesi olarak ortaya çıkarken, ikinci önlem ise kredi tahsisi sonrasında müşterilerin bankanın bilgisi dâhilinde olmadan riskli projelere girişiminden kaynaklanmaktadır. Taraflar arasındaki bilgi asimetrisinin arkasında, müşterilerin “krediyi geri ödeme ihtimali ve krediyi kullanım amacı konusunda” finansal araçından daha fazla bilgiye sahip olması yatmaktadır. Finansal piyasaların etkin çalışmasını azaltan bu durum, kredi sağlayıcıların verecekleri kredilere limit getirerek kredi tayınlamasına yol açabilmektedir (Uslu, 2018: 2-12). Tüm bunlara ek olarak kredi tayınlamasına neden olan sorunlar incelendiğinde ise;

Kredi tayınlamasına neden olan bir sorun ters seçim faktörüdür. Ters seçimin yaşanması durumunda, gerçek ya da tüzel kişilerin riski yüksek yatırımlarda bulunma eğilimi sebebiyle yüksek faiz oranlarına boyun eğerek kredi talebinde bulunmalarını ortaya çıkarmaktadır. Faizlerin yüksek olması, düşük riskli yatırımcıların sayısını azaltmaktadır. Bu durumda bankaların, müşterilerini ayırt etmek adına çok daha fazla araştırma yapmaları gerekecektir.

Bir diğer sorun ise, ahlaki tehlike sorunudur. Ahlaki tehlike, sözleşme sonrası saklı faaliyet nedeniyle ortaya çıkmaktadır ve kredi sağlayıcıları faiz oranlarını arttırma yoluna gitmeyecektir.

Başka bir deyişle, müşterilerin almaması gereken riski üstlenerek büyük yatırımlar yapmak istemekle birlikte bankaların bu niyetten haberdar olmadığı bir durum söz konusudur (Akyol, 2010: 52-53).

### 1.1.1. Kredi Tayınlaması Sınıflandırması

Jaffee ve Stiglitz (1990) kendi çalışmalarında kredi tayınlamasının, Walras Genel Denge Modelinde sunulan kredi oranlarının, piyasayı temizleyen fiyat düzeyinin altında kalmasından dolayı, krediye fazla talebin olduğu durumlarda ortaya çıktığını savunmuşlardır. Bu geniş anlamdaki tanıma bağlı olarak, fazla talebin geçici veya sürekli olup olmadığı ve en önemlisi, kredi faiz oranının bastırılmasını gerektiren unsurlara göre birçok farklı çeşit kredi tayınlaması olduğu ifade edilmektedir (Tükel, 2006: 25-26). Bu kapsam doğrultusunda Kredi tayınlaması ele alındığında ise;

***Fiyat Tayınlaması (Price Determination):*** Kredi talebinde bulunan müşterinin geçerli olan kredi oranı üzerinden almak istediği kredi hacminden daha az pay alabilmesi ve daha fazla miktarda kredi elde edebilmesi için müşterinin yüksek faiz oranı ödemek zorunda bırakılması olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca fiyat tayınlaması, standart fiyat tayınlamasının açıklaması olarak da bilinmektedir (Tükel, 2006: 25-26).

***Algı Farklılığından Kaynaklanan Tayınlama (Discrimination Caused by Differences in Perception):*** Müşterilerin geri ödeme yapamama olasılığını kavrayabilmelerinden dolayı, kendileri için uygun olduğunu düşündükleri faiz oranından borç bulamamaları durumu olarak tanımlanmaktadır. Kendileri için uygun olduğunu düşündükleri faiz oranından kredi bulamamaları sonucu kendi kararları doğrultusunda kredi almaktan caymalarını ifade etmektedir (Yiğitbaş, 2012: 46-47).

***Kırmızı Çizgi (Redlining):*** Risk durumlarında sınıflandırma kullanılması ve kredi sağlayıcısı herhangi bir faiz oranında arzuladığı kazancı elde edemediği durumlarda müşterinin kredi talebi kabul edilmeyecektir.

***Pür Kredi Tayınlaması (Pure Credit Rationing):*** Takip edilebilir özellikleri bakımından birbirine eş kredi müşterilerinin olduğu bir durum halinde, bunlardan bazı özel ya da tüzel kişilerin kredi alabildiği ancak kalanların eşit şartlara sahip olmalarına rağmen kredi alamadığı tayınlama sınıfı olarak tanımlanmaktadır. Sebep olarak ise, eksik bilginin varlığı sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Ayrıca pür kredi tayınlamasında, faiz oranı sabit kalırken, kredinin alınabilirliği (kredibilite) değişkenlik gösterebilmektedir (Yiğitbaş, 2012: 47).

### 1.1.2. Kredi Riski ve Kredi Tayınlaması

Kredi riski, müşterinin kredi muamelesinin imzalanan anlaşma gereği belirlenen mükellefiyetini tam olarak yerine getirmemesi nedeniyle kredi sağlayıcısını maddi kayba uğratma olasılığı olarak bilinmektedir. Tanım kapsamında, doğrudan ve dolaylı olarak ortaya çıkan bir borç yükümlülüğü karşılığında faiz ve anaparanın ödenememesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda kredi zararı, maddi karşılığı olan bir anlaşma koşulunun yükümlü tarafından yerine getirilmemesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Kredi riski ise, krediler ile birlikte sermaye piyasası ürünleri ve tüm iş faaliyetleri açısından sağlanan her türlü mal ve hizmete dair oluşan bir unsuru temsil etmektedir.

Kredi tayınlaması, kredi riskinin varlığı söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır. Bankalar anlaşmalı olduğu taraftan herhangi bir risk ile karşı karşıya kaldıklarında ve bunun bir olasılık dâhilinde seyrettiği durumlarda kredi tayınlaması sistemi devreye girmektedir. İşletmeler, müşterilerinin iyi ya da kötü olduklarını ayırt etmek için kredi tutarlarına ve faiz oranlarına limit getirerek bu riski önlemeye çalışmaktadırlar (Özgür, 2019: 25-26).

Finans dünyasında risk yönetimi, yatırım kararlarındaki belirsizliğin belirlenmesi, analizi ve kabulü veya azaltılması sürecidir. Esasen, risk yönetimi, bir yatırımcı veya fon yöneticisi, bir yatırımdaki ahlaki tehlike gibi potansiyel kayıp potansiyelini analiz ettiğinde ve ölçmeye çalıştığında ve ardından fonun yatırım hedefleri ve risk toleransı göz önüne alındığında uygun eylemi (veya eylemsizliği) aldığı anda gerçekleşir.

Kredi riski bankalar tarafından çeşitli araçlar kullanılarak ölçülmektedir. Günümüzde kredi riskinin ölçümü hususunda birçok kantitatif araç olmakla birlikte, 1968 yılında Altman'ın Z Yöntemi ile başlattığı ekonometrik çalışmalar yaygınlık kazanmıştır (Büyükkara, 2012: 2).

Bankacılık sektöründe kredi riskinin varlığından doğan kredi tayınlanmasının kullanımını azaltacak bir başka yöntem ise, aktif pasif yönetimi ile kredi riski arasındaki dengenin sağlanmasıdır. Aktif ve pasiflerin uğrayacağı zararın en aza indirgenmesi temel unsur olarak bilinmektedir. Nitekim bankaların aktif ve pasifleri olan döviz kuru, faiz oranı, likidite ve kredi riski gibi birçok riskle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumda aktif ve pasif yönetim süreci, bu risklerin çeşitli araçlarla yönetilmesidir. Kredi riskinin aktif pasif yönetiminde oluşturduğu en büyük etkilerden biri, oluşan sorunlu kredilerin aktifleri hareket ettirememesi olurken, bu sebeple problemlili kredilere ayrılan anapara, yüksek kazancı olan alternatif bölümlerle yönlendirilemeyecektir (Yiğitbaş, 2012: 37).

Bir diğer etki, kısa vadeli alacak tahsilinin uzun vadeliye çevrilme problemi. Problemlili kredilerdeki yükseliş bankaya nakit gereksinimi yaratacak hem nakit akışını hem de kredibilitesini kötü anlamda etkileyecektir. Bunun yanı sıra donmuş kredilerin tahsilatının gerçekleştirilememesi ek fon maliyeti yaratacak, bankanın sahip olduğu öz kaynakların da tüketilmesiyle bankaya ciddi



boyutta zarar ile karşılaşacaktır. Kredi tayinlaması bu durumda, bankanın ciddi boyutlarda zarara geçmeden müşterilerine karşı kendini koruma tedbirlerini alması açısından önem arz etmektedir. Bankalar sağladıkları kredileri arz etmeden riske girip girmeyeceğini öngörebilmeli ve gerektiği takdirde garanti fon sistemleri ve yahut tayinlama gibi çeşitli garantörlük işlemlerine başvurmalıdır (Yiğitbaş, 2012: 20).

Etkin bir izleme ve güvenilir bilgi toplama, kredi risk yönetiminin en önemli ilkeleri olarak bilinmektedir. Kredi ve müşteri bilgisi bankacılık etkinliğinde oldukça önem arz etmektedir. Öyle ki kredi sağlayıcılar, kredi talep eden gerçek ve tüzel kişiler hakkında sahip oldukları iş ve projeler ile ilgili kısmen az bir bilgiye sahiplerdir. Ayrıca bankalar, kredilerin risk idaresinde bulunduğu ülkenin ekonomik, politik ve altyapı koşullarını da dikkate almak durumundadırlar. Bu bağlamda, bankaların kredi sağlarken yalnızca fonların değerini tetkik etmesinin de yeterli olmadığı ve ülkenin sosyoekonomik ve politik altyapısının da dikkate alındığı gözlemlenmektedir (Yiğitbaş, 2012: 64-67).

### **1.1.3. Kredi Tayinlaması ve Banka İlişkileri**

Banka kredileri ve kredi tayinlama arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Bu kapsamda tarafların ile banka ilişkisinin tayinlama üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu kapsamda müşterinin banka tarafınca değerlendirilmesi ve gelecekteki temin edeceği tasarruflar açısından büyük önem taşımaktadır. Bankaların bu davranışı kredi tayinlamasında bir çeşit kendi hesabına garantörlük işi olarak da tanımlanabilir.

Günümüzde finansal piyasaların hareketliliği saniyeler, saliselerle ifade edilirken, bu durumdan en fazla etkilenen bankacılık sektörü olmaktadır. En nihayetinde yeni sistemlerin geliştirilmesi ve bankalara olumsuz yansiyabilecek parametrelerin en aza indirilmesi gerekmektedir. Kredi tayinlaması bu noktada iyi bir denge sağlamakla birlikte, bazen öngörülemeyen sonuçlardan da kaçınılamamaktadır. Örneğin, bankaların taraf olacağı kredi alıcısını çok iyi derecede analiz etmesine rağmen, yine de kredi alıcısının bu fonlarla yapacağı yatırımlara tayinlama aracılığıyla dolaylı yoldan müdahale ettiği de görülebilir (Tükel, 2006: 30-31).

Bankacılık ilişkileri denilince akla gelen ilk unsurlardan birisi de banka-müşteri ilişkileridir. Bu doğrultuda bir bankanın müşterisine açabileceği kredi miktarının artması bu müşterinin bankanın diğer hizmetlerine olan talebini arttıracığı ve bunun da bankanın kredi faizi dışındaki gelirlerini yükselteceği şeklinde bağlantı kurulabilir. Bu türden ilişkilerin varlığının, bankanın efektif gelir oranını arttıracığı söylenilebilir. Fried ve Howitt (1980) kredi tayinlamasını, banka ve müşteri arasında risk paylaşım düzenleme dengesinin bir parçası olarak ele almaktadırlar. Stiglitz ve Weiss (1983) kredi tayinlamasını asıl- vekil ilişkisi çerçevesinde incelemektedirler. Sürüp giden ilişkilerin durdurulması ile alakalı saik, ileride geri ödememe sorununu engelleme noktasında daha etkili ve

gelecekteki beklenen kâr anlamında, faiz oranı artışına oranla daha değerli olduğu varsayılmaktadır. Müşteri ilişkileri gerçekten de borçlanma işlemlerini anlamada önemli katkılar sağlamaktadır. Yine bu modellere suni olarak kurumsallık atfedilmesi de söz konusudur. Kredi piyasası bir mezat piyasasından ziyade bir müşteri piyasası olarak düşünülmelidir (Tükel, 2006: 33-34).

## **1.2. Kredi Tayınlamasını Açıklamaya İlişkin Teoriler**

### **1.2.1. Asimetrik Enformasyon ve Finansal Piyasalara Yansımaları**

18. yüzyıldan bu yana birçok iktisatçı bilgi eksikliğinin finans ve ekonomik piyasalar üzerindeki etkilerinin farkına varmışlardır. Bu doğrultuda asimetrik enformasyon, piyasalarda kimi ekonomik birimlerin, diğer birimlere nazaran daha fazla bilgiye sahip olması durumu olarak tanımlanmaktadır. İş çevrelerinde ve benzeri ortamlarda bilgi asimetrisinin optimal seviyede gerçekleşmemesi sonucu, bilgiye ulaşma imkânı fazla olanlar ile bilgiye ulaşma imkânı düşük olanlar arasında bilgi simetrisi bozulmaktadır ve asimetrik enformasyon olgusu bir piyasa başarısızlığı sonucunun nedeni haline gelmektedir (Altunöz, 2013:12-14).

Finans alanında konuya ilişkin ilk çalışmalardan olan “The Market for Lemons”, Akerlof tarafından 1970 yılında yayımlanmıştır. İlgili çalışmada taraflar arasındaki eşit olmayan bilgiyi anlatan bir asimetrik enformasyon örneği mevcuttur. Bu örnekte asimetrik enformasyon sorununun piyasa işleyişini sekteye uğratması durumu ikinci el araba piyasası modeli ile özleştirmektedir (Köksel ve Yöntem, 2014:109-110). Akerlof (1970), reel piyasa şartlarının tam rekabet koşullarında çalışmadığını, gerçek anlamda ekonomik olayların asimetrik enformasyon çevresinde şekillendiğini ileri sürmektedir.

Jaffe ve Russel (1976), Stiglitz ve Wisse (1978) tarafından yapılan çalışmalar sonucunda sermaye piyasasında ve kredi sisteminde asimetrik enformasyonun varlığı ve bu durumun piyasalarda ters seçim, ahlaki tehlike ve kredi tayınlaması sonuçlarını doğurduğu tespit edilmiştir.

Bu bağlamda asimetrik enformasyon probleminin sermaye piyasalarındaki varlığı ile bu durumun makroekonomik etkilerinin olduğu, araştırmalar sonucunda gözlemlenmiştir (Fidan, 2011: 43).

Simetrik bilgi sisteminin, finans sistemi ve krizlerin nedenleri üzerindeki etkileri incelendiğinde, bu iki kavramın doğrudan ilişkili olduğu görülmüştür. Sermaye akışındaki olumsuz değişimler sebebiyle döviz kurlarında yaşanan ani hareketlilik neticesinde meydana gelen para krizlerinde, gerçekleşen spekülasyon saldırı ve sonrasında yaşanan devalüasyona bakıldığında, devalüasyonla sonuçlanan ülke parasına yönelik başarılı bir saldırının gerçekleştiği görülmektedir.

Bu durumun sebebi ise, öncelikle finansal piyasalardaki bilgi akışının bozulması ve bir anlamda bilgi akışına müdahale edilmesi olarak görülürken, bu durumun sonuçları noktasında da ülke ekonomisi üzerinde tahrip edici etkilere sebebiyet vermektedir. Sabit kur sistemlerinde, milli fonun değerinin korunması amacıyla faiz oranlarındaki artışlar, sonrasında geri ödenemeyen borçluluk ve bu alandaki yükselişler, işletmelerin ve bankaların bilançolarında ciddi kayıplara yol açmaktadır (Kılıcı, 2018: 366).

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde yaygın bir şekilde görülen ve para krizleriyle çok yakın ilişkili olan bankacılık krizlerindeki aktif-pasif yönetimindeki dengesizlikler, döviz kuru uyuşmazlığı, güvencesiz kredi takdimi ve yatırım politikalarında asimetrik enformasyon probleminin önemli bir rolü bulunmaktadır (Kılıcı, 2018: 366-367).

Asimetrik enformasyon yaklaşımı, ekonomik krizlerin izahını amaçlayan bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde genellikle asimetrik enformasyon, kredi piyasalarının bir niteliği olarak tanımlanmaktadır. Sermaye piyasalarının faaliyeti ise sistemdeki tarafların, piyasanın işleyişi hakkındaki bilgilere aynı düzeyde sahip olmaları şartı ile gerçekleşmektedir. Asimetrik enformasyon, finansal bir sözleşmedeki tarafların sahip oldukları bilginin farklı olması halinde ortaya çıkmakta ve bu olgu kapsamında da borç alan birey borç sağlayıcısına kıyasla daha üstün olduğu görülmektedir. Nitekim borç talep edenler, sorumluluğunu aldıkları yatırım portföyleri hakkında borç sağlayıcısından daha fazla bilgiye sahip olduğu bilinirken (Şen, 2006: 3-4), bu noktada borç sağlayıcısı borç yükümlüsünün güvenilirliği ile ilgili olarak bir bilinmezlik ile karşı karşıya kalmaktadır.

Ünlü ekonomist Frederic Mishkin (2011: 333)'e göre sermaye piyasaları, anaparalarını en verimli yatırım fırsatlarına işlevsel olarak entegre edememektedirler. Bunun sonucunda ise, yatırımlarda düşüş kaydedilmekte ve bu sebeple ekonomik faaliyetlerde bir daralma oluşmaktadır. Ekonomik krizlerin tahlil edilmesinde asimetrik enformasyon kuramından faydalanılmasının asıl sebebi de finansal yapının özündeki hakikati sunmasındaki başarı olarak görülmektedir.

Asimetrik enformasyonun varlığında görülen iki temel problem nedeniyle piyasa fonksiyonlarını gerçekleştirilememektedir. Bu problemler, ters seçim ve ahlaki tehlike sorunu olarak sıralanmaktadır. Bu sorunların birbirinden farkı; ters seçim sorununun ekonomik çevrede faaliyet meydana gelmeden önce ortaya çıkarken, ahlaki tehlike sorununda ise, ters seçimin ortaya çıkmasından sonra ve farklı bir olguya sahip olunmasıyla gerçekleşmesidir (Çetinkaya, 2012: 48-49).

### 1.2.1.1. Ters Seçim Sorunu

Ters seçim sorununun açıklayıcı bir şekilde Akerlof (1970) tarafından yapılmıştır. Akerlof'a göre otomobil piyasasında dört çeşit otomobil türü bulunmaktadır. Yeni, kullanılmış ve iyi ve kötü (limon) otomobil şeklinde sıralanmaktadır. Amerika'da halk dilinde kötü otomobillere limon benzetmesi yapılmaktadır. Otomobil satın almak isteyen birey piyasadaki araçların kötü veya iyi olduğunu bilmemektedir ve piyasada hem iyi hem de kötü araçlar aynı fiyattan satılmaktadır. Satın alınan otomobilin iyi olma olasılığı ( $q$ ) ve kötü otomobil olma olasılığı ise  $(1-q)$  olduğu bilinmektedir. Satın aldığı otomobili belli bir süre kullanan birey kendi aracının kalitesi hakkında kesin bilgiye sahip olacaktır. Bu durumda piyasada asimetrik bilgi oluşmaktadır ve otomobil satıcısı alıcılardan daha kesin bir bilgiye sahip olabilmektedir. Kötü otomobile ödenen fiyat aracın gerçek değerinden fazla ise, satıcı bu fiyata razı olacaktır ve haksız bir avantaj sağlamış olacaktır. Eğer araç limon değilse ve teklif edilen fiyat aracın gerçek değerinden aşağıda ise satıcı bu fiyattan satmaya razı olmayacaktır. Böyle bir durumda piyasada limon araç arzı artacak ve araçların kötü olduğu hissi alıcılar arasında yayılacaktır. Bu durumda piyasada, daha az alıcı olacak ve ikinci el araç piyasası etkin bir şekilde çalışmayacaktır (Charles, 2009: 105).

Akerlof, ikinci el otomobil piyasası ile Gresham Kanunu arasında benzerlik olduğunu ve bu araçların ticaretinin yapılmasını engellediğini öne sürmektedir. Sebebi ise limon otomobillerin zaten iyi otomobil fiyatına satılıyor olmasından kaynaklanmasıdır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus otomobil piyasasında alıcı ve satıcı eşit bilgiye sahip olmadıkları gözlemlenirken, Gresham Kanunu'nda piyasa katılımcıları iyi ve kötü parayı tam olarak ayırt etmektedirler. Başka bir ifade ile kredi düzeninde seçim problemi tarafların kredi anlaşması yapmasından önce, kredi sağlayıcılarının kredi alıcılarının bütün niteliklerini bilmemesi sebebiyle meydana gelmektedir. Ayrıca kredi sağlayıcısının, borçlunun risk notunda ve sağladığı kredinin geri ödenmesi hakkında yeterli bilgiyi elde edememesi seçim sorunsalına yol açmaktadır (Sarıkaya, 2003: 2-3).

Bu sebepten ötürü, ters seçim söz konusu olduğunda sermaye piyasalarında istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Ters seçim sorununa bir örnek olarak, talep ettiği krediyi ödeyebilme ihtimali az olan banka müşterisinin, alacağı kredi karşılığında yüksek faiz oranını ödemeyi kabul etmesi ve sonuç olarak krediyi ilk sırada alabilmesi olarak gösterilmesidir.

### 1.2.1.2. Ahlaki Tehlike Sorunu

Ahlaki tehlike sorunu hakkında Rothchild ve Stiglitz 1976'da kredi tayinlaması ve sigortalarla ilgili olan bir çalışma ortaya koymuşlardır. Çalışmalarında ahlaki tehlikenin rekabetçi piyasa üzerindeki etkisini araştırdıkları gözlemlenmektedir. Rothchild ve Stiglitz, sadece rekabetçi bir dengenin olmadığından dolayı, rekabetçi dengenin var olması halinde değişik özelliklere sahip olabileceğini kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca sigorta piyasalarında, sigortacının müşteriye satış

teklifini yönettiğinde, sigortayı tam kapsayacak şekilde fiyatın belirtmediğini ve bunun yerine bireyin durumuna göre satın alabileceği miktar ve sigorta kapsamını sunmuş olduğunu da öne sürmektedirler. Bu durumda sigortacı, verdiği hizmet hakkında detaylı bilgi vermeye arzulu olsaydı, ortaya çıkan durumun herkes için iyi ve faydalı olabileceğini öne sürmüşlerdir. (Rothchild ve Stiglitz, 1976: 642).

### **1.2.2. Elde Edilebilirlik Doktrini**

Bu doktrinin ilk tanımı, 1951 yılında New York Merkez Bankası'nın ikinci başkanı olan Robert Roosa tarafından yapılmıştır. Kredi tayinlaması, ilk kez 1950'li yıllarda asimetrik enformasyon kuramından ayrı bir ekol olarak "elde edilebilirlik doktrini" bünyesinde incelenmiştir. Elde edilebilirlik doktrini, faizi kredinin elde edilebilirliğindeki değişimleri gösteren bir etken olarak ele almakta ve borçlanma sonucu maliyetin veya tasarrufun bir fonksiyonu olarak görmemektedir (Yiğitbaş, 2012: 47-48).

Elde edilebilirlik doktrini, yargılama sonunda verilen karar ile birlikte geçmişin para politika ilkelerini genişletmek amacıyla politika değişikliklerine kredi sağlayıcısının tepkisini ortaya koymak olarak da tanımlanabilir. Daha açık bir ifadeyle elde edilebilirlik doktrini, faiz gerçeğini herhangi bir borçlanmanın sonucu olarak veya teşvik ögesi olarak değil, borçlanmanın elde edilebilirliğine sebep olan ya da limit ve sınırlama getiren bir faktör olarak görülmektedir (Yiğitbaş, 2012: 48).

Doktrin'e göre; kredinin fiyatı değil bankaların vermeyi arzu ettiği kredi miktar önem arz etmektedir. Makroekonomik çerçevede, para politikasının harcamalar üzerindeki etkisi yalnızca faiz kanalıyla izah edilemeyeceği gibi bir değerlendirme doktrinin temel ilkelerini yansıtmaktadır (Tükel, 2006: 18-19).

Kredi tayinlaması ile ilgili olarak elde edilebilirlik doktrininin durumu basit bir örnekle izah edilmektedir; finans sistemlerinde menkul kıymet alım satımı, faiz oranlarına etki ederek kredilerin sağlanabilirliğinde değişikliğe yol açmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, menkul kıymet satışının yapılması, fiyatını aşağı çekerken faiz oranlarını yükseltecektir. Bu yükselme ise, kredilerin sağlanabilirliğinde sınırlamaya ve kısıtlamaya sebep olacaktır. Bu örnekten anlaşılacağı üzere elde edilebilirlik doktrininin ilkesinin, kredi miktarı ile faiz oranları arasında ters orantı olduğu olgusuna ulaşılmaktadır. Özetle bu kuram kredilendirme sürecinde bankaların etkisini vurgu yapmaktadır.

Elde edilebilirlik doktrininin tayinlamadaki rolü, borç talep edenin almayı arzuladığı kredi miktarı, banka tarafından karşılanmak istenmediği takdirde bankalar yüksek faizi bir engel olarak görebilmekte ve oranları artırabilmektedir. Ancak müşterinin yapmayı planladığı girişim ya da yatırımın büyüklüğü ve sonucunda elde edeceği yüksek kazanç beklentisi, her koşulu kabullenerek yüksek faize boyun eğmesine de engel olamamaktadır. Bankalar yüksek faiz oranlarına rağmen,

borçlanıcının niyetini öngöremediği ve ödeme durumu sebebiyle talebi geri çekemediği süreçte kredi miktarında kısıtlamaya gittiğini ve bunun sonucunda da piyasada kredi tayinlaması denilen kavramın ortaya çıktığı görülmektedir.

### 1.2.3. Jaffee – Russel Modeli

Kredi tayinlaması hakkında yapılan ilk çalışmalardan biri olan Jaffee ve Russel (1976: 1-5) (J-Modeli, taraflar arasındaki asimetric enformasyon sorunsalının piyasa hareketini çözümlemesi açısından önemli bir çalışma olarak görülmektedir. Çalışmanın özünde; kredi piyasaları, reel sektöre benzer nitelikleri taşımamaktadır. Borç talep edenler piyasada homojen bir yapıya sahip değildir ve bu sebeple de kredi tazminlerinde farklı ihtimallere tabidir.

Jaffe-Russel modelinde, tayinlama mevzusu kredi borçluları yönünden taranmış ve borç yükümlülerini dürüst borçlular ve dürüst olmayan borçlular olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Kredi kurumlarından aldıkları borçları, yaptıkları anlaşma gereği şartlara uyarak tazmin edenler dürüst borçlular olarak adlandırılırken, aldıkları geri ödemeli fonları tazmin edemeyenler ise dürüst olmayan borçlular olarak tanımlanmıştır.

J-F modeline göre dürüst ve dürüst olmayan borçlular arasında bir benzerlik vardır. Bu benzerlik tarafların talep ettiği borç miktarının eşit olmasıyla ifade edilmektedir. Tarafların ayırt edilebilmesi, bu eşitliğin ortadan kalkması ile ancak gerçekleşebilmektedir ve bunun sonucunda dürüst olmayanların kredi almaları engellenebilmektedir. Dürüst olmayan borçluların geri ödeme yapmaması durumunda faydalarında artış gözlenmektedir. Geri ödenme süresi ile fayda arasında doğru orantı kurulurken, geri ödeme süresi arttıkça bankalara karşı faizle birlikte borçluluk durumunun arttığı ve getirisinin de daha fazla olduğu gözlemlenmektedir.

Borçlular bu sınıflandırmanın dışında şanslı ve şanssız olarak da isimlendirilmektedir. Bu doğrultuda dürüst olanlar şanslı, olmayanlar ise şanssız olarak nitelendirilmektedir. Bu model kapsamında finansal sistemde borç sağlayıcıları yönünden dürüst olanların çoğunluğu önem arz etmektedir. Öyle ki J-F modeli kriz zamanlarında bile dürüst olanların borçlarını geri ödeyebilecekleri varsayımına dayanmaktadır.

J-F modeli bir başka sınıflandırma ortaya koyarak kredi sözleşmelerinde tekli ve çoklu sistemden bahsetmektedirler. Tekli sistem modeli tek bir sözleşme modelidir ve burada tayinlamanın tercih edilme olasılığı daha fazla görülmektedir. Çoklu sistem modelinde ise bankalar diğer sözleşmeleri sunmaktadırlar ve bu sözleşme türünde dengesizlik olasılığı vurgulanmaktadır.

J-F modelinde borç talep edenlerin borç sağlayıcılarından, kredinin tazmini hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğu ve bundan kaynaklı kredi piyasasında analiz yaparken ilk olarak rekabetçi

piyasaları baz aldıkları görülmüştür. Bu doğrultuda iki olasılıktan bahsedilmektedir. İlk olarak müşterilerin borçlanacağı kredi miktarının tümünün tayınlandığı dengeli bir durumdur. İkincisi ise, piyasada dengesizlik yaşandığı ve kısa vadede sistem içerisine dâhil olarak kar elde ettiği ancak uzun vadede bunun gerçekleşemeyip bırakmak zorunda kaldıkları denge durumu şeklinde açıklanmaktadır.

Kredi tayınlaması, daha önceki açıklamalarda da belirtildiği gibi, bankacılık kuruluşlarının ters seçim ve ahlaki tehlikeyi gidermek, kısacası asimetrik enformasyon sorununu aşmak amacıyla uyguladıkları yöntemlerdendir. Bu doğrultuda Jaffe ve Russel sınıflandırdıkları modellerle kredi tayınlamasını, borç talebinin arzı aşması durumunda bu talebi karşılamak yerine faiz oranlarının yükseltebileceğini ve bu limit dâhilinde kredi arzını gerçekleştirmesi veya tamamen reddetmesi kapsamında gerçekleştirebileceğini açıklamaktadırlar.

#### **1.2.4. Stiglitz – Weiss Modeli**

Kredi sisteminde asimetrik enformasyonun ortaya çıkışıyla birlikte, bu durumun tayınlamaya sebep olduğunu savunan bir diğer teori Stiglitz ve Weiss (1981) Modeli olmuştur. Araştırmacılar çalışmalarında J-F modelindeki sınıflandırmaya ek olarak bu model kapsamında faiz oranlarına değinmektedirler.

Stiglitz ve Weiss (S-W) Modelinde bankaların asimetrik enformasyon sorunun yol açtığı diğer sorunlardan kurtulmak amacıyla faiz oranlarını yükseltecekleri, ancak bu durum kapsamında riski yüksek olan müşterilerin kredi taleplerini arttıracaklarını ve bundan kaynaklı bankaların gelecek kazanç öngörüsünün azalmasından dolayı tayınlamaya başvuracakları düşünülmektedir. Bu bağlamda ekolün savunucuları Stiglitz ve Weiss, kredi sözleşmelerinde teminat ve fiyat dışı diğer opsiyonların tayınlamanın önüne geçemeyeceğini savunmuşlardır.

Modelde kredilerle ilgili olarak faiz oranı, risk ve talep miktarı değişkenleri nedensellikte ilişkilendirilmektedir. Bu ilişki ters seçim (müşterilerin risklilik bakımından sınıflandırılması) ve ahlaki risk (müşterilerin kredi aldıktan sonraki davranışları) kuramıyla ifade edilmektedir. Kredi verenler risk ortamında faiz oranlarını artırmaktadır. Nitekim bunun sonucunda faizlerdeki artış kredi niceliğini artırırken, bir süreden sonra faiz artışı krediye olan talebi azaltırken diğer yandan da miktarın azalmasına neden olmaktadır. Bu durumu Stiglitz ve Weiss, müşterilere tatbik edilen faiz oranlarındaki yükselişin, kredilerle yatırımcıların yapmayı hedeflediği projelerin ortalama riski arttırması olarak yorumlamaktadır. Projelerde riskin artması ise başarılı olma ihtimalini düşürmektedir.

Bu sebepten dolayı ters etki olarak faizin artışı müşterilere riskli yatırımları cazip göstermekte ve teşvik unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda geri ödeme gücünün düşük

olduğunun farkında olan müşteriler bile krediye başvurabilmeyi göze alabilirken, kredi sağlayıcıları ise potansiyeli düşük olan müşterilere kredi vermeyi tercih etmemektedirler. Kredilerin tayınlanması olarak bilinen bu olgu, piyasada krediye olan talebin arzı aşması ve müşterinin talebinin bankalar tarafından karşılanmaması hali olarak bilinmektedir. Kredi kurum ve kuruluşları, kredi notu düşük ve yüksek olan müşteriyi ayırtırmak, adına faizi artırmak ve kredi arz talep dengesini sağlayarak kredi taleplerini karşılamak yerine, sağlayacakları kredileri kısıtlamayı ya da tamamen kesmeyi öngörerek tayınlama yolunu izleyebilmektedirler.

### **1.3. Kredi Tayınmasının Mikro Ekonomik Etkileri**

Kredi tayınmasının mikroekonomi bağlamında değerlendirilmesi, firma veya banka özelinde, gerçek veya tüzel kişilerin finansal eylemleri ile mümkün olmaktadır. Bu çerçevede; yatırımlar, enflasyon, faiz oranları, arz-talep oluşumları, reel sektör ve büyüme oranları üzerinde çalışma sürdürülmektedir. Bu bölümde firmalar ve banka kararlarının daha çok özel sektöre olan etkisi üzerinde durulmaktadır.

Asimetrik enformasyon yoluyla ortaya çıkan bilgi eşitsizliği, bankaların kredi talep eden gerçek veya tüzel kişiler üzerinde uygulamış olduğu ve talebini bilinçli bir şekilde yerine getirmeme durumudur. Durum böyle olunca kredi talep eden tarafın isteği miktar bazında ya eksik bir şekilde değerlendirilmeye alınır ya da tamamen reddedilir. Bu durum genellikle devletlerin veya finansal piyasaların kötü durumda olduğu süreçlerde bankaların kendilerini garantiye alma sistemi olarak da tanımlanabilmektedir. Gayet açık ve makul olan bu sistem, ekonomik koşulların kötüye gitmesiyle birlikte halkın harcama stratejisinin değişebileceği ve böylelikle borcun tahsil edilemeyeceği düşüncesine dayandırılmaktadır.

Kredi tayınması temelde iki probleme karşı çıkmaktadır. Bunlar; ters seçim teorisi ve ahlaki tehlike olarak sıralanmaktadır. Bu iki problemin ekonomik etkileri oldukça yıkıcı olmakla birlikte kredi tayınması bu iki sorun için bir çözüm teşkil etmektedir. Ters seçim teorisi incelendiğinde, piyasada kalite sınıflandırmasına tabi tutulmayan malların ederinden fazlaya satılması ve kaliteli mal üreten üreticilerin piyasadan çekilmesiyle etkin piyasa gerçekleşmemektedir. Etkin piyasanın olmayışı ise ekonomik anlamda yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır. Bu etkinin tek bir piyasa için gerçekleşmediği ve ekonomide var olan yüzlerce piyasa düşünüldüğünde etkinin yayılımı açısından çok daha kötü sonuçlara sebep olabileceği düşünülmektedir.

Ters seçim problemi iktisadi işlemlere konu olan her finansal harekette, iki tarafın da etkinliğini azaltan bir sorun olarak bilinmektedir. Firmalar ters seçimin kendilerine getireceği maliyeti azaltmak hatta sıfıra indirebilmek için farklı uygulamalar geliştirmektedirler. Yüksek miktarda kredi başvurusu yapan bireyler, genellikle borç yükü altına kolaylıkla girebilecek kazanca sahip olan bireyler olmakla birlikte aynı zamanda da bu borcu ödeyememe riskini en fazla barındıran bireyler



olarak da bilinmektedirler. Bu kapsam altında yüksek miktarda kredi talep eden bireyler genellikle yüksek miktarda borca sahip olan bireylerden oluşmaktadır. Bankalar kendi oluşturdukları bir sınıflandırmayla kıyas yoluna gittikleri gözlemlenirken, ancak yapılan bu kıyas sisteminin sonucunda krediler yine de borç yükü fazla olan bireylere verilmesi dikkat çekmektedir (Fidan, 2014: 289).

Ters seçim problemi, kredinin riski yüksek olan borçlulara kullandırılma olasılığını arttırırken, ahlaki tehlike problemi kredinin geri ödenmeme olasılığını arttırmaktadır (Claus ve Grimes, 2003: 10-11). Kredi piyasasında vaktinde ödenmeyen veya hiç ödenmeyen borçların finansal yükü çok fazla olduğu bilinmektedir. Borcun tahsili, ekonomik dalgalanmaların yüksek olduğu bir ülkede paranın değer kaybetmesiyle faiz oranlarının gideri karşılayamamasına sebep olabilmektedir, hal böyle olunca etkin piyasa işlevini yerine getirememektedir.

Kredi tayinlaması, yüksek kredi faizleri karşısında piyasada kötü (riskli) müşterilerin artacağını ve bu durumun ters seçim problemine yol açarak bankaların arz ettikleri kredileri sınırlandıracağını öngörmektedir. Bu durum sorunlu krediler ile toplam krediler arasında negatif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Kredi için uygun, düşük risk kategorisinde olan firmalar faiz gibi sebeplerle bu krediyi almak istemeyebilmektedir, bu durum ise piyasa da açıklığa sebep olmaktadır. (Aras ve Müslümov, 2004: 4-5).

Diğer bir problem ise, ahlaki tehlike sorunudur. Firmalar kendi özelinde almış oldukları yüksek miktardaki krediyi farklı amaçlarla kullanıp bu durumu kredi aldığı bankalardan saklayabilmektedir. Örneğin, normalde düşük risk grubunda olan bir firmanın yeni bir girişim haricinde, hali hazırda bulunan firma giderlerini karşılamak adına gelecekteki faizlerden korunma yöntemi olarak verdiği gerekçe bazen farklı bir alana evrilebilirken, yüksek risk grubuna dahil bir yatırım olarak değerlendirilebilmektedir. Bu kapsamda firmanın zarar etmesiyle birlikte kredilerini ödeyememesi banka için büyük bir kayıp olarak görülmektedir. Kısacası var olan durumun şeffaf bir şekilde dile getirilmemesi ahlaki bir probleme yol açmaktadır (Aras ve Müslümov, 2004: 6).

Kredinin geri ödenmeme olasılığını önemli ölçüde arttıran arzu edilmeyen faaliyet ve davranışlar gerçekleştiğinde ise; kredi alan bireylerin yüksek riskli projelere yatırım yapması ve kaybetmesi durumunda kaybın önemli bir kısmının bankaya yüklendiği görülmektedir. Bu durumda bankalar, ödünç vereceği kaynağı kaybetmektense, çok az sayıda güvenilir müşteriye kredi açmayı tercih ettiği ve finansal sistemin etkin çalışmasını da bu doğrultuda engellediğini göstermektedir (Aras ve Müslümov, 2004: 4). Asimetrik enformasyonun bir sonucu olarak görülen bu sorun, kredi talep eden kişilerin kredileri harcama alanları ve karar verme mekanizmaları hakkında bankalardan daha fazla ve detaylı bilgiye sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Ters seçim ve ahlaki probleme çözüm olarak bankalar kredi tayinlaması sistemini sunmaktadır. Ülkenin politik ve ekonomik durumları göz önünde bulundurularak alınan bu karar sistemi doğrultusunda, krediler müşterilere kısıtlı bir şekilde sunulurken, bazı durumlarda ise kredinin sağlanmadığı da görülebilmektedir. Böylece bankalar kendi alacaklarını bir tür sigortaya tabi tutmuş olurlarken, ödenmemesi durumunda ise riski ortadan kaldırmayı ya da en aza indirmeyi hedeflemektedir. Bu kapsam doğrultusunda öne çıkartılan sistemlerin finansal piyasaya etkileri makro ve mikro ekonomik faktörler başlığı çerçevesinde incelenmiştir.

### **1.3.1. Tayinlamanın Yatırımlar Üzerindeki Etkileri**

Banka kredileri seleksiyon mekanizması olarak nitelendirilebilen kredi tayinlama sistemi aracılığıyla bankalar, müşterilerin kredi taleplerine olumsuz yanıtlar verebilmektedir. Banka kredilerinin müşterilere verilmemesi, yatırım için açılan ödeneklerin işlevselliğini yitirmesi anlamına gelmektedir. Firma sahipleri, riskli yatırımlardan uzak durarak, bankalara mevduat hesabı açıp ya da farklı araçlarla düşük risk grubunda olan yatırımlara meyletmektedir. Böylelikle firmalar kredi tayinlaması seleksiyonunda riskli grubunda değerlendirilmeyerek, farklı alanlar için kredi ihtiyaçlarını kolaylıkla temin edebilmektedirler.

Ancak bu durumda bankaların, kendi sermayesinde tuttuğu para rezervlerini piyasaya sürmedikçe negatif bir şoka sebep olabileceği ve böylelikle üretimleri de sekteye uğratabilecektir. Düşük yatırımlar bankaların gelirlerini ve öz kaynaklarını takip eden periyotlarda olumsuz olarak etkileyerek, kredilerin ve yatırımların düşmeye devam etmesine ve para politikası şokunun negatif etkisinin takip eden dönemlere yayılmasına neden olabilmektedir. Girişimler bazında değerlendirildiğinde ise, sermaye desteği bulamayan girişimcilerin piyasaya çıkma istekleri azalacak ve piyasanın mevcut rekabet gücü de zayıflayama sürecine girecektir.

Yatırımlar; sabit sermaye yatırımları, konut yatırımları ve stok yatırımları olmak üzere üç farklı şekilden oluşmaktadır. (Çabuk, 2005: 9-10) Ortaya konulan bu yatırımlar ve dayanıklı tüketim mallarına yapılan harcamalar uzun dönem reel faiz oranlarındaki değişime duyarlı olduğu bilinmektedir. Parasal sıkılaştırma ile artan uzun dönem reel faiz oranları harcama ve yatırım kararlarını etkileyerek toplam talebi de değiştirebilmektedir. Ayrıca kısa vadede çıktı düzeyi talep tarafından belirlendiği için ise üretim düzeyi de düşmektedir (Tunç, 2012: 8-9).

### **1.3.2. Tayinlamanın Faiz Oranlarına Etkisi**

Faiz kelime anlamıyla kâr anlamına gelmektedir. Verilen bir borcun kullanımına ve işlevselliğine yönelik borç miktarı dışında alınan bir tür ekstra ödenek olarak tanımlanabilir. Piyasaların farklı çarklarda işlemesi, rekabetçi piyasaları düzenleme ve hakkı gözetme görevi devlet müdahalesiyle yapılmaktadır. Böylece devlet kötüye kullanımı engellemek için her bankanın kendi

oranını belirlemesine müdahale etmektedir. Ekonomideki son likidite kaynağı olarak piyasalarda bankalara ödünç para vermekte veya bankalardan ödünç para alabilmektedir. Merkez Bankası, faiz oranlarını piyasaları etkilemek amacıyla belirlemektedir.

Merkez Bankasının para politikası kararları, kredi ve faiz kanalı yoluyla bankaların reel sektöre ve tüketicilere yönelik kredi arzını ve bu kredilere uyguladıkları standartları etkilemektedir. Bankalar, para politikasındaki değişikliklere göre kredi faiz oranlarını, kredi onay sürecinde uyguladıkları standartlar ile kredilerin vade yapısını ve teminat türü ya da oranına ilişkin kredi koşul ve kuralları değiştirerek kredi arzını etkilemektedirler. Bu nedenle, bankaların kredi uygulamalarında yaptıkları değişikliklerin belirlenmesi ve bu değişikliklerin kredi hacmi üzerindeki etkilerinin ölçülmesi oldukça önemlidir (Tunç, 2012: 1-2).

Bankalar faiz oranlarında kanaat kullanıp, daha çok müşteriyi kendilerine çekebilmekte yahut uzaklaştırabilmektedir. Kredi koşulları ile faiz oranlarının değiştiren bankalar bu sayede kredi piyasasında aktif rol üstlenmektedir. Para otoritesi faiz oranlarını yükselttiğinde, bankaların fonlama maliyetleri yükselmektedir. Banka bilançosundaki vade uyumsuzluğu da eklendiğinde bankanın karlılığı düşmektedir. Karlılıktaki bu azalış ise bankanın gelecekteki sermaye düzeyini olumsuz etkileyerek kredi arzının yetersiz sermaye nedeniyle sınırlanması olasılığını artırmaktadır (Tunç, 2012: 28-29).

Oransal değişimler yatırımcıları da fazlasıyla ilgilendirmektedir, orandaki en ufak değişim yatırımların seyrini değiştirebilmektedir. Öte yandan daraltıcı para politikaları kredi arzının azalmasına buna rağmen kredi talebinin yükselmesine sebep olmaktadır. Faiz oranlarının yükselmesiyle yatırımcılar az kazanç elde edecekleri projelere yatırım yapmaktan vazgeçmektedir. Yüksek risk teşkil eden projelere yatırım yapmak isteyen yatırımcılar ise kredi konusunda ısrarcı davranmakta ve yüksek faizi ödemeye razı olmaktadır. Bu durum önceki bölümlerde incelenen ters seçim ve ahlaki problemlere sebep olmaktadır, böylece bankalar faiz oranlarına arttırmaktansa kredi tayinleme sistemini yeğlemektedir.

Bankaların kredi tayinlemesini faiz oranlarına tercih etmesi kredi faiz oranlarının yukarı yönlü bir katkı sunarak, faiz oranlarındaki geçişkenliği olumsuz etkilemektedir. Ancak risk yönetimi zayıf olan bankalar tam tersi bir uygulamayı tercih etmektedir. Kredi tayinlemesi yerine yüksek faiz ödemeye razı olan firmalara yüksek faizli kredi verilmesinin tercih edilmesiyle birlikte kredi faiz oranlarının, politika faiz oranındaki değişikliklerden daha fazla değişmesine ve geçiş etkisinin aniden büyümesine sebep olduğu gözlemlenmektedir (Çavuşoğlu, 2010: 44-45).

### 1.3.3. Tayınlamanın Arz ve Talep Oluşumuna Etkisi

Kredi tayınlamasının arz talep oluşumuna etkilerini inceleyen pek çok çalışma yapıldığı görülmektedir. Arz talep dengesinin kurulabilmesi için asimetrik enformasyon sorununa çözüm olarak iki tarafında tüm bilgilere sahip olması gerekmektedir. Ancak piyasa şartları gereği bu çözümün geliştirilmesi mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla kredi tayınlamasının bir nedeni olan asimetrik enformasyon problemi arz talep oluşumuna çeşitli etkilerde bulunmaktadır. Ek olarak kredi hacminin de arz ve talebe olan etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Nicholas Kaldor'un görüşlerine göre, kredi talebi olmadan kredi arzının düşünülmemelidir, öyle ki iki kavram farklı bir kategoride nitelendirilemez. Buradan hareketle kredi arzının bir borç olduğu ve talep edilmediği takdirde ortaya çıkamayacağı ve herhangi bir kredi arzı fazlalığı durumu oluşmasının imkânsız olduğu savunulmaktadır (Kaldor, 1981: 19).

Sözer (2013) yaptığı çalışmada, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kredi hacmini düşürmek istediği belirtilmiş ve piyasada oluşan faktörlerin ve zorunlu karşılık oranlarının kredilere olan etkileri incelenmiştir. Araştırmada kredi hacminin düşmesi, tüketici kredilerindeki ve üretim amaçlı kredilerde talep düşüşüne neden olduğu belirtilmektedir (Sözer, 2013: 53).

2004 yılında yapılan diğer bir çalışmada, kredi tayınlamasının sürekli tayınlama ve belirli süreler içinde yapılan geçici tayınlama olmak üzere ikiye ayrılmakta olduğu belirtilmektedir. Geçici tayınlamanın arz talep dengesini sağlayabilecek faiz oranı ile kredi oranlarının farklı olmasına sebep olduğu öne sürülmektedir. Sürekli tayınlamanın ise, artan kredi talebine yanıt vermek isteyen bankaların kredi faiz oranlarını yükseltmek istememesine yol açtığı belirtilmektedir (Aras ve Müslümov, 2004: 9-11). Tam olarak bu noktada kredi çöküşü kavramının arz talep üzerindeki etkisine detaylı bir şekilde değinilmesi gerekmektedir. Kredi çöküşünün genel bir tanımı bulunmamakla birlikte katı para politikası sonucu uygulanan bütün genel fonların arzındaki düşüşler ve daralmaları ifade etmektedir. Tayınlama ise bu kapsamda kredi çöküşlerinin alt basamağı olarak nitelendirilebilir. Ayrıca kredi çöküşleri, arz ve talebi yakından ilgilendiren bir durumdur, ancak daha çok arzı ilgilendirmektedir. Bundaki etken ise, kredi çöküşleriyle bankalar kredi arzında güçlük çekeceklerdir, dolayısıyla bu durum sermaye yetersizlikleri, ters-seçim problemleri gibi pek çok sorunun doğmasına yol açmaktadır.

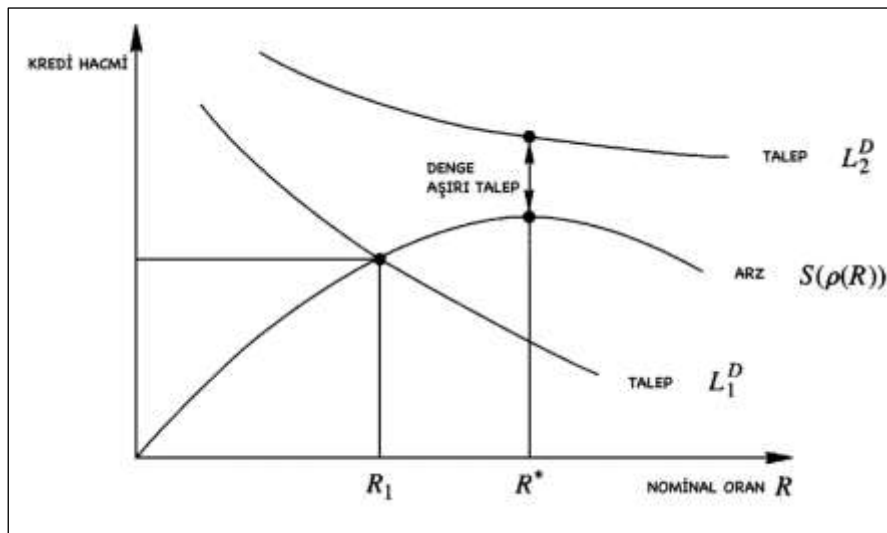
1992 yılında yapılan ABD Ekonomik Danışmanlar Kurulu görüşmesinde; güncel faiz oranları ile piyasaya sağlanan kredi arzı, yatırımlardan elde edilen karın altında bir oranla sınırlandırıldığından dolayı kredi çöküşünün meydana gelebileceği vurgulanmıştır (CEA, 1992). Söz konusu bu durum kredi tayınlaması içinde geçerli olduğu belirtilmiştir. Bu bilgilerden hareketle kredi genişlemesi de büyük önem arz eder hele gelmektedir. Ertong, (2005) yaptığı araştırmada, Kore'de banka sermaye şokunun mevduatlarda değişime neden olduğu ve kredi çöküşü gibi negatif sermaye

şoklarına karşılık olarak faiz oranlarını yükseltmeyi tercih ettiğini belirtmektedir. Sonuç olarak Ertong, kredi genişlemelerindeki bu azalışın sebebini ise kredi tayinlamaları ve faiz oranlarının yüksek olması ile ilişkilendirmiştir. Ayrıca Civeir (2003) yapmış olduğu çalışmada kredi çöküş dönemlerinde tayinlamanın artacağı ve asimetrik enformasyon problemi sebebiyle banka kriterleri dışındaki kişilere kredi imkânı sunulacağı da vurgulanmaktadır (Civeir, 2012: 1-15).

Kısa dönemde değerlendirildiğinde, kredi arzı faiz oranlarından etkilenmemektedir. Bunun nedeni olarak ise ters-seçim teorisi gösterilmektedir. Dolayısıyla kısa dönemde yapılan kredi tayinlaması ile faiz oranlarının nihai amacına ulaşmadığı görülmektedir. Kredi faiz oranları arz denkleminde incelenmiş ve aynı zamanda kredi tayinlaması faktörü göz önünde bulundurularak kısa dönemde piyasayı dengede tuttuğu gözlemlenmiştir (Ertong, 2005: 23). Ek olarak Ertong'un yapmış olduğu bu çalışmada kredi talebinde bir fazlalık görüldüğü takdirde, kredi tayinlamasının da doğru orantılı olarak görüleceği belirtilmiştir. Denge fiyatından dolayı, kredi talebi kredi arzından yüksek oranda ise, bu durum faiz oranlarını da arttırabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda kredi talebi ve arzı, piyasa dengesi kurulana kadar artmaya devam edecektir. Sonuç olarak faiz oranları piyasa dengesi üzerinde ise kredi tayinlaması uygulanmaktadır. Bundaki en büyük etken olarak, bankaların faiz oranlarını aşağıda tutmak istemesi kaynaklıdır.

Kredi arzı ile faiz oranları arasında ters ilişki olduğunu ve piyasa dengesini kurabilecek faiz oranının bulunmadığını ve bu sebeple kredi talep edenlerin kredi tayinlamaya maruz kalabileceği belirtilmiştir (Ertong, 2005: 25). Bu çalışmaya paralel olarak Tunç (2012)'un araştırmasına göre faiz oranlarındaki artış her zaman borç verenin lehine gelişmediği ve borç verenin kredi tayinlamasını tercih edeceği sonucuna varılmıştır.

**Grafik 1: Kredi Tayinlaması Dengesi**



**Kaynak:** Freixas & Rochet, 1998: 174

Arz ve talep arasındaki etkileşimde, denge  $L_1^D$  ve  $S$ 'nin kesiştiği noktada sağlanır. Bu noktada nominal faiz oranı  $R_1$  piyasayı temizlemektedir. Aksine, talep programı  $L_2^{D_1}$ 'ye kadar arttığında, talep ve arz eğrilerinin kesişmediği bir duruma yol açmaktadır. Bu durumda, nominal faiz oranı  $R^*$  ve banka için sıfır kâr ile karakterize edilen kredi oranlaması ile kredi piyasasının dengesi oluşmaktadır.

Yapılan tüm araştırmalarda kısa dönemde yapılan kredi tayınlamalarının arz-talep dengesi kurabildiği, ancak uzun dönemde kredi tayınlamaları ile kredi taleplerinin doğru orantılı bir şekilde artacağı belirtilmektedir. Uzun dönemde kredi tayınlamasının kredi arzı ile ters orantılı ilerleyebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

#### **1.3.4. Tayınlamanın Reel Sektör Oluşumuna Etkileri**

Reel sektör; üretim yaparak sermayesini katkıda bulunan firmaların yer aldığı, aynı zamanda faiz gelirini tercih etmeyerek finans sektöründen ayrı değerlendirilmektedir. Ancak yatırımlar gereği finansal sektör ve reel sektör birlikte hareket etmektedir. Reel sektörde faaliyet gösteren firmalar için yatırımlar en önemli sermayelerdir, dolayısıyla firmalar doğru zamanlarda doğru yatırımları yapmak için kredi yollarına başvurmaktadır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 2018 yılında hazırlamış olduğu Finansal İstatistik Raporu'na göre, finansal piyasalardaki değişiklikler kredi alan firmaların teminatları ve varlıklarının değer kaybetmesine sebep olmaktadır, dolayısıyla borçlarını ödemeleri sektöre uğramaktadır. Diğer taraftan firmalar tarafından verilen borçlar temin edilememektedir, böylelikle bazı firmalar iflas edebilmektedir. Bu durum banka sermayelerinde azaltma etkisi yaratabilmektedir. Kredi standartlarını sıkılaştırmayı tercih eden bankalar, faiz oranlarını yükseltmesinden dolayı borç almış olan firmaların bütçe sistemlerine aksaklıklar yaşatabilmektedir. Özellikle kredi faiz oranlarının yükselmesiyle birlikte firmalar, ödemeye razı oldukları yüksek faiz oranlarını ödeyememe riskleri ile karşılaşabilmektedir. Bu durum kaynaklı bankalar, kredi tayınlamasını tercih etmektedir (TCMB, 2018: 9).

Özel sektörün finansman tercihlerinde banka kredilerinin, menkul kıymetler finansmanının çok üzerinde olduğu ve 2002-2016 yılları arasında firmaların %82,70 ile banka kredilerini tercih ettiği görülürken, 2016 yılında yapılan ölçümlerde bu oranın %90,67'ye yükseldiği belirtilmektedir. Bu veriden hareketle kredi tayınlaması özel sektör finansmanları açısından değerlendirildiğinde, reel sektör üzerine negatif bir etki yaratarak reel ekonomi açısından daraltıcı bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (Karahana ve Uslu, 2018: 11-18).

Keynesyen bakış açısına göre uygulanan para politikaları reel sektörü dolaylı yoldan etkilerken, finansal sektör para politikalarından doğrudan etkilenmektedir. Kısa dönemde uygulanan para politikalarının reel sektörü etkilemediği belirtilmektedir. (Cambazoğlu, 2010: 1-6).

Aşağıdaki denklemde Keynesyen teoriye göre parasal uygulamaların faiz oranı ile reel sektöre etkisi özetlenmektedir. Denklemlerdeki temsilciler;  $M_s$  para arzı,  $r$  faiz oranı,  $I$  yatırım,  $AD$  toplam talep,  $C$  tüketim,  $Y$  gelir ve  $Q$  ise toplam çıktıdır.

$$M_s \uparrow \Rightarrow r \downarrow \Rightarrow B_d \uparrow \Rightarrow P_b \uparrow \Rightarrow \{I \uparrow / C \text{ dayamlı}\} \Rightarrow AD \uparrow \Rightarrow Q \uparrow$$

Aşağıdaki denklemde ise monetarist teoriye göre parasal uygulamaların reel sektöre etkisi incelenmektedir (Stone, 2005: 260).

$$M \uparrow \Rightarrow r \downarrow \Rightarrow (I \uparrow \text{ ve/veya } C \uparrow) \Rightarrow AD \uparrow \Rightarrow Y \uparrow \text{ ve/veya } P \uparrow$$

Bu denklemlerden elde edilen sonuç ise, reel sektör üzerinde kamu harcamaları, vergiler ve bütçe kısacası maliye politikaları öncelikli etki yaratmaktadır. Reel sektörde maliye politikası, para politikasından daha etkili olmaktadır. Böylece reel sektör üzerinde maliye politikalarının daha fazla etkili olduğu yorumu yapılabilmektedir.

Merkez Bankası tarafından yapılan reeskont işlemleri kredi arzını doğrudan etkilemektedir. Bu oranların artırılması bankalarda kredi rezerv oranlarının daralmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla bankalar reel sektörün kredi talebini karşılayamamaktadır. Reel sektörde ihtiyacın karşılanmaması sebebiyle toplam çıktı oranını düşürmektedir. Diğer taraftan yüksek enflasyon dönemlerinde uygulamaya konulan daraltıcı para politikaları sebebiyle şirket bütçeleri değişken faiz oranından etkilenmesi sebebiyle kredi puanlarını düşürmektedir. Şirketlerin olumsuz yönde etkilenmesi ise, reel sektörü doğrudan etkilemektedir (Cambazoğlu, 2010: 1-3).

Nitekim yapılan pek çok ampirik çalışma<sup>2</sup>, kredi arzındaki azalışın finansal olarak önemini ekonometrik faktör ve modellerle açıklamaktadır. Bu çalışmalarda kredi piyasasında banka kredileri sebebiyle oluşan ve stabil olmayan koşullar tespit edilmiştir. Böylece kredi bankacılık sektöründe oluşan herhangi bir genişleme veya daralma (kredi tayinlaması) reel sektörü doğrudan etkilemektedir.

Aslan ve Küçükaksoy'un yapmış oldukları ampirik çalışmalarda, özel sektördeki kredi hacmi ve ekonomik büyüme datalarında, yaşanan finansal gelişmelerin ekonomik büyümeyi de beraberinde getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu veriler ışığında bankaların tercih ettiği kredi uygulamaları ve politika değişikliklerinin reel sektörü etkilediği yorumu yapılabilmektedir (Aslan ve Küçükaksoy, 2006: 28).

#### 1.4. Kredi Tayınlamasının Makro Ekonomik Etkileri

Kredi tayınlamasında makroekonomik faktörler çoğunlukla ulusal ekonomiye bağlı, farklı ekonomik parametreleri içinde barındırmaktadır. İstihdam, enflasyon oranları, yurtiçi hasıladaki büyüme döviz gibi faktörler bu parametrelerin arasında yer almaktadır. Firmaların risk profillerinin öncelikle makroekonomik faktörlere bağlı olduğu bilinmektedir. Örneğin, ekonomik büyümenin yüksek oranlarda gerçekleştiği, insanların refah içerisinde yaşadığı, enflasyon ve işsizlik oranlarının düşük olduğu, faiz oranlarının ortalama oranlarda seyrettiği bir devlette kredi riskinin oldukça düşük olması beklenmektedir. Bu doğrultuda bankalar düşük riskli müşteri profillerine kredi vermekten çekinmeyecektir. Nitekim kredi arzında enflasyonist problemlerle karşılaşılması için bir problem olmayacak ve firmaların da temerrüt riski oldukça düşük olacaktır.

Bonfim (2009) ekonomik istikrarın sağlanması açısından kredi temerrüdü riskinin hangi faktörlere bağlı olduğunun analizine vurgu yapmaktadır. Ayrıca yazara göre, finans sektörünün güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilmesi için müşteri profilleri ve bankacılık sektörünün uygulamaları arasındaki bağın kurulması ve sektörler arası diyalogun tespit edilmesi gerekmektedir. Ayrıca bankaların kendi tercihleri olan uygulamalarının temerrüt riskini azaltması sebebiyle analiz edilmesi de önem arz etmektedir (Bonfim, 2009: 2).

Teker vd. (2013), makroekonomik faktörleri ekonomik ve politik etkenler adı altında iki başlık altında değerlendirmektedir. Ekonomik faktörler; ticaret dengesi, finans dengesi, döviz kuru, uluslararası rezervler, enflasyon oranı, gayri safi yurtiçi hasıla, borcun gayri safi yurtiçi hasılaya oranı, finansal derinlik ve verimlilik olmak üzere dokuz başlık altında sıralanmaktadır. Politik faktörler ise; ortalama yolsuzluk seviyesi, devlet etkinliği ve politika istikrarı olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır (Teker, Pala ve Kent, 2013: 122-132).

Castro (2013) ise makroekonomik faktörleri üç grupta toplamaktadır. İlk grup gayri safi yurtiçi hasıladaki genişleme, istihdam, döviz kuru, borsa endeksleri, enflasyon oranları gibi faktörleri içermektedir. İkinci grup ise; devlet tarafında yapılan politik ve ekonomik değişimlerdir. Bu grup ithalat ve ihracata uygulanan devlet müdahalelerini, ekonomiyi ilgilendiren mevzuat değişikliklerini ve vergi ve politikalarındaki yenilikleri içermektedir. Üçüncü grup ise, politika değişiklikleri ve politikacıların grupları siyasi hedeflerindeki değişimleri içermektedir. Nitekim Castro bu faktörlerin müşterilerin borçlarını ödemesi durumu üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır, ancak birinci grup faktörlere daha çok odaklanması gerektiğini iki ve üçüncü grup faktörlerin değerlendirilmesinin zor olduğu görüşündedir (Castro, 2013: 14-31).

Tüm bu faktörler bankacılık sistemlerini yakından ilgilendirmektedir. Öyle ki kredi tayınlaması, kredi riski sorununa çözüm olarak geliştirilmiştir. Makroekonomik faktörlerden etkilenen kredi piyasası, daralma yahut genişleme politikalarıyla tayınlamaya doğrudan etki etmektedir. Örneğin



enflasyonun yükseldiği bir piyasada yatırım için uygun şartları bulan bir firma sahibi, kredi için başvuru yaptığında kredi tayinlemesine maruz kalabilmektedir. Ancak tüm piyasaların stabil olduğu zamanlarda bu krediler için yapılan başvurular farklı kriterlerle değerlendirilip, müşterinin kredi almasını kolaylaştırabilmektedir. Sonuç olarak, ekonomik büyüme, yatırımlar ve enflasyon gibi etkenler kredi tayinlemesi için büyük önem arz etmektedir.

#### **1.4.1. Tayinlamanın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri**

Türkiye'deki bankaların %95'ini geleneksel bankalar oluştururken, katılım bankalarının oranı %5'tir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, yapılan ampirik çalışmalarda da belirtildiği üzere katılım bankalarının sağladığı kredilerin ekonomik büyüme üzerine etkisinin bulunmamasıdır (Kandemir vd. 2018: 20).

Finansal temelin geliştirilmesi ve yatırımların artırılması ekonomik büyüme için oldukça büyük önem arz etmektedir. Bankalar para sağlayarak yatırımı arttırdıklarında, paralel olarak istihdamı da arttırmış olacaklardır. Ancak kredi tayinleme sistemi bu açıdan ekonomik büyümeye engel oluşturabilmektedir. Kredi arzının etkilendiği ve talebin çok olduğu dönemlerde bankalar, kredi tayinlemesi ile firmalara kredi sınırı getirmekte ve dolayısıyla pek çok yatırımın önüne geçebilmektedir. Bu durum ise ekonomik büyüme için negatif bir etki yaratmaktadır.

Mercan vd. (2015), Türkiye'de bankacılık sektörü toplam kredi hacminin, istihdam ve ekonomik büyüme üzerinde etkisini araştırmışlardır ve pozitif olarak etkilediğini tespit etmişlerdir. Aras ve Öztürk (2011) ise, reel sektör bazında değerlendirmelerde bulunurken, bankacılık sitelerindeki gelişmelerin ve kredi artışlarının ekonomik büyüme ile pozitif yönlü bir ilişkisi olduğunu savunmuştur. Vurur ve Özen (2013) paralel bir sonuca ulaşarak banka kredileri ve ekonomik büyüme arasında pozitif korelasyon bir ilişki olduğunu belirtmektedirler. Doğan (2008) ise, iki kavram arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ve kredi hacminin küçük miktarda ancak uzun vadede pozitif etkiler yaratabileceğini beyan etmektedir.

Bu araştırmaların aksine Ceylan ve Durkaya (2010) 'nın yaptığı değerlendirmelerde, ekonomik büyümenin kredi hacmindeki artışa etkisinin olduğunu savunmuş ve kredi hacmindeki büyümenin ise ekonomik büyümeye herhangi bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yapılan çalışmalar kapsamında benzer bir sonuca ulaşan Tıraşoğlu ve Tıraşoğlu (2015) ise, kredi hacmindeki büyümenin ekonomik büyümeye doğrudan bir etkisinin bulunmadığını ancak dolaylı yoldan pozitif bir ilişkisinin bulunduğunu belirtmiştir.

Kamacı vd. (2017) detaylı ampirik çalışmalarda, banklardaki kredi hacminin artışı ekonomideki para arzının artmasına ve bundan dolayı da ekonomik büyümeye fırsat oluşturacağına vurgu yapmaktadırlar. Ayrıca yapılan bu ampirik çalışmada; FMOLS ve DOLS testleri

kullanılmakta ve FMOLS testi sonucuna göre yurt içi kredi hacminde %1'lik genişleme, para arzında da %0,67 oranında arttırmaktadır. Bu rakam DOLS testine göre %0,66'dır. Ayrıca testler ekonomik olarak büyüme bazında incelendiğinde ise, FMOLS testine göre yurtiçi kredi hacmindeki %1'lik genişleme ekonomik büyümeyi %0,22 artırırken, bu rakam DOLS testine göre %0,23 şeklinde kaydedilmektedir.

Tüm bu çalışmalar kredi tayinlaması ile ilişkilendirilen kredi hacminin, ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğine dair ilişkiyi kanıtlar niteliktedir. Kredi tayinlaması ise, ekonomik büyüme için negatif bir etki yaratmaktadır.

#### **1.4.2. Tayinlamanın Yatırımlar Üzerindeki Etkileri**

Günümüzde yatırımların büyük çoğunluğu krediler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Yatırımın başlangıcında şirket sahipleri öz sermayesiyle yatırımlar yapmış olsa da yatırımını büyütebilmek için kredi yollarına başvurabilmektedir. Kredi sistemlerinin kusursuz çalıştığı ülkelerde tasarruf için yatırımlar yapılmaktadır. Dolayısıyla krediler, özellikle tasarruf yapılmasına teşvik eden ve gerçekleşen bu tasarrufu yatırıma dönüştüren araçlar olarak tanımlanmaktadır.

Levine (1997), kredilerin tasarruflar üzerinde etkisinin oldukça büyük olduğuna ve tasarrufun etkinlik ve dağılım noktasındaki önemine vurgu yapmaktadır. Levine ayrıca tasarrufların yatırımları inşa ettiğini, asimetrik enformasyon etkisini azalttığını ve ayrılan fonların yeni ve gelişmiş projelere kolaylıkla aktarılarak katkı sağladığını da belirtmiştir. Nitekim tüm bu özellikler paralelinde kredilerin, ekonomik büyümenin bir parçası olduğu ve gelişimine katkıda bulunduğu görülmektedir.

Kandemir vd. (2018)'ne göre tasarrufların artması yeni yatırımlar için ortam hazırlamaktadır. Dolayısıyla yapılan yatırımlar yeni istihdam alanları açmaktadır. Bankalar tarafından müşterilere uygulanan kredi tayinlama sistemleri ise bu duruma negatif etkide bulunurken, paralelinde yatırım oranlarında da düşüşe sebep olmaktadır.

Ali-Aga Diaz ve Olivero (2010), ekonomik durgunluk dönemlerinde risk barındıran kredilerin, risk barındırmayan taşınmaz sermayelere (likit olmayanlara) oranla daha çok tercih edildiğini belirtmektedirler. Bunun sonucunda ise bankaların, sermaye profillerini değiştirdiğini ve riski az olan likit sermayelerine yöneldikleri gözlemlenmektedir. Genel olarak durgunluk dönemlerinde, faiz oranlarındaki artış kaynaklı kredilerin daha yüksek fiyatlardan işlem gördükleri bilinmektedir. Böyle durumlarda yatırımlar ve üretim oranı düştüğü için ekonomik durgunlukların süresi de artmakta ve uzun dönemde düzelmemektedir (Ali-Aga Diaz ve Olivero, 2010: 31-32).

Kredi tayinlaması, enflasyonist dönemlerde daha çok kendini gösteren bankaların kendini garantiye alma şekli olarak tanımlanmaktadır. Enflasyonun yüksek oranlarda seyrettiği dönemlerde ise; gelir dağılımı, yatırımlar, tasarruf oranları gibi unsurlar üzerinde negatif ekonomik etkiler görülmektedir (Erkan, 1990: 103). Dolayısıyla enflasyon ve kredi tayinlaması arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin de yatırımlar üzerinde olumsuz etkisi olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

### **1.4.3. Tayinlamamın Enflasyon Üzerindeki Etkileri**

Kısa bir ifadeyle, fiyatların genel seviyesindeki artış enflasyon olarak adlandırılmaktadır. Ekonomi ile ilgili çalışmalar yürüten pek çok çevreye göre, kredi büyümesi enflasyonun bir sonucudur. Bunun sebebi olarak ise, kredilerde yapılan en ufak bir değişikliğin dahi enflasyona doğrudan bir etkide bulunmasıdır.

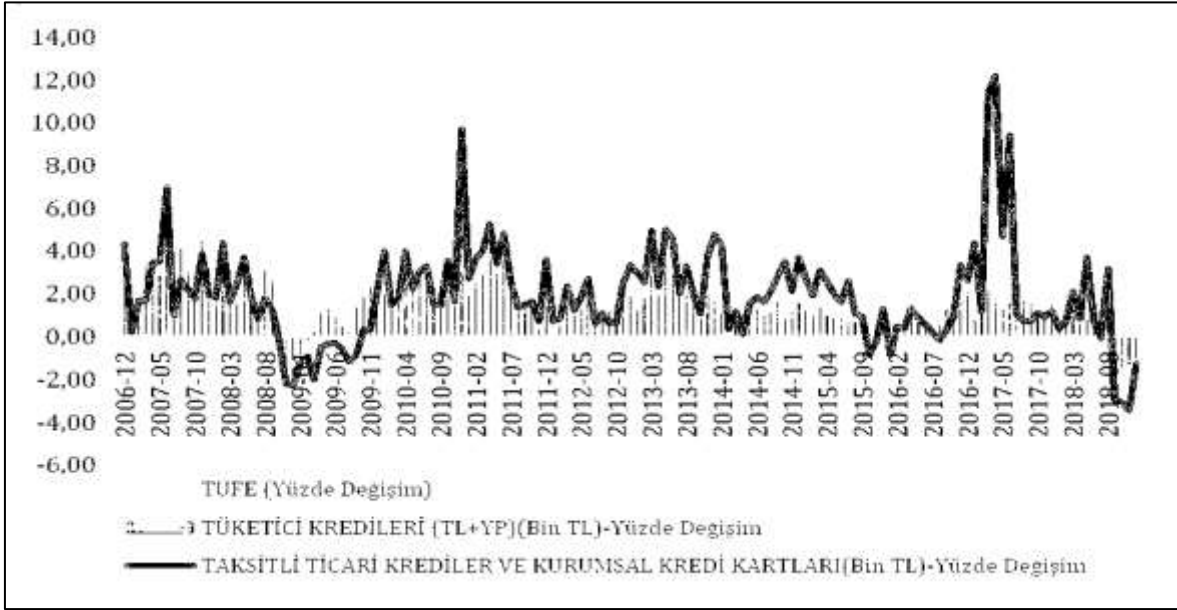
Kredi büyümesi özellikle 2008 finansal krizinden sonra gelişmekte olan ülkelerin en önemli problemlerinden biri olmuştur. Aşırı kredi büyümesinin finansal istikrar üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra enflasyonist etkisi nedeniyle de fiyat istikrarsızlığının nedenleri arasında yer almaktadır. Kredi genişlemesindeki aşırılık ve fiyat istikrarı enflasyon üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkiler bırakmaktadır. Kredi genişlemesi, tüketici kredileri ve kredi kartları üzerinden talep arttırıcı etkiye bağlı olarak enflasyon etkilenebilirken, paralel bir şekilde ticari krediler üzerinden yaşanan maliyet artışları da doğrudan enflasyonu etkileyebilmektedir. Ayrıca kredi genişlemesi, cari açığının arttırıcı yönde etkisi ve oluşabilecek risk artışına bağlı olarak ülke para biriminin değer kaybetmesi de dolaylı olarak enflasyon üzerinde baskıya neden olabilmektedir (Korkmaz, 2019: 101).

Bean (2010), kredi büyümesinin son iki yılda Türkiye’de karşılaşılan durum olması sebebiyle, 2010 yılında yayınladığı makalesinde kredi büyümesinin, enflasyona doğrudan bir etkisi olmadığını ancak dolaylı yoldan pek çok etkisinin olduğunu belirtmiştir. Bu etkiye örnek olarak ise, ülkede oluşan finansal kriz ve paranın değer kaybetmesini göstermiştir. Ayrıca Avrupa Merkez Bankası bünyesinde yayınlanan makalelerinde Roffia ve Zaghini (2007) kredi büyümesiyle, sıcak paranın artmasının enflasyona sebep olabileceğini ampirik çalışmalarla kanıtlamışlardır.

Grafik 2’de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’ndan alıntı yapılan grafik gösterilmektedir. Şekilde yeşil olan değerler TUFEE, mavi olan değerler tüketici kredilerindeki değişim ve kırmızı değerler ise, kredi kartı ve ticari kredilerin kullanım oranını temsil etmektedir. Grafik kredilerle enflasyon arasında bir korelasyon ilişkisini göstermemekle birlikte enflasyon ve kredilerin pozitif yönde bir ilişkisinin olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Mevcut koşullarda negatif gibi gözükken enflasyon-kredi ilişkisinin pozitif yönde olması, kredi büyümesine engel olan kredi tayinleme sistemi ile ilişkisinin negatif yönde seyrettiğini göstermektedir. Kredi büyümesi pek çok finansal şoka sebep olmaktadır. Paranın değer kaybetmesi, faiz oranlarında artışlar bunlardan bazıları iken bu etkiler aynı zamanda ekonomik daralmalara da yol açmaktadır. Bu sebeple firmalara kredi vermeyen bankaların enflasyona olumlu yönde bir katkı sağladığı söylenebilmektedir.

**Grafik 2: Türkiye’de Yurt İçi Kredi Genişlemesi ve Enflasyon İlişkisi (2006-2018)**



**Kaynak:** TCMB, Finansal İstatistik Raporu, 2018: 22

### 1.5. Kredi Tayinlamasının Krediler Üzerinde Etkisi

Türkiye’de finansal piyasaları dönemselsel olarak incelemek mümkündür. Ülkenin ekonomik kriz dönemlerinde sermaye piyasalarının olumsuz anlamda etkilendiği ve bu durumun Türk bankacılığını iyileştirme noktasında yeni girişimlere teşvik ettiği görülmektedir. Yakın geçmişte yaşanan 2001 krizi sebebiyle kırılganlık noktası, yapılandırma programı ile yeniden güncellenmiştir. Bu program aracılığıyla mali sistem içindeki kamu bankalarının istikrarsız tutumu engellenmeye çalışılırken, aynı zamanda Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) içindeki bankaların problemlerini kısa bir zamanda çözebilmesini amaçlayan ve kriz dönemlerinde olumsuz anlamda etkilenen bazı özel bankaları iyileştirebilmesini sağlayacak düzenlemeler yapılmıştır (Köksel ve Yöntem, 2014: 114).

Yapılan düzenlemeler kapsamında Türkiye’de bankacılıkla ilgili kanunlar kapsamında detaylı değişikliklere gidilmiştir. Öncesinde Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası arasında yürütülmemekte olan banka denetim ve düzenleme görev ve yetkileri yeni kurulan BDDK’ya devredilmiştir.

Yapılandırma öncesinde sektörün kırılğan yapısı kaynaklı birçok krizin yaşandığı görülebilmektedir. Kriz kapsamında öne çıkan temel sebep ele alındığında ise, tasarruf mevduatında izin verilen sınırsız güvence olduğu söylenebilir. Sınırsız mevduat güvencesi, bankaların varlıklarının özelliğini önemsiz hale getirmekte ve kredi alıcıların ve kredi sağlayıcıların yüksek risk ile yüksek kazanç elde etmeye çalışarak, bankacılığın temel prensibini oluşturan risk yönetimi unsurlarının görünememesine yol açmaktadır.

Yeniden Yapılandırma Programının amacı, Türk bankacılık sisteminin strüktürel problemlerini aşılmasını sağlamaktır. Bu programla bankacılık sektörünün finansal ve işlevsel yapısının güçlendirilmesi ve sistemde etkinliğin sağlanıp rekabet ortamı oluşumu amaçlanmıştır (Kaya, 2002). Bu bağlamda Türkiye’de Şubat 2001 buhranından sonra Mayıs 2001’de ortaya konulan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ile köklü değişimler yaşanmıştır. Bu programının en önemli ayağını ise bankacılık sistemindeki regülasyonlar oluşturmaktadır (Köksel ve Yöntem, 2014: 113).

Aras ve Müslümov (2004), 1992-2001 yılları arasında Türk bankacılığında yaptığı araştırmalar neticesinde toplam takipteki kredilerin toplam krediler oranı ve toplam kredilerinde toplam aktifler oranını kullanmışlardır. Yapmış oldukları analizde, asimetric enformasyon sorunsalına yol açan kuramlardan biri olan ters seçim ile karşı karşıya kalan bankaların zararlarını minimize etmek için kredi tayinlemesine başvurdukları görülmüştür.

Yapılan araştırmalar sonucunda, kredi tayinlemesinin bazı sorunlar çerçevesinde işlendiği görülmekte ve asimetric enformasyonun temel sorunu teşkil ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda Asimetric enformasyon problemine bir sonraki bölümde detaylıca değinilecek ve Türkiye’nin bankacılıkta kredi tayinlemesi asimetric enformasyon sorunsalı dâhilinde ele alınacaktır.

Okuyan (2009) yaptığı araştırmalar sonucunda Türk bankacılık sektöründe asimetric enformasyonun varlığına ve bu bağlamda bankaların çare olarak kredilere tayinleme olgusunu getirdikleri sonucuna varmıştır. Altunöz (2013)’e göre, tayinleme olgusu risklere karşı alınan bir tedbir olmasının yanı sıra bankalara katkısı dolayısıyla da önem arz etmektedir. Ancak kriz dönemlerinde işletmelerin zararını artırması sebebiyle de ulusal ekonomide olumsuz sonuçlara da sebep olabilmektedir.

### **1.5.1. Tayinlamanın Banka Kredileri Üzerindeki Etkisi**

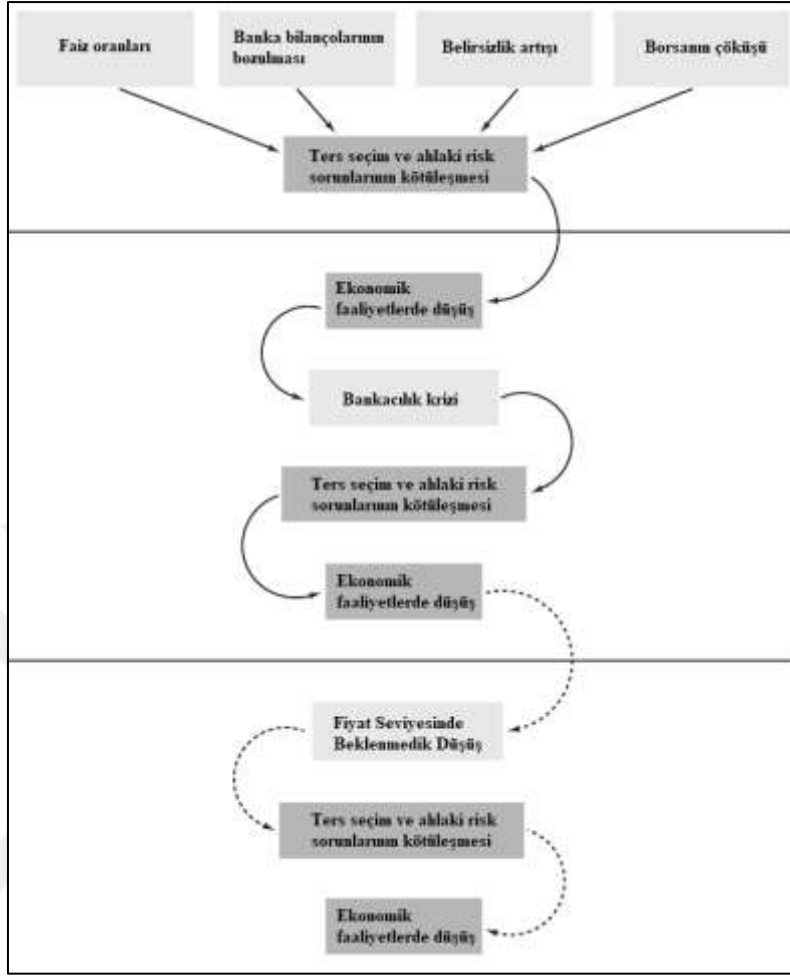
Banka kredileri, şahısların gelecek tasarruflarında kullanması amacıyla hali hazırda almış olduğu ve kullanıma müsait fon kaynağı karşılığının gelecek zaman dilimlerinde tanzim edilmesiyle yapılan bir takas aracı olarak tanımlanmaktadır. Bu aracın kullanılabilirliğinin kontrolü, denetimi ve düzenlenmesi bankacılık kuruluşları açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın konusu olan kredi tayinlemesi gerçeği bu noktada incelenmesi gereken önemli bir husustur. Bu husus kendiliğinden

ortaya çıkmamış olmakla birlikte, kredi olgusunun yerleşmesinin bir sonucu olarak günümüzde kullanılan ve araştırılmakta olan bir kavram olarak değerlendirilmektedir.

Kredi tayınlaması, bir araya gelerek oluşan sorunlar bütününe karşı bir çözüm olarak görülmektedir. Bu sorunlar daha önce bahsetmiş olduğumuz asimetric enformasyon dâhilinde ters seçim ve ahlaki bilgi sorunlarıdır. Yapılan araştırmalar sonucunda hem ekonomik krizlerin yaşanması hem de banka kurumları ile müşteri arasındaki bilgi düzeyinin farklılığı ve ödenemeyen krediler, finansal piyasalara ciddi zarar vermektedir. Ülkeler bu gibi durumlarda yapılandırma sürecine girerken banka kurumları ise, kredi tayınlaması faktörünü kullanarak tüketiciye sağlayabileceği fonu kısıtlama yolunu seçmekte ve risk faktörlerini azaltmaya çalışmaktadırlar (Özbek, 2019: 80-85).

Ülkelerin geçmişte yaşadığı ya da gelecekte yaşaması muhtemel krizlerin (bunlar; ekonomik, politik, siyasal veya sağlık) zararını en fazla finans piyasalarında hissetmektedir. Krizlerden olumsuz etkilenecek olan ülke vatandaşlarının çaresizliği bir zincir şeklinde tüm piyasaları etkileyebilecektir. Bu kapsamda ekonomik krizlerle birlikte, banka kredisi kullanımı ve kredi tayınlaması arasında nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Tablo 1’de bunu detaylı bir şekilde görebiliriz.

**Şekil 1: Asimetrik Enformasyon ve Kriz İlişkisi**



**Kaynak:** Mishkin, 2011: 201

Yukarıda gösterilen şekilde Mishkin (2011) bu faktörlerin herhangi ortaya çıkması finansal istikrarsızlığa yol açtığını belirtmiştir. Faktörlerin hepsinin aynı anda oluşmasında ise ciddi anlamda krize yol açabildiğini ve reel ekonomide önemli derecede olumsuzlukların oluşabileceğini savunmuştur.

Bankacılık sektöründe banka kredilerinin ödenmemesi veya anlaşma gereği vaktinde ödenmeyen krediler sorunlu krediler olarak adlandırılmaktadır. Problemlı kredilerin ortaya çıkışı ile kredi tayınlamasının uygulanabilirliği arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin oluşmasında öncelikle banka ve müşteri, kredi şartları gereğince sözleşme yapıp belirli süre kapsamında anlaşmaktadırlar. Yapılan sözleşme sonrası müşterinin ekonomik durumları değişikliğe uğramakta ve tekrar ödeme planı oluşturulmaktadır. Daha sonra müşteri kredi sözleşmesi gereğince borcunu ödeyememekte ve bu durum problemlı bir duruma dönüşmektedir. Kredi tayınlamasına neden olan faktörlerin başında problemlı krediler gelmektedir. Nitekim Türkiye'nin bankacılık sektöründe meydana gelen köklü değişikliklerden biri de kriz sonrası artış

gösteren ve sektörü tehdit eden problemlı krediler konusudur. Tablo 1 kapsamında, 2002-2005 yılları arasında kriz dönemi ve sonrasında değerlemesi ile problemlı kredilerin toplam varlığın içindeki miktarı verilmektedir.

**Tablo 1. Kredi Stoku (Milyon TL)**

	2002	2003	2004	2005
TOPLAM KREDİLER	39.413	56.144	85.601	128.753
CANLI KREDİLER***	36.762	54.600	84.785	128.001
SORUNLU KREDİLER (NET)****	2.651	1.544	816	752
SORUNLU KREDİLER*****	10.122	8.750	6.081	7.300
<b>Toplam Krediler/GSYH (yüzde)</b>	<b>14</b>	<b>16</b>	<b>20</b>	<b>26</b>
***Bankacılık sistemi kredileri				
**** Karşılık sonrası krediler (Bankacılık sistemi)				
*****Karşılık öncesi krediler (Bankacılık sistemi)				

**Kaynak:** Türkiye Bankacılık Birliği 2006 yılına ait faaliyet raporundan derlenmiştir.

Bu kredileri iyileştirmek adına İstanbul Yaklaşımı Doktrini ile devlet destekleri çerçevesinde varlık yönetim şirketleri açılmıştır. Böylece kredilerin tazmininde düzen sağlanmış ve yapılandırma sonrasında sektör hızlı şekilde yenilenme sürecine girmiştir (Karahana ve Gürbüz, 2017: 411). Yapılandırma neticesinde yenilenme süreci ile bankacılıkta denetleme kolaylaşırken, düzenleme ve denetlemelerin konsolide olarak devam ettirilmesi, problemlı krediler için karşılık ayırma zorunluluğunun getirilmesi ve bunların uluslararası muhasebe standartlarına göre raporlandırılması ile bilançoların asıl mali durumlarını göstermeleri sağlamıştır.

Asimetrik enformasyon kuramına göre ekonomik kriz, piyasalardaki bilgi hareketliliğinin geri kalmasına ve bundan dolayı piyasaların asıl işlevlerini yerine getirememesine sebep olmaktadır. Literatüre göre sistemik bilgi sonucunda oluşan ters seçim sorunsalı ise, kredi tayinlemesine yol açmaktadır. Bu doğrultuda kredi tayinlemesi, borçluların daha yüksek faiz oranları ödemeyi kabullendiklerinde dahi kredi alamama durumlarını ifade etmektedir. Bankacılık ve finansal krizlere yol açan faktörleri aşağıdaki gibi ele alınmıştır:

- **Faiz oranlarının yükselişi**, ters seçim problemine neden olabilmektedir. Kredi sağlayıcısının riski yüksek olan projeleri kredilendirebilir. Bu sebeple kredi sağlayıcısı riski yüksek olan yatırımları sınıflandırmazsa kredi miktarını azaltmayı tercih edebilir. Bunun sonucu olarak, faizlerdeki artışla birlikte kredi arzının azalması ortaya çıkabilmektedir
- **Bilançolardaki zayıflama**, kuruluşların kredi yeteneğinin zayıflaması ekonominin küçülmesine yol açabilir. Finans araçları bilançolarının iyiye gitmemesi durumunda öz kaynaklarında daralma yaşarlarsa, kredileri kesmeyi ya da sermaye artırımına yönelmeyi



tercih edebilirler. Ancak bu durumda sermayelerini artırmaları güç olabilmektedir. Bu sebeple bilançosu daralan banka kuruluşları, kredilerini kısıtlama yoluna gitmektedirler

- **Borsa çöküşü**, finans piyasalarında ters seçim ve ahlaki seçim sorunsalını artırabilmektedir. Nitekim borsadaki düşüş, kurumların net değerinde azalmaya yol açmaktadır. Bu değerdeki azalış ise kurumların kredi verme davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.
- **Belirsizlik problemi**, finans piyasalarında bilgi akışını sistemik hale dönüştürmekle birlikte ters seçim sorunsalını da artırmaktadır. Kredi sağlayıcıları problemleri çözme becerisindeki yetersizlikleri sebebiyle daha az kredi vermeye yönelmektedir. Neticede ise; yatırımlarda, kredi talebinde ve genel ekonomik faaliyetlerde düşüşe neden olmaktadır (Şen, 2006: 13).

Banka kredilerindeki azalma ya da artış, fiilen üretimin yapıldığı alan olan reel ekonomiyi kredi tayınlanması ile etkilemektedir. Kredi tayınlanması, kurumların kısıt koyması veya tamamen reddi ile gerçekleşerek banka kredilerinin önünde ciddi engeller oluşturmaktadır. Banka kredilerine engel oluşturan bu durum aslında ekonomileri korumaya yönelik bir politika aracı olmaktadır. Ülkede mevduat bankacılığının gelişmesi ve ön planda olması buna bir örnek olabilir. Mevduat bankalarında faizin öne çıkması ve gelişmekte olan ülke ekonomileriyle denge kurulabilmesi kriz yönetimi açısından önemlidir.

Türkiye ekonomisi geçmişten gelen sorunlar nedeniyle 24 Ocak 1980 Kararları ile yapılandırma sürecine girmiştir. Bu yapılandırma sürecinde; faiz oranlarının serbestliği, bankacılıkta liberalleşme ile engellerin ortadan kaldırılması ve ulusal bankaların dünyaya açılması ile bankacılık sektörünün yeni bir döneme girildiği görülmüştür. Bu kararlar birlikte 1990'larda, bankacılık sektöründe önemli ölçüde artış yaşanmış ve toplam banka sayısı 43'ten 66'ya çıkmıştır. Ayrıca bankacılıktaki toplam aktiflerin GSMH içindeki payı %29'dan %38'e yükselmiş ancak bu durum aynı zamanda finansal istikrarsızlığa da yol açmıştır. Bunun sonucu olarak ise; seçici kredi politikalarının kaldırılması, bankaların çoğunlukla kâr odaklı bir hal alması ve esas fonksiyonlarından uzaklaşarak spekülasyon kazanç diğer bir deyişle vurgun amaçlı olmasına yol açmıştır.

Bankacılık sektörü (bu dönemdeki makroekonomik ortamın neticesinde) esas görevi olan aracılık işlevinden uzaklaştığı görülmüştür. Öyle ki kredilerin, bankacılık sektörü toplam aktifleri içindeki payı 1990 yılında %47 iken 2000 yılında %33'e gerilemiş, benzer şekilde kredi/mevduat oranı yükselmesiyle birlikte insanlar tasarruflarını yalnızca mevduata yatırmıştır. Ayrıca krediye olan talep ise azalmaya başlamıştır.

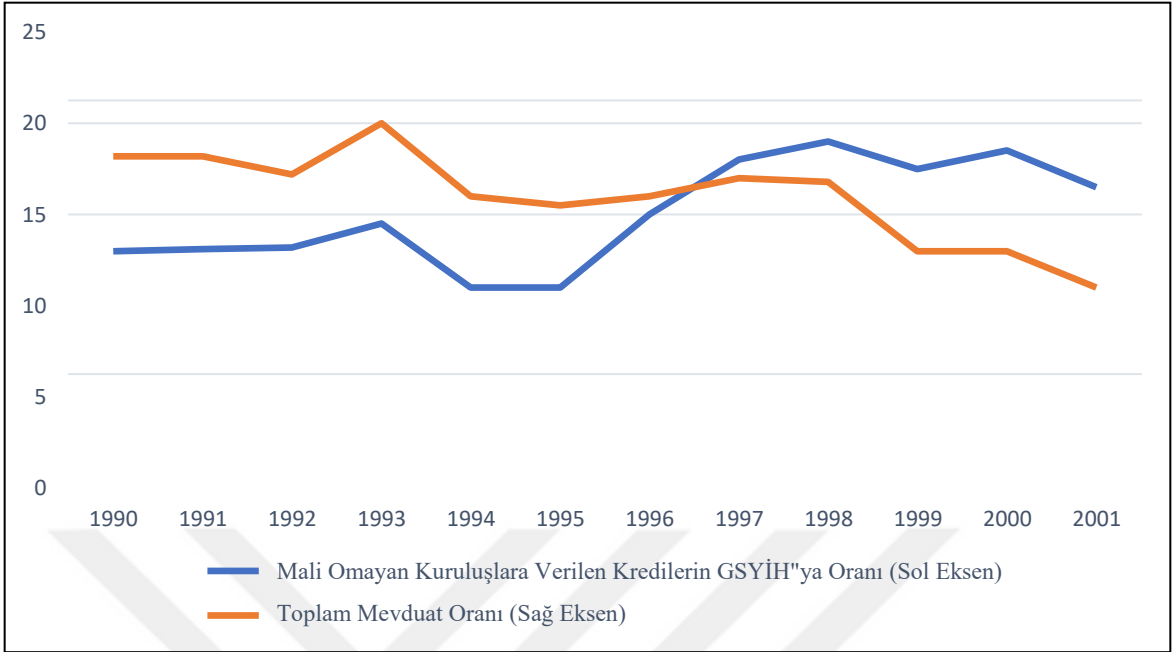
1999 Haziran ayında çıkan Bankalar Kanunu'nun uygulamasındaki kazanımlar ve AB mevzuatına tam uyumun sağlanması bakımından sermaye tanımı değiştirilmiş konsolide sermaye tanımı getirilmiştir. Ayrıca kredi sınırlarının, konsolide olarak hesaplanması ve uygulanması ilkesi benimsenmiştir. Tüm bunların yanı sıra bankaların mali işlemler dışındaki iştiraklerine sınırlama getirilmekle birlikte, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri gibi bir takım finans araçları da genel kredi sınırları hesabına dahil edilmiştir (Sarı, 2020: 333).

Türkiye'de 2000'li yıllarda iktisadi dengenin sağlanması ve sürdürülebilir büyüme için, finans sistemine ve bankacılığa regülasyon sağlanması, alınması gereken önemli tedbirler olarak görülmüştür. Türkiye'nin Kriz dönemlerindeki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen veya faaliyet göstermesine izin verilmeyen bankaların bazı ortak sorunlardan oluşmaktadır. Bu sorunlar kapsamında; yasal koşullara uymayan bahsedilen usulsüz işlemler, problemlili krediler ve sektördeki yapısal zayıflıklar olarak sıralanmaktadır.

Bu bağlamda Türkiye'nin 2001 kriz yılına bakıldığında, bankaların kredi arzı konusundaki davranışları için gösterge sayılabilecek krediler / mevduat hacmi oranının 2001 yılı şubat ayı sonrası sürekli düştüğü gözlenmektedir. Bu durum bankaların mevduat hacimlerinin kredilere göre daha fazla olduğunu ve bunun sonucu olarak artan faiz oranlarının vatandaşların kredi talebinde azalmalara sebep olduğu görülmüştür.

Grafik 3 kapsamında BDDK'nın 2001 verilerine göre, kriz döneminde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na giren banka sayısındaki yükselişin (1997-2001 arası 19 banka) varlığı dikkat çekerken, bu yükselişin altında yatan temel etken olarak ise, bankaların takip edilen alacak oranlarının fazla olması gösterilmektedir. Sürecin gerekliliği itibariyle bankalar, bir yandan sermayelerinin yeterliliğini dengelemeye çalışmakta, diğer yandan ise kredi sağladıkları kurum, kuruluş ve gerçek kişilerin geleceğindeki belirsizlikten dolayı kredi miktarlarını kısıtlama yoluna gitmektedir. Sonuç olarak finansal piyasadaki bu daralma, geri dönüşü olmayan kredilerin artmasına ve sorunların artış göstermesine yol açmıştır (Darıcı, 2012: 34).

**Grafik 3: 1990-2001 Yılları Arasında Kredilerin GSYİH ve Mevduata Oranı**



**Kaynak:** TCMB, 2001: 92

**Tablo 2: Kredilerdeki Gelişmeler (Trilyon TL)**

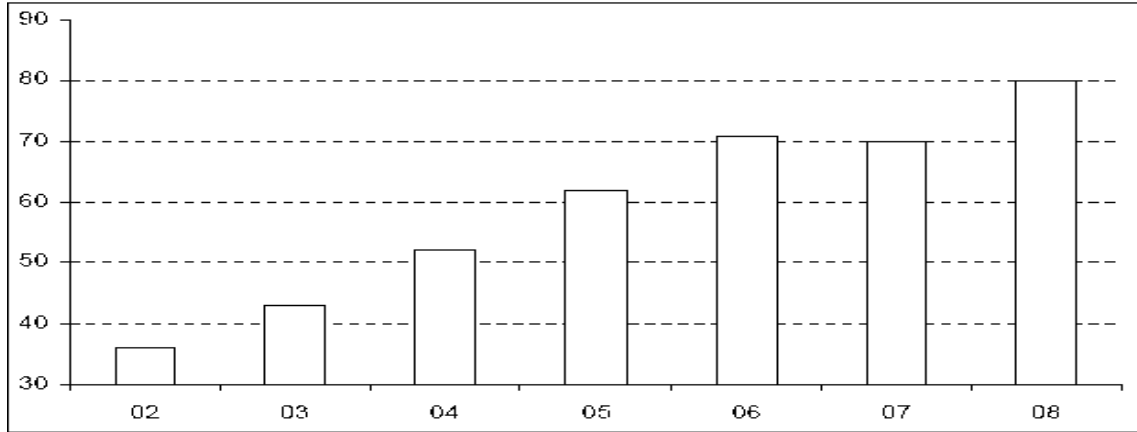
	1999	2000	2001			
	Aralık	Aralık	Mart	Haziran	Eylül	Aralık
TL Krediler <sup>(1)</sup>	9.071	17.035	16.819	15.939	16.265	17.194
YP Krediler <sup>(1)</sup>	6.643	8.402	10.868	12.746	15.540	13.959
Toplam Krediler <sup>(1)</sup>	15.714	25.438	27.687	28.685	31.805	31.153
Mevduat Bankaları <sup>(2)</sup>						
Ticari Krediler	13.020	21.018	22.849	24.733	27.941	27.304
İhtisas Kredileri	2.694	4.420	4.838	3.951	3.864	3.849
Banka Türlerinin toplam içindeki payları						
Kamu Mevduat Bankaları	28,6	31,9	31,6	26,9	24,7	23,9
Özel Mevduat Bankaları	67,9	64,6	64,3	68,7	70,5	71,9
Yabancı Mevduat Bankaları	3,4	3,4	4,1	4,4	4,9	4,1

(1) Mevduat Bankalarının Yurtiçinde Mali Olmayan Kesime Verdikleri Kredilerdir.  
(2) Mevduat Bankalarının yurtiçine verdikleri TL ve YP kredilerin toplamına göre.

**Kaynak:** TCMB, 2001: 92

Asimetrik enformasyon sorunsalının yol açtığı kredi kısıtlamaları bankacılıkta mevduatların azalması, bünyelerinde daha fazla miktarda fon rezervi kapsamakta zorlanması ve\ya da sınırları belli olan sermaye yeterlilik oranını tutturmak mecburiyetinde buldukları zaman meydana gelmektedir (Sarı, 2020: 341).

**Grafik 4: 2002-2008 Yılları Arasında Kredilerin Mevduata Oranları (Yüzde)**

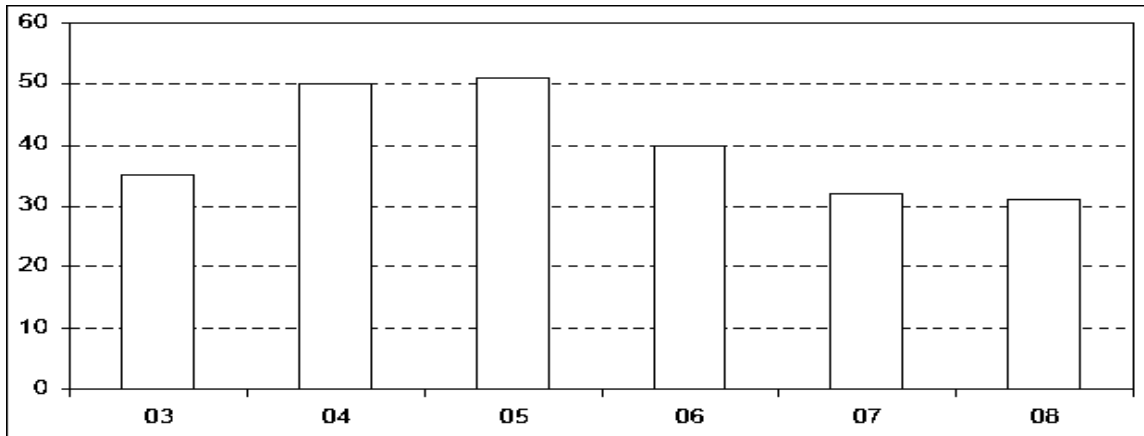


**Kaynak:** BDDK, 2009: 23

Grafik 4 kapsamında, kredilerin bankacılık piyasasının toplam aktifleri içindeki payının 2000-2001 kriz yılları hariç çoğunlukla yükselme trendinde olduğu gözlenmektedir. Bu dönemde kredilerin toplam aktifler içindeki payının 2000-2001 ve 2009 yılları içinde düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise, ekonomik sorunlar sebebiyle insanların kredi kullanamamalarıdır. Ayrıca bu dönemler ve hemen sonraki yıllarda kamu kesimi hariç özel sektöre sağlanan kredilerde önemli daralmalar meydana gelmiştir.

2000-2001 krizleri sonrasında ise, kredilerin takibe dönüşüm oranında ciddi oranda artış gözlenmiştir. 1999 yılında kredilerin takibe dönüşüm oranı %10,5 iken 2001 yılında %28,6'ya çıkmıştır. Kriz sonrası ekonominin yeniden ivme kazanmasıyla birlikte hem kısıtlamaların hem de tayinlamaya sebep olan taraflar arasındaki bilgi eksikliğinin ekonomik iyileşmeyle beraber azaldığı görülmektedir.

**Grafik 5: 2003-2008 Yılları Arasındaki Kredi Stoku Değişimi (Yüzde)**



**Kaynak:** (BDDK, 2009: 25)

2008 küresel ekonomik krizi ABD’de Mortgage kredileri sebebiyle ortaya çıkmıştır. Türkiye bu sisteme dahil olmadığı halde önemli süreçten ölçüde etkilenmiştir. Süreç kapsamında belirsizlik ortamının oluşması ile enflasyon artışının durdurulması hedeflenirken, aynı zamanda faiz oranlarının artışıyla beraber yatırım ve tüketim harcamalarında düşüşler yaşanmıştır. Grafik 5’te görüldüğü üzere faiz oranlarının artışı; riski yüksek olan yatırımların cazibesini artırmıştır. Ancak bu durum kredi alıcılarının faiz oranlarına bakmaksızın, yüksek getiri sağlayabilme hevesiyle almış olduklarını ve stokta düşüşlere neden olduklarını göstermektedir.

2008 küresel krizin temelinde ABD’deki konut kredilerinin, gelir seviyesi düşük olan kişilere kullandırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Koşullar gereği kredi kullanmaması gereken kişilere tanınan haklar, konut fiyatlarında gelişen normalin üzerindeki fiyatlar ve bu fiyatlarla birlikte yeni kredi imkân olanaklarının tanınması krizi daha devasa boyutlara taşımıştır. Ayrıca kredilerin amaç dışı kullanımı (ahlaki tehlike sorunu), kredilerle ilişkili farklı finansal ürünler ve bu ürünlerin de dahil olduğu diğer finans türevleri de krizin büyümesinde diğer etkenler olarak sıralanmaktadır (Eken ve Kale, 2017: 19).

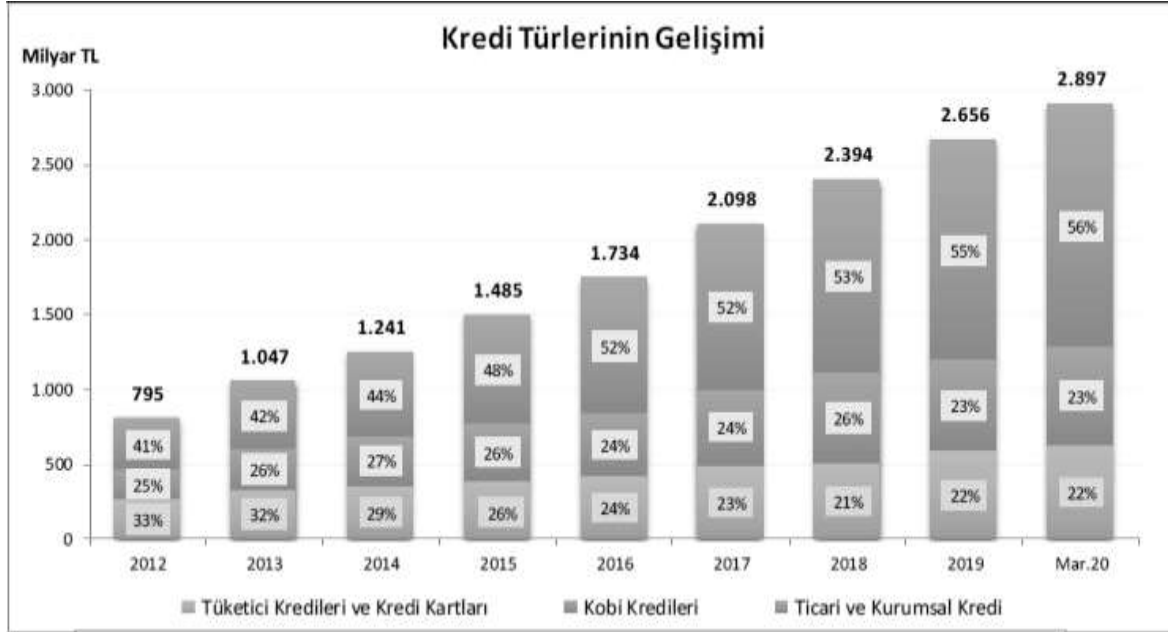
Yaşanan krizin 2009 yılında Türkiye ekonomisine de yansımalarıyla beraber olumsuz etkiler ortaya çıkmaya başlamıştır. İhracatta 2007 yılına göre %23, ithalatta %30 azalmalar yaşanmıştır. Ekonomi reel olarak; 2008’in dördüncü çeyreğinde %13,5, 2009 birinci çeyreğinde %13,7, 2009 yılı toplamda %4,7 küçülme yaşamıştır. Dış kaynaklar ve yatırımlar azalmış, iç rezervdeki krediler düşmüş ek olarak işsizlik seviyesi %9’dan %15 seviyelerine kadar çıkmıştır. Ancak yaşanan tüm bu etkiler, bankacılık krizi olarak nitelendirilen boyutlara ulaşmamıştır (Eken ve Kale, 2017: 21).

Küresel konjonktüre baktığımızda yalnızca finans kaynaklı krizler meydana gelmemektedir. Dünyayı ve ülkeleri kendi içinde etkisi altına alan farklı türden krizler, finansal piyasalarda aktif rol oynamaktadır. Son dönemlerde ortaya çıkan Covid-19 salgın krizi ile dünya ekonomisi durma noktasına gelmiştir. Birçok sektör ciddi anlamda sekteye uğramış ve bundan en çok işsizlik oranı artan ülkeler etkilenmiştir. Salgın sebebiyle çalışamayan insanlar ve faaliyet gösteremeyen işletmeler maliyetlerini ve gereksinimlerini karşılayabilmek için bankalardan destek alma yolunu tercih etmek durumunda kalmışlardır.

Takip eden kısımda yer alan Grafik 9’da 2012-2020 Mart ayı arasında kredi türlerinin TL bazında gelişimi verilmektedir. Grafik üzerinden de anlaşıldığı üzere, faal olamayan işletmelerin fon ihtiyacını karşılamak üzere ticari ve kurumsal krediler üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Özellikle ticari ve kurumsal kredilerin yüksek miktarda fon kaynakları olması sebebiyle, bankalarda sermaye yeterliliği ve kredi riski hususunda tedbir ve önlemlerin alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Hali hazırda devam etmekte olan salgın sürecinde bankaların zarar bilançolarını açıklamadığı görülmekte ve gelecek dönemdeki sürecin ne yönde seyir alacağı henüz bilinmemektedir. Ancak BDDK’nın yaptığı açıklamaya göre, Türk bankacılık sistemi bu krize hazırlıklı girmiştir. Sürecin

getireceği zorluk öngörülerek piyasanın ihtiyacı olan fonun sağlanması hedeflenmekte olup kredi taksitlerinin ötelenmesi her ne kadar faiz gelirlerinde azalışa ve kredi riskine yol açmış olsa da bankaların likidite rezervleri yeterli görülmektedir. Ancak salgın sürecinin devam etmesi sebebiyle bankacılık sektöründeki bilanço henüz açıklanmamıştır. Kredi riskinin ise ilerleyen süreçte hangi boyutlara ulaşacağı ve ne tür önlem alınacağı bilinmemektedir.

**Grafik 6: 2012-Mart 2020 Arasındaki Kredi Türlerinin Gelişimi**



**Kaynak:** BDDK, 2020: 11

Çalışmanın bu bölümünde ekonomik krizlerin penceresinden, bankacılık sektörüne yansımaları ve nedensellik ilişkisi içinde olduğu banka kredileri analiz edilmiştir. Görüldüğü üzere krizlerden en çok etkilenen sistem finans piyasalarıdır. Finans piyasalarının en önemli yapılarının başında ise bankacılık kuruluşları gelmektedir. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerin sahip olduğu öz kaynakların çoğunluğu finans sistemlerine bağlı olmaktadır. Bundan kaynaklı gelişmiş bu ekonomilerin sistem işleyişinde; denetleme, düzenleme ve yapılandırmanın sıklıkla revize edildiği görülmektedir.

Yapılan çalışmalarda görülmektedir ki krizlerin gerçekleşmesi ve gerçekleşme olasılığı, kredilerde ortaya çıkan sorunları perçinlemekte ve nihayetinde büyük zararlar verebilmektedir. Bu durumun önüne geçmek isteyen kuruluşlar öncelikle sorunu tespit etmeyi amaçlarken, daha sonrasında ise kredi tayinlaması kavramını uygulamayı ve içinde bulunulan sıkıntılı durumu aşmayı hedeflemektedirler. Ancak tayinlama tüm sorunları ortadan kaldıran bir uygulama olarak görülmemektedir. Bunun sebebi olarak, faiz oranlarının artırımıyla bir kesim borcunu ödeyemez hale gelirken, diğer kesim riskli yatırımları tercih edebilmektedir. Aynı zamanda talebi kısıtlama ya da reddetme durumunda ise, finans piyasaları sermaye açığı vererek giderini karşılayamaz hale

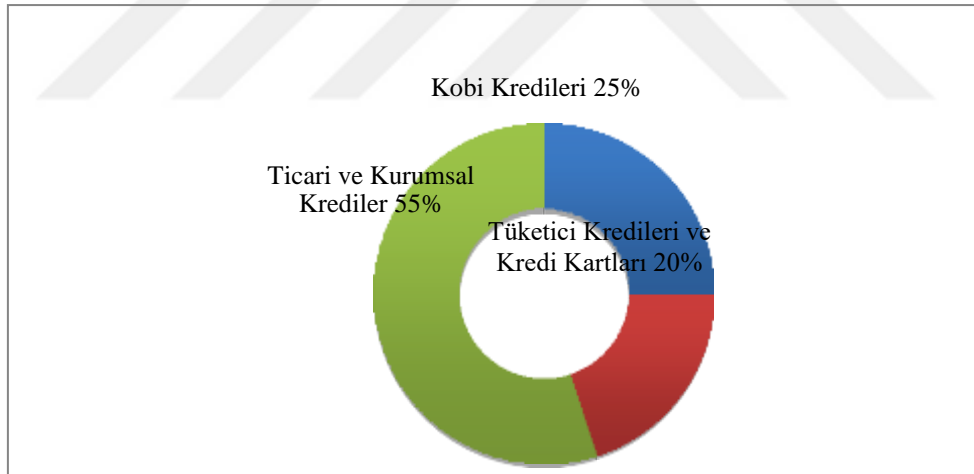
gelebilmektedir. Öte yandan taraftan kredilerin kısıtlanması ile ülkede tüketim ve yatırım harcamalarını azalttığı ve bu durumun da ülkenin genel ekonomisini ciddi oranda etkilediği görülmektedir.

### 1.5.2. Tayınlamanın Ticari Krediler Üzerindeki Etkisi

Ticari kredilerin çoğunlukla KOBİ kredisi veya işletme kredileri olarak ayrıldığı ve analiz edildiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda yapılan araştırmalar KOBİ ve işletme kredileri üzerinden kayda alınmıştır.

Bankacılık sektörü, ekonomik krizlerden bağımsız düşünülemez. Bu doğrultuda ülkenin iç işlerindeki çalkantılar ve küresel ölçekteki pozisyonu oldukça önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerin tarihsel süreçteki kriz yönetimi ele alındığında; kriz algısının yüksekliği, sürecinin öngörülebilmesi ve ülkenin ekonomik gücü ile kriz etkisinin kısa süreli gerçekleşmesine yol açmıştır. Ancak Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler için aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir.

**Grafik 7: Bankacılık Sistemi İçinde Kredilerin Dağılımı**



**Kaynak:** Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Raporundan Derlenmiştir.

2019 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun yayınladığı rapora göre, bankacılıktaki kredilerin sektörler arasındaki dağılımı Grafik 10 kapsamında ele alınmıştır. Yayımlanan verilere göre, Bankacılık sistemi içerisinde KOBİ kredilerinin payı %25, Ticari ve Kurumsal kredilerin %55, Tüketici ve Kredi Kartlarının ise %20 oranında olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca rapor kapsamında, Türkiye'deki kredi kullanıcılarının büyük kısmının krediye ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Bankacılıkta kriz dönemini ele almadan önce kredi riski kavramının ele alınması gerekmektedir. Kredi riski tüm kredileri kapsarken, ticari kredilerindeki pay oldukça önem arz etmektedir. Ticari bankacılıkta kredi risk ölçümü ve denetimi, risk politikaları faaliyetleri ve uygulaması ile yapılandırılmaktadır. Kredi riskinin kuralları; kabul görmüş kredi taleplerinin özelliklerine, kredi portföylerinin yapısına, risk ölçümünde kullanılan yöntemlere, uygulanması zorunlu limitlere ve risk mevzusunda üst mercilere iletilmesi gerekli raporlara bağlı olarak belirlenmektedir (Yılmaz, 2017: 69).

Ekonomik krizlerle ilişkilere temas etmeden önce, ticari bankacılıkta krizlere yol açabilecek olan gelişmeler ele alınmalıdır. Bu gelişmeler sırasıyla; kredi riskine karşı yürütülen politikalar ve bu politikaların asimetrik enformasyon sorunu olan kredi tayinlaması ile olan bağlantısı şeklinde sıralanmaktadır. Risk organizasyon yönetimi bankacılıkta oldukça önemlidir. Ayrıca iyi yönetilmediği takdirde de kriz boyutuna ulaşabilmektedir. Bu kapsam dahilinde ticari bankalar kredi riskini önlemeye yönelik politikalar geliştirmektedir. Bunlar; riskin yansıtılması, riskin sınırlandırılması, riskin paylaşılması, kredi türevleri ve riskin farklılaştırılması şeklinde gerçekleşmektedir (Yılmaz, 2017: 75).

- **Riskin yansıtılması**, müşterinin yol açtığı kredi riskinin başka unsurlara yansıtılmasıdır. Bu yansıtma, kredilerin ödenmediği durumlarda ortaya çıkan zararın yok edilmesi için teminat gösterilmesidir.
- **Riskin sınırlandırılması**, bankaların kredi limitlerine sınır getirmesiyle riski önleme çabasıdır. Kısacası kredi tayinlaması da denilmektedir. Yapılan sınırlamalar; müşteri grubu limiti, müşteri umumi limiti, nakit kredi limiti ve gayri nakit kredi limiti şeklinde gerçekleşirken, müşteriye göre farklı sınırlamalar da getirilebilmektedir.
- **Riskin paylaşılması**, farklı yapılara sahip bankaların bir araya gelmesi ile aralarında yapılan plan doğrultusunda belirlenen kredi tutarının karşılanmasıdır.
- **Krediye katılım**, bankanın karşılayamayacağı ya da karşılamak istemediği büyüklükte olan kredi işlemlerini birkaç banka ile yürütmesidir.

Ticari krediler, bankaların işletme sahipleri için verdiği krediler olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal, KOBİ ve işletme kredileri ise ticari kredi kapsamında sayılmaktadır. Özellikle ticari kredilerin, bankaların toplam kredileri içerisinde büyük bir paya sahip olması ve sağlanan fonun ticarete kullanılabilirliği göz önüne alındığında riski de beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda daha önce de temas edildiği üzere risk yönetim politikaları çerçevesinde kredi tayinlama uygulaması devreye girmektedir.

Kredi tayinlaması bir risk önleme politikası aracı olmakla birlikte beraberinde farklı sorunları da getirebilmektedir. Eğer sistemde denge sağlanamaz ise, riskler bünyesinde kriz niteliği olarak görülebilir. Tayinlama süreci kredilerin kısıtlama yoludur. Bu bağlamda ülkelerin içine girdiği krizin



çeşidi ve niteliği de önemlidir. Eğer genel konjonktürde ülke ekonomisi iyiye gitmiyor ve ülkenin üretime ihtiyacı varsa, üretimin devamlılığı adına işletmelerin fon ihtiyacının karşılanması gerekir. Ancak bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği düşük ve likidite oranları istenilen seviyede değilse bu kredileri sağlayamayacaktır. Bu doğrultuda yaşanan krizlerin niteliği ve doğru şekilde yönetimi açısından oldukça önem arz etmektedir. Sonuç olarak risk olasılığını barındıran büyük miktarda ticari kredilerde uzun vadede yol açabilecek risklerin öngörülmesi gerekmektedir.

Ekonominin olumsuz seyri olarak adlandırılan kriz dönemleri en çok işletmeleri etkilemektedir. Krizler kapsamında Türkiye; 2001-2008 yıllarındaki küresel krizler ve 2016 yılında yaşanan politik karışıklıklar sebebiyle bu süreçten olumsuz anlamda etkilenmiştir. Bu etki bankacılık sektöründe önem arz eden ticari kredilere de yansımıştır. Tablo 3'te, 2002-2008 yılları arasındaki kredi ve mevduat stoku verilmiştir.

2001 yılındaki kredi ve mevduatlar sonraki yıllara göre oldukça düşük bir seviyede kalırken, ülke bütünüyle bir krizin içinde kendini bulmuştur. Kriz süreci içerisinde gerek faiz oranlarının yüksekliği gerekse de enflasyonun artışı, insanların kredilere yanaşmasına engel olmuş ve çekilen kredilerin çoğunluğu sorunlu kredilere dönüşmüştür. Bu yıllar arasında sorunlu krediler, özel karşılık öncesi %33 artarken özel karşılık sonrasında da %120 oranında büyümüştür. Ayrıca özel karşılık öncesi sorunlu kredilerin toplam kredilere oranı ise %4 düzeyinde kalırken, özel karşılık sonrası sorunlu kredilerin toplam kredilere oranı ise %0,4'ten %0,7'ye yükselmiştir. Ek olarak bireysel kredilerde sorunlu kredilerin oranı ise %4 düzeyinde gerçekleşmiştir (TBB, 2009: 18). Sonuç olarak 2001 krizi ile Türkiye ekonomisinde, son 55 yılın en hızlı küçülmesini yaşamıştır. İşsizlik oranı yaklaşık %31 oranında artış göstermiş, toplam işsiz sayısı 2 milyona yaklaşmıştır. Takipteki kredilerin miktarı 2000 yılında 4.526 milyon dolardan 2001 yılında 4.822 milyon dolara yükselmesiyle krizin faiz, vade, kur ve kredi riskini de tetiklediğini göstermektedir (TBB, 2009: 20).

İşsizliğin artmasıyla birlikte kredi miktarlarının da arttığı görülmektedir. Ülkedeki piyasanın çökmesi, enflasyonun ve faizlerin artması sonucu maliyetlerini karşılayamayan işletmelerin kredi için bankalara başvurularına yol açmıştır. Bundan dolayı işletmelerin işçi istihdam edememeye başladığı ve paralelinde işsizlik oranlarında artışların yaşandığı görülmüştür. Üretim hızının düştüğü, işsizliğin artış gösterdiği bir ülkede bankalara olan borçların ödenemediği ve kredilerin sorunlu bir hale dönüşmesi de kaçınılmaz olmuştur. Bu noktada bankalar, sorunlu müşteri portföyü sebebiyle sağlayacağı kredileri kısıtlamaya ya da hiç vermemeye başlamıştır.

Türkiye, 2001 yılı Kasım ayındaki toplam kredileri bir önceki yılın Kasım ayına göre kredi arz ve talebinde yaşanan gerilemeler nedeniyle reel bazda yüzde 20 oranında daralma yaşamıştır. Kredi arzında yaşanan daralmalar; bankaların kaynak maliyetlerini artırması, kaynak sağlama imkânlarını daraltması ve kredi geri dönüşlerinde yaşanan güçlüklerin ortaya çıkması sebebiyle yaşanmıştır.

Kredi talebindeki daralmalar ise; yüksek kredi faiz oranları, iç talep ve üretimdeki hızlı daralmadan kaynaklanmıştır (TCMB, 2001: 124).

2001 yılında ihtisas kredileri ve tüketici kredileri reel olarak %59 ve %70 oranında düşmüştür. Enflasyonun artış göstermesi kaynaklı gayri nakdi kredilerinde %7 oranında bir daralma gözlenmiştir. Ancak bu daralmaya rağmen 2000 yılının Kasım ayında gayri nakdi kredilerinin toplam krediler içindeki payı, yüzde 19,2 oranında seyrettiği ve 2001 yılı Kasım ayında yüzde 22,4'e yükseldiği görülmüştür. Ayrıca ihtisas kredilerinin payı ise, %7,7'den %4'e gerilemiştir. Gayri nakdi kredilerinin toplam krediler içindeki yaşadığı artışın sebebi olarak ise, döviz kurundaki artış ve gayri nakdi kredilerinin Türk lirası karşısındaki yükselişiyle ilişkilendirilmiştir.

**Tablo 3: Mevduat ve Kredi Stoku (Milyon TL)**

	2002	2006	2007	2008
KREDİLER	51.955	218.989	285.654	367.609
TL	20.662	163.095	217.027	262.285
YP	31.293	55.895	68.627	105.324
TAKİPTEKİ ALACAKLAR	1.695	883	1.365	2.824
KREDİLER	51.955	222.204	285.654	367.609
<b>-KURUMSAL</b>	<b>44.954</b>	<b>153.103</b>	<b>187.853</b>	<b>245.103</b>
<b>-BİREYSEL</b>	<b>7001</b>	<b>69.101</b>	<b>97.801</b>	<b>122.506</b>

**Kaynak:** Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2001 Yıllık Raporundan Alınmıştır

Kamu bankalarında krediye dönüşüm oranları mevduat hesaplarında %54, özel bankalarda ise %86 olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçte herhangi bir kısıtlamanın olmadığı görülmektedir. Nitekim bankaların kredi stokları 2008 yılının ilk üç çeyreğinde artış eğilimindeyken, dördüncü çeyrekte ise azalmaya başlayarak %41 oranında seyretmiş ve en son olarak %29 ile dönemi kapatmıştır. Enflasyonun artış göstermesiyle birlikte yaşanan bu durum faiz oranlarının yükselmesine, bankalara olan kredi talebinin artmasına ve krediye olan arzı azaltarak %21 seyrinde gerçekleşmesine yol açmıştır. Enflasyonun yükselmesi ayrıca Türk lirası kredilerine olan arzı azaltarak %21 seviyelerine düşürürken, YP kredilerinin değerinde yaşanan artıştan dolayı kredilerdeki oranı %54 seviyelerine yükseltmiştir. Ülkede yaşanan kriz sebebiyle olumsuz etkilenen işletmelerin haricinde faizlerin de yükselmesi ile yüksek riskli yatırım yapma arzusu olan kurumların kredi talepleri artmıştır. Bu doğrultuda ticari kredilerde %30, bireysel kredilerde ise %25 oranında büyüme kaydedilmiştir.

**Tablo 4. Bankacılık Sektöründe Kredilerin Gelişimi**

	MİLYON TL						Önceki Çeyreğe Göre Artış%				
	2007	09.08	12.08	03.09	06.09	09.09	09.08	12.08	03.09	06.09	09.09
<b>Tüketici Kredileri</b>	67.668	84.885	83.194	82.577	85.642	87.899	7,3	-2,0	-0,7	3,7	2,6
<b>İşletme Kredileri</b>	58.149	76.665	82.744	83.012	80.077	79.616	6,0	7,9	0,3	-3,5	-0,6
<b>Kredi Kartları</b>	27.809	33.878	34.853	33.893	35.937	36.387	5,7	2,9	-2,8	6,0	1,3
<b>İhracat Kredileri</b>	21.807	28.428	30.428	30.318	28.481	28.158	6,1	7,0	-0,4	-6,1	-1,1
<b>Diğer Yat. Kred.</b>	13.776	18.755	23.633	25.062	23.979	22.938	5,8	26,0	6,0	-4,3	-4,3
<b>Diğer Krediler</b>	96.411	118.472	106.232	111.378	114.033	120.733	3,3	-10,3	4,8	2,4	5,9
<b>Toplam</b>	285.616	361.083	368.154	366.239	368.15	375.731	5,4	2,0	-0,5	0,5	2,1

**Kaynak:** Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'nın 2009 Yılına Ait Finansal Piyasalar Raporundan Derlenmiştir.

Tablo 4 verileri kapsamında 2007-2009 yılları arasında kredi türlerine göre TL bazında miktarlar verilmektedir. Özellikle kriz dönemi ticari kredilerinde düşüş olması gerekirken, artışın yaşandığı görülmüştür. Kriz dönemindeki verilerin yüksek olması, kredilerin arz-talep sorunuyla karşılaşmadığını ve böylece finans kuruluşlarının krediler için kısıtlama politikası gütmeye başladığını göstermektedir.

**Tablo 5: Türlerine Göre Krediler**

	% Paylar					Geç. Yıl Aynı Dön. Göre %Art.					
	12.06	12.07	09.08	12.08	09.09	09.08	12.08	09.09	09.08	12.08	09.09
<b>KOBİ</b>	59.614	76.842	88.08	84.919	82.122	24,4	23,1	21,9	21,8	10,5	-6,8
<b>Kurumsal</b>	90.272	113.795	155.015	117.44	170.393	42,9	44,9	45,3	50,4	45,1	9,9
<b>Bireysel</b>	69.101	94.98	117.984	117.449	123.216	32,7	32,0	32,8	37,2	23,7	4,4
<b>Toplam</b>	218.987	285.616	361.083	368.154	375.731	100	100	100	38,1	28,6	4,1

**Kaynak:** Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'nın 2009 Yılına Ait Finansal Piyasalar Raporundan Derlenmiştir.

2016 yılına gelindiğinde ise, Türkiye'nin her açıdan zorlandığı bir dönem olarak dikkat çekmekte ve bu durumun ekonomik performansı da olumsuz anlamda etkilediği görülmektedir. Özellikle turizm sektörünün olumsuz etkilemesi cari işlemler dengesindeki iyileşmeyi sınırlandırmıştır. Bu sektörde yer alan işletmeler ciddi likidite kaybına uğramıştır. Bu doğrultuda hükümet; üretim, yatırım, ihracat ve istihdamı desteklemek üzere yeni teşvikler sunmuştur. Bu teşvikler ilk olarak; kredilerin arz ve talebinin artmasına, vade ve teminat şartlarını rahatlatmasına yol açmıştır. Kısacası devletin krediye teşviğiyle birlikte bankaların da bu teşviki sağladığı görülmüş ve ortalama fonlama maliyeti 2016 yılı sonunda yüzde 8,3 olmuştur (TBB, 2016: 6).

Aşağıdaki Tablo 6'da 2008-2016 yılları arasında kredilerin türlerine göre dağılımı verilmiştir. Tablo 6 kapsamında Ticari kredilerdeki payın yüksekliği dikkat çekmektedir. Bu yüksekliğin sebebi olarak ise, bankaların durgunluk dönemindeki kaynaklarını geri çekmemesi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca ticari kredilerdeki artış, ülkenin darboğazdan çıkma çabası olarak da görülebilir. Ancak diğer yandan krizleri fırsata çevirmek isteyen yatırımcılar için ise büyük fırsat anlamına gelmektedir.

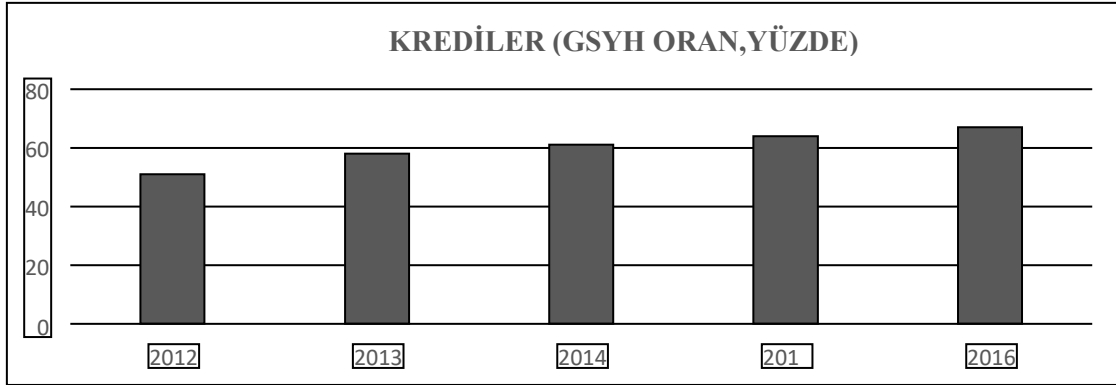
**Tablo 6: Kredilerin Dağılımı (Milyar TL)**

	2016	YÜZDE DEĞİŞME	2008	2015	2016
KURUMSAL	1.332	24	68	73	74
KOBİ	422	17	23	26	24
BİREYSEL	460	10	32	27	26
KREDİ KARTLARI	110	11	10	7	6
TÜKETİCİ VE KONUT	350	9	22	20	20
KONUT	165	14	10	9	9
OTOMOBİL	7	-6	2	0	0
TÜKETİCİ	178	6	10	11	10
TOPLAM	1.792	20	100	100	100

**Kaynak:** Türkiye Bankalar Birliği 2015-2016 Türk Bankacılık Sistemi Raporundan Derlenmiştir.

Grafik 11 kapsamında 2016 yılına ait kredilerin Türkiye GSYH'na oranı verilmektedir. Yaşanan yüksek enflasyon ve faiz oranlarının artışı kredi oranlarının her yıl artış göstermesine yol açmaktadır. Bu noktada ters seçim sorunsalının çıkabilme olasılığından söz edilebilir. Krizin devam etmesine rağmen arzının ve talebinin hala karşılanabiliyor olması, finans kurumlarının kredi riskini göz önünde bulundurup bulundurmadığı konusunda soru işaretleri oluşturabilir. Bu noktada kredi oranlarının ödenebilme durumuna, kısacası takipteki kredi oranına bakmak gerekmektedir.

**Grafik 8: Kredilerin Türkiye GSYH'na Oranı (Yüzde)**



**Kaynak:** Türkiye Bankalar Birliği 2016-2017 Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.

BDDK, TBB ve TCMB'sı 2016 yılı verilerine göre kredi büyümesi son çeyrekte hızlanmıştır. Makro konjonktürde uygulanan önlemlerin uluslararası regülasyona uyumlu hale getirilmesiyle hükümetin mikroekonomiyi destekleyen uygulamaları kredi arz ve talebini olumlu etkilemiştir. Bu doğrultuda Grafik 11'de kredilerin, gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı 2011 ile 2016 yılları arasında artan bir eğilimde olmuştur. 2012 yılında %54 olarak görülen oran 2016 yılına gelindiğinde ise, %67 seviyesinde gerçekleşmiştir.

**Tablo 7: Takipteki Krediler (Toplam Krediler Oranı, Yüzde)**

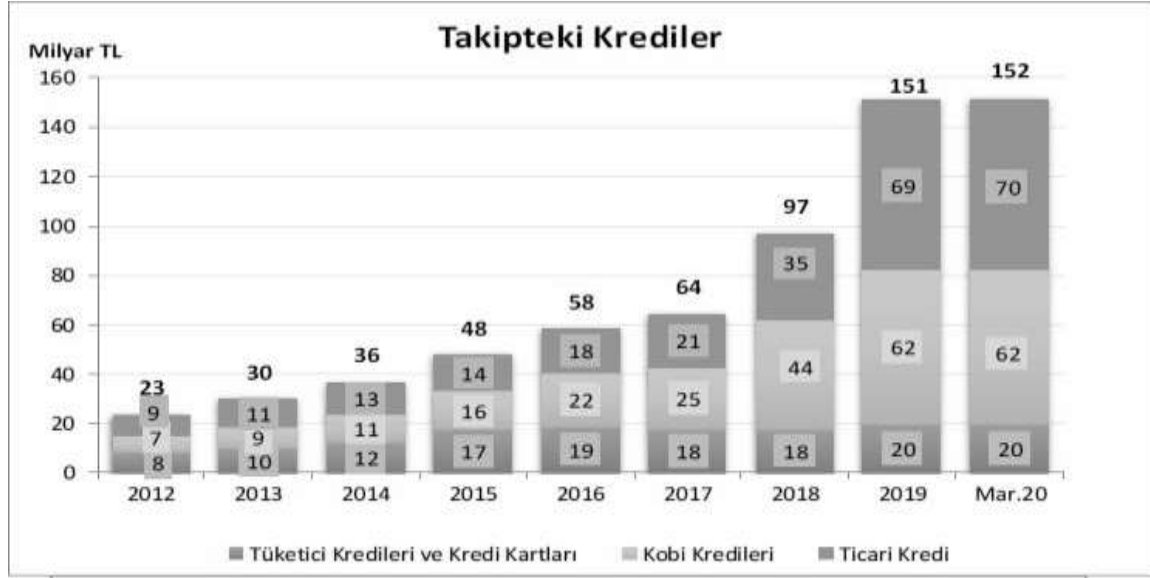
	<b>2014</b>	<b>2015</b>	<b>2016</b>
<b>KURUMSAL</b>	2,7	2,7	2,9
<b>KOBİ</b>	3,3	4,0	5,2
<b>BİREYSEL</b>	3,5	4,3	4,3
<b>KREDİ KARTLARI</b>	6,6	7,4	7,3
<b>TÜKETİCİ VE KONUT</b>	2,6	3,3	3,4
<b>KONUT</b>	0,5	0,5	0,5
<b>OTOMOBİL</b>	3,3	5,7	3,2
<b>TÜKETİCİ</b>	4,2	3,2	6,0
<b>TOPLAM</b>	2,9	3,2	3,2

**Kaynak:** Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumundan (BDDK) 2016 Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.

Geri ödemesi gerçekleşmemiş krediler ise, genel seviyeye kıyasla normal düzeyde kalmış ve toplam kredilere oranı %3,3 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 7'deki Takipteki Krediler ele alındığında; 2014 ve 2016 yılları arasında kurumsal ve bireysel kredilerde nispeten artış yaşanırken, 2016 yılında kurumsal krediler %2,9, bireysel krediler ise %4,3 seviyesinde olduğu gözlemlenmektedir.

Kredi kullanımının kriz dönemlerinde artmaya devam etmesi kredi riskini ortaya çıkarmaktadır. Kredi kullanımının artmasıyla geri ödenemeyen krediler asimetric enformasyon sorununa yol açmaktadır. Bu doğrultuda Tablo 7 verilerine göre 2016 yılında; geri ödeme süresi geçmiş alacak oranı %22 oranında artış göstermiş ve 59.5 milyar TL olmuştur. Ayrıca Tahsili gecikmiş alacak oranı kurumsal kredilerde %2,9, bireysel kredilerde %4,3, kredi kartlarında %7,3, KOBİ kredilerinde %5,2, oranında gerçekleşmiştir. Tahsili gecikmiş alacakların oranı ise; inşaat sektöründe%3,7, imalat sektöründe %3,6, tarım ve hayvancılık sektöründe %2,7 ve ticaret sektöründe de %4,2 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir (TBB, 2016: 21).

**Grafik 9: 2012-Mart 2020 Yılları Arasında Türk Bankacılık Sektöründe Takipteki Krediler**



**Kaynak:** BDDK, 2020: 10

Literatürün incelenmesi ve yayınlanan sektör raporları doğrultusunda, sıkı kurallara bağlı kalınan her iki kriz döneminin kredi tayinlaması ile kısıtlamaların kaldırılmasına yol açmıştır. Kısıtlamaların kaldırılması sonucu kredi talebinde hızlı artış yaşanmış ve finansal krizler yaşanmasına yol açmıştır. Ayrıca yaşanan krizlerin sebeplerinden biri olarak ise kısıtlamalar gösterilmiştir. Faiz oranların yükselişi, piyasalarda ters misillemeye yol açmış ve riskli kredi müşterilerinin artmasına sebep olmuştur. Nitekim riski yüksek proje ve yatırımların başarı sağlanması durumunda çok yüksek kazançlar sağladığı da bilinmektedir. Bundan kaynaklı yatırımcının başarılı olması ve elde ettiği kazanç, almış olduğu kredinin maliyeti üzerinden arda kalan payı olurken, banka için ise yalnızca anapara ve faiz olmaktadır. Bu sebeple kredi müşterisinin arzuladığı kazanç riskin artan fonksiyonu olmaktadır. Bu bağlamda kredi tayinlaması kısıtının dengede tutulması oldukça önemlidir. Müşterilerin krizi fırsata çevirme arzusu banka kuruluşlarını zora sokabilir. Özellikle kriz dönemlerinde kurumların sermaye yeterliliğinin yeterli düzeylerde olması tayinlama olgusunu tetikleyen faktörlerin başında gelmektedir.

Sonuç olarak ticari kredilerle ilgili yukarıda da ele alınan tablolarda, kriz dönemlerinde takipte olan ticari kredilerin oranı diğer kredi türlerinin oranlarından daha fazladır. Ayrıca kredilerin miktar dağılımında da en fazla miktar ticari kredilerinde olduğu görülmektedir. Tüm bu artışlara ek olarak, kriz sürecinde artan kredi arzı ve takipte oranı da artış göstermiştir. Ancak bu kriz dönemlerinde maddi kaynaklı olumsuzlukların yaşanması bankaları olumsuz anlamda etkilemiştir. Bankalar, mal ve hizmet üreticilerinin bu dönemlerde ihtiyaç duyduğu fon kaynağını sağlamak zorunda kaldığından dolayı riski ve miktarı yüksek kredilerin tazmininde zorlanmıştır. Yaşanan bu zorlamalar kötü senaryoları da beraberinde getirmiştir.

## İKİNCİ BÖLÜM

### 2. KREDİ TAYINLAMASINA İLİŞKİN LİTERATÜR TARAMASI

İktisat literatüründe, çok sayıda araştırmacı kredi tayinlamasını simetrik bilgilendirme çerçevesi ve çeşitli piyasa kusurları ile açıklamaya çalışmışlardır (Örneğin; Hodgman 1960, Miller 1962, Freimer ve Gordon 1965, Jaffee ve Modigliani 1969, Jaffee 1971, Smith 1972, Azzi ve Cox 1976, Koskela 1979). Bu teorilerin eksik kalmasının nedeni borçlu-borç veren ilişkisinin içsel karmaşıklığını dikkate almamasından kaynaklanmaktadır. Özellikle de kusursuz bilgi varsayımı yapımları ve asimetrik enformasyonu önemsememeleridir.

Bu olgu iktisadi ekoller arasında genel kabul görmese de birçok Keynesyen iktisatçı için, kredi tayinlaması modern kapitalist ekonomideki piyasa başarısızlığının en önemli örneklerinden biridir. Olgu ilk kez J.M. Keynes tarafından 1930'da yayımlanan "Para Kuramı" adlı kitabında ifade edilmiş ve 1950'lerden itibaren iktisatçıların ilgisini çekmiştir. Keynes kitabında, İngiltere örneğini vererek ülkedeki piyasanın tam rekabet şartlarında çalışmadığı ve kredi piyasasında fon talep edenlerden bazılarının ihtiyaçlarının reddedildiğinden bahsetmektedir. Keynes, bankaların sunmuş olduğu faiz oranlarını değiştirmeden kredi hacmini değiştirerek bir ekonomide yatırım hacmini etkileyebileceklerini vurgulamaktadır. Bu olgunun pratikteki önemli sonucu, kredi faiz oranı yükseldiğinde bankaların sundukları kredi miktarının azalmasıdır. Bunun nedeni ise belirsizliktir.

Kredi tayinlaması, 1950 ve 1960'lı yıllarda 'elde edilebilirlik doktrini' çerçevesi altında para politikasının makroekonomik etkileri üzerinde önemli rol oynayabileceğine dair fikirler ortaya atıldığından dolayı ilgi görmüştür. Klasik iktisat faiz teorisinde, faiz oranları fon arzı ve fon talebi tarafından belirlenir. Piyasada kredi talebi fazlalığı oluştuğunda, fiyat mekanizması ile kredi faiz oranları yükselecek ve denge arz talebe eşit olduğunda kurulacaktır. Ancak Klasik iktisat teorilerinde arz ve talep eşitsizliğinde kredi tayinlaması söz konusu değildir. Elde edilebilirlik doktrininde ise faiz, tasarrufun bir fonksiyonu veya borçlanmanın maliyeti olmaktan ziyade kredinin elde edilebilirliğindeki değişiklikleri yansıtan bir gösterge olarak ele alınmıştır. Klasik iktisat görüşünden farklı olarak elde edilebilirlik doktrini kredi piyasasında miktar tayinlamasının olabileceğini ortaya koymuştur.

Kredi kararı verilirken asimetrik enformasyon sonucu kredi tayinlamasına sebep olduğu fikrini ilk ortaya atan Jaffee ve Russel (1976) ve Stiglitz ve Weiss (1981)'dir. Literatürde kredi tayinlamasının geleneksel modelinin temel taşı "Stiglitz-Weiss-Modeli" olarak bilinir. Bu modelde,

bankaların faiz oranındaki değişikliklerin borçluların riskliliğini azaltacağını belirtmişlerdir. Kredi tayinlaması, borçluların varsayılan risklerine göre bankaya karşı heterojen oldukları için ortaya çıkmıştır. Bankalar varsayılanların farklı olasılıklarını belirlemek için, bireysel borç ilişkilerinde bilgi asimetrisinin üstesinden gelme noktasında zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Böyle bir durumda artan faiz oranları, bankalara varsayılan risk primini arttıran tarama cihazları olarak hizmet etmektedirler. Ancak bu durum kredi talebinin kalitesini bozmaktadır.

Bankalar güvenilir olan ve olmayan müşteri ayrımı için kredi riskini içeren ilave bir faiz oranı eklemiştir. Güvenilir olmayan müşteriler riskli alanlarda faaliyette bulunan, aldıkları kredileri geri ödeme potansiyeli düşük müşteri grubunu ifade etmektedir. Projelerin risk düzeyi arttıkça başarılı olma ihtimali azalmaktadır. Bu nedenle Stiglitz ve Weiss faiz oranları ile projelerin risk düzeyi arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığını kabul etmektedirler. Dolayısıyla faizlerdeki artış riskli alanlarda yatırım yapmayı bir anlamda teşvik etmektedir. Yüksek faizlere katlanmayı göze alan müşteriler, aldıkları krediyi geri ödeme potansiyelinin düşük olduğunu bilmektedirler. Bankalar ise, aldıkları krediyi geri ödeme potansiyeli düşük olan müşterilerine kredi kullanırmak istemeyebilirler. Kredi tayinlaması olarak ifade edilen bu durum, kredi piyasasında kredi talebinin kredi arzını aşarak kredi talep edenlerin cari faiz oranında kredi taleplerinin bankalarca karşılanmamasıdır. Bankalar, kredibilitesi yüksek ve düşük müşteri ayrımı yapmak adına faiz oranlarını yükseltip kredi arz talep dengesini sağlayarak kredi taleplerini karşılamaktansa verdikleri kredileri sınırlandırmayı ya da tamamen kesmeyi tercih ederek kredi tayinlaması politikası izleyebilmektedirler.

Kredi tayinlaması, yasal veya kurumsal kısıtlamaların bulunmaması durumunda da ortaya çıkabilir ve bankalar ters seçim ve ahlaki tehlike nedeniyle faiz oranını artırmak yerine kredi tayinlaması sağlayabilir. Bankalar, farklı temerrüt olasılıklarını belirlemek için bireysel borçlularla ilişkilerde bilgi asimetrisinin üstesinden gelmekle karşı karşıya kalmaktadır. Temerrüt olasılığının artacağından fonların aşırı talep edilmesi durumunda bile bankaların talep edilen faiz oranını artırmayacağını, bunun için beklenen getiri oranını azaltacağını belirtmişlerdir. Böyle bir durumda bankaların faiz oranlarını yükseltmesi güvenilirliği yüksek müşterinin piyasadan ayrılmasına neden olacaktır.

Böyle bir durumda artan faiz oranları, bankalara temerrüt risk primi artıran takip cihazları olarak hizmet verir, ancak aynı zamanda kredi talebinin kalitesini de düşürmektedir. Faiz oranının yükselmesi, en az riskli borçluların potansiyel yatırımlarını piyasadan düşürmelerini sağlamaktadır. Dahası, borçlanma havuzunun ortalama riski olumsuz seçimi artırdığından asimetric enformasyon daha da belirginleşmektedir. Kredi piyasasında halen mevcut olan borçlular, daha yüksek fon maliyetlerini karşılamak için daha riskli projeler üstlenmek zorunda kalmaktadır, ancak bu aynı zamanda ahlaki tehlike davranışını da destekler bir görüntü vermektedir. Her iki etki de banka



kredilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Riske maruz kalmak istemeyen bankalar kredi arzını kısıtlama yoluna gitmektedir.

Mankiw (1986), borç verenlerin piyasada dengeyi sağlamak için faiz oranları arttırmak yerine, verdikleri kredi tutarını kısıtlamalarının nedeni ahlaki tehlike ve ters seçim olarak açıklamıştır. Kredi tayinlamasının tanımını da kredi piyasasında talebin arzdan fazla olması sonucu tayinlamanın oluşmasına yol açtığını belirtmiştir. İktisat biliminde en önemli kurallarından biri dengenin (arz eşittir talep) olmasıdır. Eşitlik varsa kredi tayinlamasından söz edilememektedir. Fakat Keynesyen görüşlü iktisatçı Mankiw, gerçek hayatta böyle bir dengenin olmadığını, kredi tayinlaması ve işsizliğin var olduğunu ve piyasayı dengelemek için devlet müdahalesinin önemli olduğunu belirtmektedir.

Samuelson fiyat dışı kredi tayinlamasının, kar maksimize eden banka davranışlarıyla tamamen tutarsız olduğunu savunmuştur. Bu görüşün aksine kredi tayinlaması, borç verenin rasyonel kârı maksimize eden davranışlarıyla oldukça tutarlı olabileceğini kanıtlamaya çalışan literatürün gelişmesine yol açmıştır.

Kredi Tayinlaması olgusunu modern anlamda analiz eden iktisatçı Hodgman (1960) olmuştur. Hodgman kredi tayinlamasını kurumsal kısıtlara ve fiyat ve faizin katı olmasına dayandırmadan, bu olguyu bankalar tarafından riske karşı yapılmış bir davranış olarak ele almıştır. Hodgman çalışmalarında Kredi tayinlamasının fiyat dışındaki faktörlerden kaynaklandığını, kredi talebi ne kadar artarsa artsın, faiz oranındaki artışların kredinin geri ödememe riskini arttıracığından ve buna bağlı olarak bankaların karlarının azalacağından dolayı kredi arzını azaltacaklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla kredi hacmine yapılan sınırlamanın kurumsal nedenlerden değil de iktisadi sebeplerden dolayı kaynaklandığını ifade eden ilk iktisatçının Hodgman olduğu söylenebilmektedir. Kredi Tayinlaması olarak bilinen olgu hakkındaki tartışmalar uzun zamandan beri tartışılan bir konudur. Bu tartışma konusu hem teorik hem de pratik düzeyde gösterdiği etkileri nedeniyle öneme sahiptir.

Baltensperger ve Deviney (1985) konu hakkında iki tür soru ile yaklaşmaktadır. Birincisi ve en önemlisi, fiyatın söz konusu malı tahsis ederken neden yetersiz olduğu sorusudur. İkincisi ise, faiz oranı denkleminin istikrar testidir. Bu testi, kalıcı (arz yönlü denge) kredi tayinlamasının bu regresyon ilişkisinin istikrarsızlığı anlamına geldiği şekilde açıklanmaktadır. Herhangi bir kredi tayinlaması sonunda para politikası etkileri ele alınmalıdır. Piyasa "saf" bir faiz oranı modeli ile ima edilenden farklı bir şekilde kredi tahsis ederse, bunun makroekonomik politika için potansiyel olarak önemli etkileri olabilmektedir.

Kredi tayinlaması olarak bilinen bu olgunun üç temel kaynağı incelenmiştir: kredi temerrüt riski (Hodgman 1960), borç veren borçlu ilişkisi (Hodgman 1961; Kane ve Malkiel 1965) ve kusurlu

tekelci ayrımcılık (Jaffee ve Modigliani 1969)'tır. Bu üç temel kaynak farklı yıllar ve çalışmalarda ele alınmış olsa da bir bütün içerisinde değerlendirilmektedir.

## 2.1. Uluslararası Literatürde Kredi Tayınlaması

Petrick (2004) kendi çalışmasında Polonya çiftlikleri üzerinde uygulanan kredi tayınlaması incelenmiştir. Analizler mikroekonomik hanehalkı modeli etrafında şekillenmiş olup, ampirik çalışmalar anketlerle oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda kredi borcu olan çiftçilerin %40'ından daha fazlası kırsal bankalar tarafından kredi tayınlamasına maruz kaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca kredi tayınlamasının uygulandığı haneler ana paraya ek olan %209 oranında faizi ödemeye marjinal eğilim göstermektedir. Kamu faiz oranı sübvansiyonları çiftçilerin karneye bağlanması kredi tayınlaması için hafif bir etki yaratmaktadır.

Petrick (2005) literatürde kullanılan çeşitli kredi tayınlama yöntemlerine genel bir bakış sunmaktadır. Kullanılan yöntemler, belirli güçlü yönleri veya eksikliklerinin karşılaştırmalı bir değerlendirmesine tabi tutulmaktadır. Altı yaklaşım ayırt edilmektedir. Bunlar; kredi işlem maliyetlerinin ölçülmesi, görüşmelerde toplanan nitel bilgilerin analizi, kredi limiti kavramı kullanılarak görüşmelerde toplanan nicel bilgilerin analizi, ikincil kredi kaynaklarına ilişkin yayılma etkilerinin analizi, ekonometrik hane modellemesi ve dinamik yatırım kararlarının ekonometrik analizidir. İlk üç yaklaşımda ilk-en iyi çözümlerle açık bir karşılaştırma yapmak imkânsız olarak değerlendirilmektedir, çünkü bunlar esasen borçluların krediye erişiminin nitel veya nicel göstergelere dayalı öznel bir değerlendirmesine dayanmaktadır. Beşinci ve altıncı yaklaşımlar, neoklasik denge teorisi çerçevesinde titiz bir yoruma izin verir. Bölümlere ayrılmış kredi piyasalarına yayılma, sözde daha ucuz ancak rasyonel birincil kaynağa göre ödeme yapma istekliliğini ortaya çıkardığından, dördüncü yaklaşım bir ara pozisyon alır. Yaklaşımlar, genel olarak oldukça veri talep eden, genellikle kredi işlemlerine ilişkin belirli verileri gerektiren verilerdir. Yine de, yaklaşımların çoğu, kesitsel hanehalkı verilerine uygulanabilir. Birincisi dışında, incelenen tüm yöntemler makul bir şekilde kredi tayınlamasını deneysel olarak tespit etmek için kullanılabilir.

Baydas, Richard ve Alfred (1994) *Ekvator* Cumhuriyetinde yapmış oldukları çalışmada, kredi başvurularının reddedilmesi veya diğer başvuranların talep ettikleri kredi miktarından daha az kredi almalarına sebep olan kredi tayınlamasında kullanılan önemli faktörleri değerlendirmek istemişlerdir. Analiz yöntemi olarak En Yüksek Olasılık Regresyon yöntemi kullanılmıştır. Örnek sayısı: 447, Geçerli örnek sayısı: 258, Yanıt oranı: %55, Analiz birimi: girişimcilerdir. Baydas'a göre kredi tayınlaması, kredi verenlerin güvenilir borçlu olarak tanımladıkları borç isteyenlere istedikleri miktarda borç verirken, diğer borç isteyenlere ise talep ettiklerinden daha az borç verilmesi veya talep edilen faiz miktarını ödemeye razı olan borçluların taleplerinin tamamen reddedilmesi sonucu ortaya çıktığını söylemiştir. Sonuç olarak, tedarikçiler daha az kârlı

girişimlere ve daha düşük eğitim seviyesine sahip girişimcilere karşı ayrımcılık yapmazlar, çünkü bu girişimciler daha yüksek eğitim seviyesine ve kârlı girişimlere kıyasla daha düşük dış finansman talebine sahip oldukları öngörülmüştür.

Steijvers ve Voordeckers (2009) yapılan çalışmalarında bankalar ve firmalar arasında kurulan şeffaflık ilişkisinin kredi tayinlaması için önem arz ettiği üzerinde durulmuştur. Yazarlar, çalışmayı iki yönlü ele almaktadır. İlki kredi tayinlamasının teminatlar için bir çare olacağına ampirik çalışmalarla desteklenmesi, ikincisi ise kredi tayinlaması ile ilgili yapılan ampirik çalışmalardaki boşluklar ve sapmaların değerlendirilmesidir. Ayrıca çalışmada mevcut ampirik verilerin zenginleştirilmesi ve verimli araştırma yolları ile ilgili öneriler sunulmaktadır.

Jia, Haidhues ve Zeller (2010) Çin Kuzey bölgesinde yapılan anket çalışmaları ile kredi tayinlamasının ne derece yaygın olduğu ölçülmüştür. Makalede hem resmi hem de gayri resmi sektörlerde kredi oranlamasını birlikte ön görülmüştür. Farklı kredi türlerinde farklı borçlu segmentlerinin sistematik olarak sıralandığı Çin'deki parçalanmış kırsal kredi piyasasını detaylandırmaktadır. Böylece sübvansiyonlu kredi politikalarının, tahsis edilmiş kredi politikalarına oranla daha az etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Becchetti, Garcia ve Trovato (2011) çalışmalarında bilanço verileri esas alınarak kurumsal anketlerden elde edilen verilerle kredi tayinlamasının ve belirleyici faktörlerinin değerlendirilmesi, deneysel literatür çalışması ile ortaya konulmuştur. Resmi banka kayıtlarından yola çıkarak, her bir borçlunun talep ettiği ve temin ettiği tutarlar arasındaki fark incelenmiştir, kredi dosyalarındaki kredi tayinlamasının belirleyicileri bu bağlamda doğru analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, Avrupa Merkez Bankası yeniden finansman oranının kısmi (ancak toplam değil) kredi tayinlaması ile pozitif yönlü bir ilişkili olduğunu göstererek kredi görüşü hipotezini destekleyen mikroekonomik kanıtlar sağlamaktadır.

Kimutai ve Ambrose (2013) yapılan çalışmada Kenya'daki ticari bankaların kredi tayinlamasını etkileyen faktörler incelenmektedir. Betimsel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada hedef bölge Nairobi civarındaki ticari bankalar olarak seçilmiştir. Ayrıca birincil ve ikincil veriler kullanılmıştır.

Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi (SPSS)'den derlenen tanımlayıcı istatistikler çalışmaya yön vermiştir.

Mancusi ve Vezzulli (2014) küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ'ler) büyük bir temsili örnekleme üzerinde araştırma ve muhasebe verilerini kullanarak kredi tayinlamanın araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) yatırımı üzerindeki etkileri incelenmektedir. Kullanılan ekonometrik model, kredi tayinlama göstergesinin açıklığını ön plana çıkarmaktadır. Bu model yenilikçi teoriye dayalı

tanımlama stratejisi kullanmaktadır. Ayrıca veriler ışığında gerçekleşen çalışmada kredi tayinlmasının hem Ar-Ge faaliyetlerini kurma olasılığı hem de Ar-Ge harcaması düzeyi üzerinde önemli ölçüde olumsuz bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Farinha ve Felix (2015) Portekiz KOBİ'lerine verilen kredinin gelişimini açıklamada kredi talebi ve kredi arzıyla ilgili faktörlerin önemini incelemektedir. Sonuçlar, faiz oranının KOBİ'lerin banka kredisi talebinin yanı sıra iç finansman kapasitelerinin güçlü bir itici gücü olduğunu göstermektedir. Öte yandan, kredi arzı çoğunlukla firmaların nakit akışı yaratma ve borçlarını geri ödeme kabiliyetine ve teminat miktarına bağlıdır. Model, 2010 ve 2012 arasındaki dönem için tahmin edilmiştir. Sonuçlar, Portekiz KOBİ'lerinin önemli bir kısmının bu dönemde kredi tayinlmasından etkilendiğini göstermektedir.

## **2.2. Ulusal Literatürde Kredi Tayinlması**

Aktaş (1998) çalışmasında faiz oranı seviyesinde talep fazlasının her zaman gözlenebildiği kredi piyasası dengesini tanımlayan kredi tayinlama kavramı analiz edilmektedir. 1950'den beri süre gelen bu uygulamanın hem pratik hem de teorikte yüksek öneme sahip olması araştırmanın ciddiyetini arttırmaktadır. Fiyat dışı tayinlamaya sebep olan koşullar incelenerek, standart piyasa teorisi varsayımıyla konu açıklanmaktadır. Çalışmada kredi arz eğrileri, asimetric bilgi modelleri ve müşteri ilişkileri modelleri incelenerek farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Sonucunda kredi tayinlmasının doğurduğu sonuçların ekonomik reformlara etkisinin negatif yönde olduğu ancak tasarrufların artırılması ve sosyal getirisi yüksek yatırımlara teşvik edilmesi açısından pozitif yönlü bir değerlendirme yapılmaktadır.

Tükel (2006) çalışmada kreditorlerin talebi bünyesinde tutma eğilimiyle ortaya çıkan ve 1960'lardan bugüne süre gelen bir uygulamayı, kredi tayinlmasının asimetric enformasyon ile içiçe bir şekilde Türkiye bazında değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca kredi sağlayan kanallar üç farklı biçimde sınıflandırılmıştır. Bunlar; resmi kredi kanalları, yarı resmi kredi kanalları ve resmi olmayan kredi kanallarıdır. Çalışmanın büyük bir bölümünde asimetric enformasyon kaynaklı kredi

tayinlmasının Avrupa Birliği uyum sürecinde rolü ve Basel Kriterleri ile değerlendirilmesi yapılmıştır. Tayinlamanın ekonomik politikalarına etkisi araştırılmıştır.

Arıçay ve Altıntaş (2009) asimetric bilgi günümüzde iki probleme neden olmaktadır. Bunlardan birincisi yarattığı ahlaki tehlike, bir diğeri ise ters seçimdir. Bu iki sorun piyasa aksaklıklarına ve etkin piyasaların işlevini yitirmesine sebep olmaktadır. Çalışmada bu sorunlara çözüm önerisi olarak kredi tayinlması sunulmaktadır. 1992 ve 2009 arası dönemde elde edilen veriler ışığında Türkiye'de asimetric bilginin neden olduğu kredi tayinlmasının Johansen- Jesulius (JJ) ve ARDL eşbütünlük yöntemleriyle araştırılması ve modelde kullanılan değişkenler (toplam

krediler, sorunlu krediler ve faiz oranı) arasındaki kısa ve uzun dönem nedensellik ilişkilerinin test edilmesi amaçlanmaktadır.

Balaban ve Okutan (2009) çalışmalarında 2008 yılı sonunda Amerika’da başlayıp diğer ülkeleri hızla etkisi altına alan ekonomik krizi yönetme ve özel sektör bazında geliştirilen çözüm yollarını incelemişlerdir. Sakarya’da yürütülen çalışmada üst düzey kademelerde çalışan banka çalışanları yöneticileri ile görüşerek kriz sürecinde müşterilerde ve kredilerde meydana gelen azalmalarla nasıl başa çıktıklarını tespit edip, krizin genel ve özel etkilerini değerlendirerek büyük bir etki ile karşılaşmadıkları buna rağmen tedbirli bir şekilde ilerlemeleri gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Akyol, (2010) Gringer nedensellik testi öncülüğünde yapılan araştırmalarda takipteki kredilerin, toplam kredilere oranından; toplam kredilerin, toplam aktifler içindeki oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplam kredi oranlarının toplam aktifler içerisindeki etkinliğinin azalmasıyla kreditörlerin tahsilat riskini gözetmesi dolayısıyla kredi tayinlemesine başvurması ile bu çalışmanın önceki yıllarda yapılan tüm çalışmaları destekler nitelikte ampirik sonuçlara ulaşılmasına sebep olmuştur.

Karahan ve Uslu (2018) yayınlanan çalışmalarında ihtiyari bir durum oluşturularak kredi talep eden müşterilerin belirli değerlendirmelere tabii tutulup banka inisiyatifinde belirlenen miktarın müşterilere aktarılması konu edinilmektedir. Çalışma 2002 yılı birinci çeyreği ile 2016 yılı dördüncü çeyreğini kapsamaktadır ve sınır testi kullanılarak eşbütünlük analizi yapılmıştır. Bu analizde Kalman Filtresi tekniği ile takipteki kredilerin toplam krediler üzerinde negatif bir etki oluşturması saptanmış olup bu etkinin 2008 ekonomik krizi sonrası dönemde azaldığı gözlemlenmiştir. Elde edilen veriler bankacılık sektörü açısından kredi tayinlemesinin etkin olduğunu ancak ekonomik krizlerin ardından bankaların arz ettiği problemlili kredilerin, kredi davranışı üzerine etkisinin azaldığını göstermektedir.

Şen ve Yayar (2020) çalışmalarında asimetrik bilgi sorununun bankacılık sektörü içerisinde önemli bir role sahip olduğundan yola çıkılarak sorunun sebep olduğu iki problemin nasıl çözüme kavuşacağına dair görüşler yer almaktadır. Araştırma’da Tokat ili ve ilçelerinde bulunan kamu ve özel bankalar bünyesinde yapılan anketler kullanılmıştır. Sonuçların değerlendirilmesi ise Mann-Whitney U Testi” ve “Kruskal-Wallis Testi ile yapılmıştır.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 3. KREDİ TAYINLAMASINA NEDEN OLAN ASİMETRİK BİLGİNİN VARLIĞININ TEST EDİLMESİ

Bu bölümde kredi tayinlamasına sebep olan asimetrik bilginin kredi piyasasında mevcut olup olmadığı ve bankaların fiyatlama davranışlarına etkisi ampirik olarak incelenecektir. Bu amaçla Winker (1999) prosedürü tercih edilmiştir.

#### 3.1. Araştırma Modeli

Winker (1999: 268), ters seçim ve ahlaki tehlikenin piyasa temizlenmesini sağlamayan bir banka faiz oranına nasıl yol açtığını gösteren Stiglitz ve Weiss (1981) modelini bankaların fiyatlama davranışlarını açıklayacak biçimde genişletmiştir. Buna göre, kredi faiz oranlarının belirlenmesi için standart bir marjinal maliyet fiyatlandırma modeli türetilmiştir. Bu modelde, varsayım gereği, bankalar arası gecelik piyasa (interbank piyasası) daima temizlenmektedir. Çünkü bu piyasadaki gecelik faiz oranı hemen ayarlanmaktadır. Bir başka ifade ile interbank faiz oranı, merkez bankası ve ticari bankaların arz ve talebine göre belirlenmektedir.

İnterbank faiz oranı, likiditenin marjinal maliyeti olarak ticari bankalar için önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, kredi faiz oranı da interbank faiz oranına bağımlıdır. Bu bağımlılık, marjinal maliyet fiyatlandırma modellerinin (MCP) ana fikridir. Bir başka ifadeyle, interbank faiz oranının mevduat faiz oranı ( $r_D$ ) ve kredi faiz oranı ( $r_L$ ) hakkında karar verirken ticari bankaların marjinal maliyetlerini belirlediği varsayılmaktadır. Bankalar bir çeşit kâr payı fiyatlandırma kuralı izlemektedirler (Winker, 1999: 269).

Dolayısıyla, MCP modellerinde para piyasası faiz oranı ( $r_M$ ), diğer faiz oranlarının çapasını oluşturur. Para piyasası faiz oranındaki her değişiklik, diğer oranların anında ayarlanmasına yol açar. Sonuç olarak,  $r_L$  hem  $r_M$  hem de asimetrik bilginin etkileri tarafından belirlenir. Buna göre varsayımlar aşağıdaki gibidir:

- Uzun vadede  $r_L$  yalnızca  $r_M$ 'ye bağlıdır, yani kredi tayinlaması yalnızca geçici bir olgu olarak görünür. Bununla birlikte, pratikte kredi piyasasında her zaman bir dengesizlik durumu gözlemlenebilir.
- Kısa vadede  $r_L$ , hem  $r_M$  marjinal maliyeti hem de bilgi asimetrisinden kaynaklanan ayarlama maliyetleri tarafından belirlenir.

- Buna göre kredi faiz oranının ( $r_L$ ) belirlenmesi Denklem (1)'de, mevduat faiz oranının ( $r_D$ ) belirlenmesi Denklem (2)'de görülmektedir:

$$r = \alpha r_M + m_1 \quad (1)$$

$$r = \beta r_M + m_2 \quad (2)$$

Denklem (1) ve Denklem (2)'de sırasıyla,  $\alpha$  ve  $\beta$  uyum katsayılarıdır ve bu katsayıların derecesi piyasa faktörleri tarafından belirlenir;  $m_1$  ve  $m_2$  ise sabit maliyet artışları olarak varsayılır. Kredi piyasasında hem arz hem de talep tamamen esnekse ve bankalar rezerv gereksinimlerine tabi değilse,  $\alpha = \beta = 1$  olmalıdır. Sonuç olarak, faiz oranlarının standart sapmaları da eşit olmalıdır:

$$Q_{rM} = Q_{rL} = Q_{rD}$$

Aşağıda yer alan iki hipotezin ekonometrik testleri ile MCP modeli değerlendirilebilir:  $H_1$ :  $r_M$  ve  $r_L$  arasında ve  $r_M$  ile  $r_D$  arasında uzun dönemli ilişki mevcuttur.

$H_2$ :  $r_M$ 'deki değişikliklere  $r_L$ ,  $r_D$ 'ye göre daha yavaş bir ayarlama hızına sahiptir.

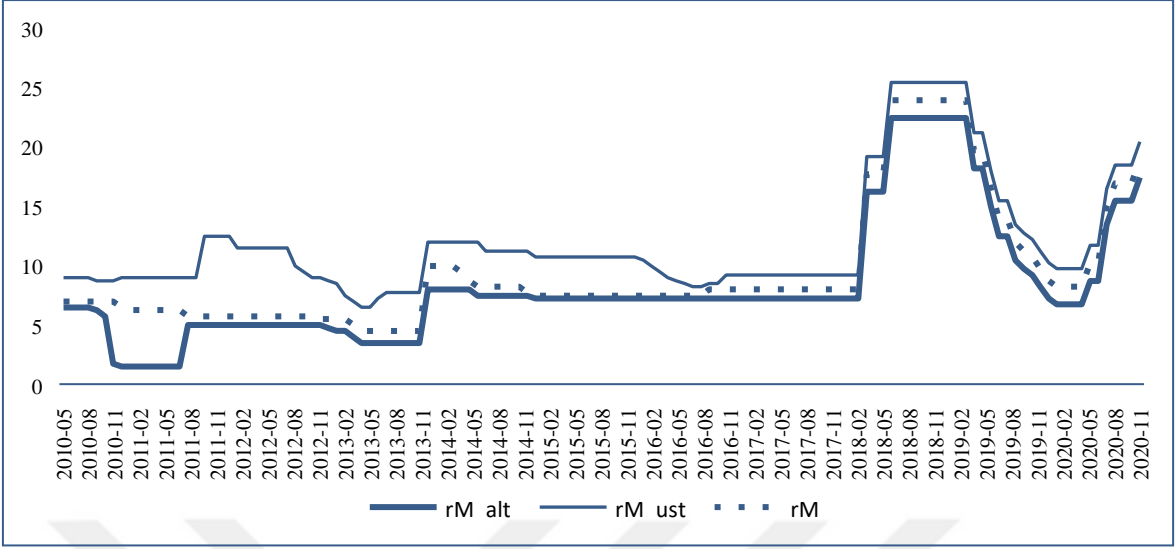
### 3.2. Veri Seti

Bir önceki kısımda tanımlanan araştırma modelinin analizi için kullanılan aylık bazdaki veri seti 2010M5-2021M3 dönemini kapsamaktadır. Tüm değişkenler Census X-12 yöntemi ile mevsimsellikten arındırılmıştır. Değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 8'de yer almaktadır. TCMB politika faizi ve faiz koridoru Grafik 10'de; TCMB politika faizi, bir ay vadeli mevduat faizi ve ticari kredi faizi arasındaki ilişki ise Grafik 11'de görülmektedir.

**Tablo 8: Değişkenlerin Tanımları ve Kaynakları**

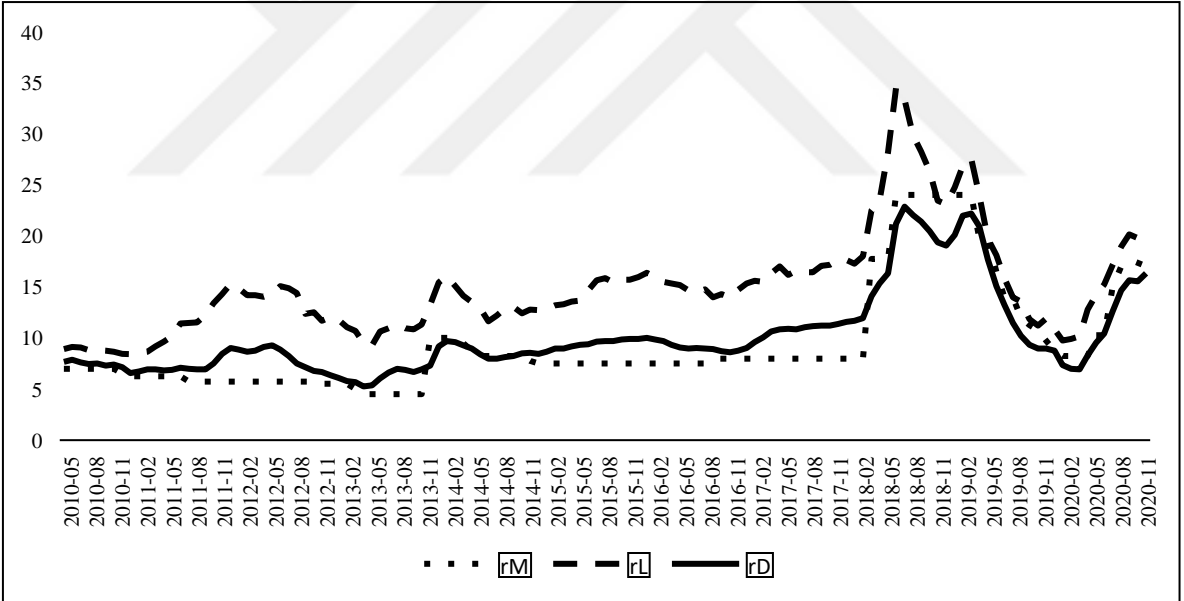
$r_{M\_alt}$	Borç alma TCMB Faiz Oranları (%) Gecelik (O/N)	TCMB-EVDS
$r_{M\_ust}$	Borç verme TCMB Faiz Oranları (%) Gecelik (O/N)	TCMB-EVDS
$r_D$	Mevduat faiz oranı- Bir ay (TL Üzerinden) (Akım %)	TCMB-EVDS
$r_L$	Ticari kredi faiz oranı (TL Üzerinden) (Akım %)	TCMB-EVDS
$r_M$	TCMB politika faizi (Bir haftalık repo faizi)	TCMB-EVDS

**Grafik 10: TCMB Politika Faizi ve Faiz Koridoru**



**Kaynak:** TCMB-EVDS verileri ile yazarın kendi çizimidir.

**Grafik 11: TCMB Politika Faizi, Kredi Faizi ve Mevduat Faizi**



**Kaynak:** TCMB-EVDS verileri ile yazarın kendi çizimidir.

### 3.3. Yöntem

Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkiler Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen *ARDL Sınır Testi (Autoregressive Distributed Lag Bound Test)* yaklaşımı ile incelenmiştir. Pesaran vd. (2001:289) değişkenlerin  $I(0) / I(1)$  olduğuna bakılmaksızın, boş hipotezi “ilişki yoktur” şeklinde tanımlamışlardır ve iki kritik değer seti hesaplamışlardır. Bütün değişkenlerin  $I(1)$  olduğu ve bütün değişkenlerin  $I(0)$  olduğu varsayımıyla hesaplanan bu kritik değer setleri sınırları oluşturmaktadırlar.



Hesaplanan F-istatistiği bu sınırların içerisinde oluşursa, değişkenlerin eşbütünleşme ilişkisi açısından çıkarım yapmak mümkün değildir. Ancak ilgili istatistik değerleri sınırların dışında oluşursa eşbütünleşme ilişkisinin mevcudiyeti konusunda çıkarım yapılabilmektedir (Pesaran vd, 2001: 290).

Denklem (1) ve Denklem (2) 'deki araştırma modellerinin ARDL denklemleri sırasıyla Denklem (3) ve Denklem (4)'de yer almaktadır.

$$\begin{aligned} \Delta rL_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta rL_{t-i} + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta rM_{t-i} + \vartheta_{rL} rL_{t-1} + \vartheta_{rM} rM_{t-1} + \mu_t \end{aligned} \quad (3)$$

$$\begin{aligned} \Delta rD_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta rD_{t-i} + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta rM_{t-i} + \vartheta_{rD} rD_{t-1} + \vartheta_{rM} rM_{t-1} + \mu_t \end{aligned} \quad (4)$$

Burada “k” ve “p” optimal gecikme uzunluklarını ve “Δ” fark operatörünü temsil etmektedir. Kısıtsız modellere ilişkin “Eş bütünleşme ilişkisi olmadığı” yönündeki boş hipotez ve “Eş bütünleşme ilişkisinin varlığı” yönündeki alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

$$\begin{aligned} H_0: \vartheta_{rM} = \vartheta_{rL} = 0 \quad H_1: \vartheta_{rM} \neq \vartheta_{rL} \neq 0 \\ H_0: \vartheta_r = \vartheta_{rD} = 0 \quad H_1: \vartheta_{rM} \neq \vartheta_{rD} \neq 0 \end{aligned}$$

### 3.4. Bulgular

ARDL Sınır Testi yaklaşımının en önemli avantajı uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilebilmesi için değişkenlerin aynı mertebeden entegre olmalarını gerektirmemesidir. Başka bir ifade ile değişkenlerin I(0) ya da I(1) olmaları analizin gerçekleştirilmesine engel değildir. Ancak değişkenlerin I(2) olma ihtimaline karşın *ADF (Augmented Dickey-Fuller)* durağanlık analizi gerçekleştirilmiştir ve sonuçlar Tablo 9’de mevcuttur.

**Tablo 9: ADF Birim Kök Analizi Sonuçları**

Seviye Değişken	Lg (AIC)	Sabitli Model	Fark Değişken	Lg (AIC)	Sabitli Model
$r_M$	3	-2.359620	$\Delta r_M$	2	-3.654042 <sup>***</sup>
$r_L$	7	-2.990071 <sup>*</sup>	$\Delta r_L$	1	-6.243522 <sup>***</sup>
$r_D$	12	-1.110945	$\Delta r_D$	11	-5.024761 <sup>***</sup>

\*: %10 ve \*\*\*:%1 anlamlılık düzeyinde birim kök içerdiğine dair boş hipotez reddedilir. Lg (AIC): Akaike Bilgi Kriterine göre gecikme uzunluğunu ifade eder.  
 $\Delta$ : Fark operatörünü temsil eder.

Tablo 9’de yer alan ADF Birim Kök Analizi sonuçlarına göre  $r_M$  (politika faizi) ve  $r_D$  (mevduat faizi) değişkenleri için seviyelerinde birim kök içerdiklerine dair hipotez reddedilememektedir. Bu değişkenler seviyelerinde durağan değildirler. Kredi faizi değişkeni ise ancak %10 anlamlılık düzeyinde seviyesinde durağandır. Ayrıca tüm değişkenlerin birinci farkı için birim kök içerdiklerine dair boş hipotez %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Bir başka ifade ile tüm değişkenler birinci farklarında %1 anlamlılık düzeyinde durağandırlar. Bu nedenle tüm değişkenlerin I(1) olduğuna karar verilmiştir. Bu sonuç ARDL Sınır Testi yaklaşımı için uygundur. Denklem (3)’de ifade edilen,  $r_L$  ve  $r_M$  değişkenleri arasındaki ilişkilerin tespitine ilişkin ARDL (4,4) Modeli ve Denklem (4)’de ifade edilen,  $r_D$  ve  $r_M$  arasındaki ilişkilerin tespitine ilişkin ARDL (3,4) Modeli tahmin sonuçları Tablo 3’de görülmektedir.

**Tablo 10: ARDL Sınır Testi Sonuçları**

Denklem (3)	$(r_L r_M)$			
	ARDL (4,4) Modeli	Pesaran vd. (2001) Durum III: Kısıtsız Sabit-Trend yok		Pesaran vd. (2001) Durum II: Kısıtlı Sabit-Trend yok
<b>F-istatistiği</b>	<b>11.05455<sup>***</sup></b>		<b>7.412274<sup>***</sup></b>	
Denklem (4)	$(r_D r_M)$			
	ARDL (3,4) Modeli	Pesaran vd. (2001:300) Durum III: Kısıtsız Sabit-Trend yok		Pesaran vd. (2001:300) Durum II: Kısıtlı Sabit-Trend yok
<b>F-istatistiği</b>	<b>7.841682<sup>***</sup></b>		<b>4.058601<sup>**</sup></b>	
Anlamlılık Düzeyleri	Pesaran vd. (2001:300) Durum III Kritik Değerler		Pesaran vd. (2001:300) Durum III Kritik Değerler	
	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır
%1	5.77	6.68	4.94	5.58
%5	4.94	5.73	3.62	4.16
%10	4.04	4.78	3.02	3.51

\*\*\*: %1 ve \*\*: %5 anlamlılık düzeyinde eş bütünleşmenin mevcut olduğunu ifade eder.

Tablo 10’de Denklem (3) ile ifade edilen ARDL (4,4) Modeli için Pesaran vd. (2001) Durum III (Kısıtsız sabit-trend yok) spesifikasyonuna göre hesaplanan F-istatistiği (11.05455) ve Pesaran vd. (2001) Durum II (Kısıtlı sabit-trend yok) spesifikasyonuna göre hesaplanan F-istatistiği (7.412274) %1 anlamlılık düzeyinde Pesaran vd. (2001) ilgili tablo kritik değerlerinin üst sınırından büyüktür. Bu nedenle her iki spesifikasyona göre  $r_L$  ve  $r_M$  arasında uzun dönem eş bütünleşme ilişkisi mevcuttur. Denklem (4) ile ifade edilen ARDL (3,4) Modeli için Pesaran vd. (2001) Durum III (Kısıtsız sabit-trend yok) spesifikasyonuna göre hesaplanan F-istatistiği (7.841682) %1 anlamlılık düzeyinde ve Pesaran vd. (2001) Durum II (Kısıtlı sabit-trend yok) spesifikasyonuna göre hesaplanan F-istatistiği (4.058601) %5 anlamlılık düzeyinde Pesaran vd. (2001) ilgili tablo kritik değerlerinin üst sınırından büyüktür. Bu nedenle her iki spesifikasyona göre  $r_D$  ve  $r_M$  arasında uzun dönem eş bütünleşme ilişkisi mevcuttur. Uzun dönem katsayılar Tablo 11’de yer almaktadır.

**Tablo 11: Uzun Dönem Katsayılar**

$(r_L r_M)$		
Değişken	Katsayı	t-istatistiği
c	11.68322	6.184542***
$r_M$	0.354519	1.913399**
$(r_D r_M)$		
c	6.160036	4.973362***
$r_M$	0.506860	6.340976***

Tablo 11’de  $r_M$ ’den  $r_L$ ’ye uzun dönem ilişkiyi temsil eden katsayı (0.354519) pozitif ve %1 seviyesinde anlamlıdır.  $r_M$ ’den  $r_D$ ’ye uzun dönem ilişkiyi temsil eden katsayı (0.506860) pozitif ve %5 seviyesinde anlamlıdır. Her iki denklemde değişkenler arasındaki uzun dönem ilişki istatistiksel olarak anlamlı ve doğru yönlüdür. Değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkinin tespitine yönelik Denklem (5) ve Denklem (6)’da ifade edilen hata düzeltme modelleri oluşturulmuştur.

$$\begin{aligned}
 \Delta r_{Lt} &= \alpha_0 + \sum_{i=1}^s \beta_i \Delta r_{Lt-i} + \sum_{i=0}^r \delta_i \Delta r_{Mt-i} + \gamma_{rL} ECT_{t-1} \\
 &+ \mu_t
 \end{aligned} \tag{6}$$

$$\begin{aligned}
 \Delta r_{Dt} &= \alpha_0 + \sum_{i=1}^s \beta_i \Delta r_{Dt-i} + \sum_{i=0}^r \delta_i \Delta r_{Mt-i} + \gamma_{rD} ECT_{t-1} \\
 &+ \mu_t
 \end{aligned} \tag{7}$$

Burada  $s$  ve  $r$  optimal gecikme uzunluklarını,  $ECT_{t-1}$  hata düzeltme teriminin bir dönem gecikmesini ifade etmektedir. Modellerin geçerli olabilmesi adına hata düzeltme terimleri katsayılarının ( $\gamma_{rL}$ ,  $\gamma_{rD}$ ) negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenmektedir. Sonuçlar Tablo 12’de yer almaktadır.

**Tablo 12: Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları**

Bağımlı Değişken: $\Delta r_L$		
Değişken	Katsayı	t-istatistiği
c	1.236692	4.623738***
$\Delta r_M$	0.338879	5.478275***
$\gamma_{rL}$	-0.091985	-4.722083***
$R^2 = 0.601206$		
Bağımlı Değişken: $\Delta r_D$		
c	0.562077	3.871359***
$\Delta r_M$	0.241526	7.057696***
$\gamma_{rD}$	-0.116766	-3.976968***
$R^2 = 0.726833$		
***, %1 anlamlılık düzeyini ifade eder.		

Her iki model de hata düzeltme teriminin bir gecikmesinin katsayıları ( $\gamma_{rL}$ ,  $\gamma_{rD}$ ) negatif ve %1 düzeyinde anlamlıdır. Bu nedenle,  $r_L$  ve  $r_D$ 'nin para piyasası faiz oranındaki değişikliklere çok yavaş uyum sağladığı sonucuna varılabilir. Mevduat faiz oranının ortalama ayarlanma hızı gecikmesi (1/-0.116766) 8.56 ay olarak, kredi faiz oranının ortalama ayarlama hızı gecikmesi ise (1/-0.091985) 10.87 ay olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç mevduat faiz oranı ayarlama hızının kredi faiz oranı ayarlama hızından yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu durum asimetrik bilgi sonucu oluşan ters seçim ve ahlaki tehlike ile açıklanabilir. Bir başka ifade ile kredi tayinlemesinin en önemli sebebi olarak görülen asimetrik bilgi kaynaklı gecikme 2010M5-2021M3 yılları arasında Türkiye Ekonomisinin kredi piyasasında yüksek oranda mevcuttur.

## SONUÇ

Çalışmada kredi tayinlmasının ulusal ve küresel bazda literatür değerlendirilmesi yapılmış olup, kredi tayinlmasının banka kredileri açısından negatif yönlü bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ancak ticari kredilerle kıyaslandığında bu etkinin daha makul, daha az yıkıcı olduğu görülmektedir. Örneğin banka kredileri içerisinde değerlendirilen bireysel krediler müşteriler tarafından talep edildiğinde bankalar, ekonomik ve mali koşulları baz alarak müşteri portföyü ve kredibilitesi değerlendirip tayinlamayı yapıp yapmamakta karar verebilmektedir. Bu noktada bireysel kredilerin piyasaya sürümü açısından bir dengesizlik söz konusu olmaktadır. Örneğin kredi ile ikinci el araç alan müşterinin ekonomik katkısı ile kredi çekip bir işletmeye ortak olan müşterinin katkısı aynı olmayacaktır. Risk teşkil eden müşteri portföyleri için yapılan tayinlamalar bankacılık sektörü için olumlu bir etki bırakırken, bireysel kredilere getirilen kısıtlama piyasadaki tüketim oranlarını düşürecektir.

Kredi tayinlmasının banka kredileri açısından değerlendirilmesiyle ekonomik büyümeye etkisinin ise dolaylı yoldan olduğunu söylemek mümkündür. Bireysel kredilere getirilen sınır müşterilerin harcama yapmasına da getirilmiş bir kısıt olarak nitelendirilmektedir. Bu bilgidен hareketle tüketim piyasasının dolaylı yoldan etkilenmesi sebebiyle tüketim ve yatırım piyasasındaki dengeler de bozulmalar görülebilmektedir. Tüketim piyasasına para sirkülasyonunu azaltması açısından tayinlamanın çoğunlukla negatif yönlü bir etkide bulunduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Öte yandan öncelikli olarak enflasyonist koşullardan çok çabuk etkilenen bankacılık sektörü, bu dönemlerde kredi kısıtlamasına gidecek ve temerrüt riskini en aza indirmeyi tercih edecektir. Ancak bu durum hem bankacılık sektörü için kredi daralması sorununu ortaya çıkaracak hem de yatırım sektörünü doğrudan etkileyecektir. Ticari kredilere başvuran müşteri profilleri genellikle yüksek rakamlarda kredi taleplerinde bulunmaktadır ve bu taleplerin tamamına yakını kredileri yatırım için kullanacağını dile getirmektedir. Dolayısıyla kredi tayinlaması yatırımlar için de bir engel teşkil edecektir ve yatırım oranlarında bir azalma gözlemlenecektir.

Yapılan çalışmada elde edilen verilerde yatırım oranlarında gözlemlenen bu azalış ile istihdam oranları da etkilenmektedir. Yatırımların azaldığı bir piyasada işsizlik oranları yatırım oranları ile ters orantılı olarak artmaktadır. Nitekim işsizlik oranları toplam üretimi de etkilemektedir. Dolaylı yoldan etkilenen pek çok unsurdan biri olan toplam üretim ve dış ticaret hacmi devletlerin yurtiçi hasılası için kritik önem taşımaktadır. İşsizlik oranlarının artmasıyla üretim kapasitesi düşmektedir ve üretimin azaldığı piyasa giderek dışa bağımlı hale gelecektir. Dolayısıyla kredi tayinlmasının

yüksek seyrettiği piyasalarda yatırımların düşmesi ile gayri safi milli hasıla da da azalışlar gözlemlenecektir. Tasarrufların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyüme pozitif yönlü etkilerde bulunduğu pek çok teorik ve ampirik çalışmada incelenmiştir. Ancak koşullar gelişmekte olan ülkeler için değerlendirildiğinde; tasarrufların ekonomik büyüme etkisinin gelişmiş ülkelere kıyasla daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum ekonomik büyümeyi yavaşlatacaktır.

Çalışmadan elde edilen diğer önemli sonuç, Türkiye 2010M5-2021M3 döneminde kredi tayınlamasına neden olan etkenin asimetrik bilgi olduğu yönündedir. Winker (1999) prosedürü kullanılarak ARDL Sınır Testi yaklaşımıyla tahmin edilen Marjinal Fiyatlama Modeli sonuçlarına göre, interbank faiz oranı, likiditenin marjinal maliyeti olarak ticari bankalar için önemli bir rol oynamaktadır. Hem kredi faiz oranı hem de mevduat faiz oranı belirlenmesinde para piyasası faiz oranı bir çapa görevini üstlenmektedir. Her iki faiz oranı ile interbank faiz oranı arasında uzun dönemli ilişki istatistiksel olarak anlamlı ve doğru yönlüdür.

Kısa dönemli ilişkinin tahminine yönelik kurulan hata düzeltme modeli sonuçlarına göre, hem kredi faiz oranı hem de mevduat faiz oranı para piyasası faiz oranındaki değişikliklere yavaş uyum sağlamaktadır. Mevduat faiz oranının ortalama ayarlanma hızı gecikmesi 8.56 ay olarak, kredi faiz oranının ortalama ayarlama hızı gecikmesi ise 10.87 ay olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç mevduat faiz oranı ayarlama hızının kredi faiz oranı ayarlama hızından yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu durum asimetrik bilgi sonucu oluşan ters seçim ve ahlaki tehlike ile açıklanabilir. Bir başka ifade ile kredi tayınlamasının en önemli sebebi olarak görülen asimetrik bilgi kaynaklı gecikme 2010M5-2021M3 döneminde Türkiye Ekonomisinin kredi piyasasında yüksek oranda mevcuttur.

## KAYNAKÇA

- Acuner, Akın ve Şebnem (2006), “Etkili Bir Risk Yönetim Sürecinin Aşamaları”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, 47, 64-69.
- Akgüç, Öztin (2007), “Türkiye’de Yabancı Bankalar”, **Muhasebe ve Finans Dergisi**, 36. 6-17.
- Akyol, Mehmet (2010), **Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi Sorunu ve Kredi Tayınlamsı Arasındaki Nedensellik Bilgisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ali-Aga Diaz, Roger ve Olivero, Maria Pia (2010), “The Cyclicalıty of Price-Cost Margins In Banking: An Empirical Analysis Of Its Determinants”, **Economic Inquiry**, 49, 26-46.
- Altıntaş, Halil (2004), “Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 22, 39-61.
- Altıntaş, Halil ve Ayrıçay, Yücel (2010), “Türkiye’de Asimetrik Bilgi ve Kredi Tayınlamasının Ekonometrik Analizi: 1992-2009”, **Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**. 271-287.
- Altunöz, Utku (2013), “Türkiye’de Banka Kredi Kanalının Etkinliği Üzerine Amprik Bir Çalışma: Kredi Tayınlaması”, **Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**. 37, 1-20.
- Alunöz, Utku (2013), “Türk Bankacılık Sistemindeki Asimetrik Bilgi Probleminin Oyun Teorisi Çerçevesinde Analizi”, **Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2, 1-19.
- Müslümov, Alovst ve Aras, Güler (2004), “Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi”, **İşletme-Finans Dergisi**, 222, 55-65.
- Aras, Osman ve Öztürk, Mustafa (2011), “Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**. 2, 167-178.
- Aslan, Özgür ve Küçükaksoy, İsmail (2006), “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Uygulama”, **Ekonometri ve İstatistik Dergisi**. 4, 25-36.
- Atıyas, Izak vd. (1993), “Customer Patterns and Credit Rationing in Turkish Banks”, **The Central Bank of Republic of Turkey Research Department**. 9301, 1-21.

- Bakdur, Alper (2003), **Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri Uzmanlık Tezi**, Yayın No: DPT – 2678, Ankara.
- BDDK (2009), **2008-2009 Çalışmalarına İlişkin Faaliyet Raporları, Denetçi Raporları Bilanço ve Hesap Durumu**, Ankara.
- \_\_\_\_\_ (2009), **Finansal Piyasalar Raporu**. Ankara: **Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu**, Ankara.
- \_\_\_\_\_ (2017), **Türkiye Bankacılık Temel Göstergeleri**, Ankara.
- \_\_\_\_\_ (2018), **Bankacılık Sektör Raporu**, Ankara.
- \_\_\_\_\_ (2019), **Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri**, İstanbul.
- \_\_\_\_\_ (2020), **Türk Bankacılık Sistemi Temel Göstergeleri**, Ankara.
- Bean, Charles vd. (2010), “Monetary Policy After Fall”, **Bis Review**. 111, 3-23.
- Bonfim, Diana (2009), “Credit Risk Drivers: Evaluating The Contribution Of Firm Level Information And Of Macroeconomic Dynamics”. **Journal Of Banking & Finance**. 33, 281-299.
- Cambazoğlu, Birgül (2010), **Parasal Aktarım Mekanizması Kredi Kanalı: Kuram ve Türkiye Örneği. Parasal Aktarım Mekanizması Kredi Kanalı: Kuram ve Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Can, İlknur (2018), “Asimetrik Bilginin Türk Bankacılık Sektörü Kredi Piyasasına Etkileri Üzerine Bir Uygulama”, **International Journal Of Academic Value Studies**, 4(19), 351-362.
- Castro, Vitor (2013), “Macroeconomic Determinants Of The Credit Risk İn The Banking System: The Case Of The GIPSI”, **Economic Modelling**, 31, 672-683.
- Ceylan, Servet ve Durkaya, Mehmet (2010), “Türkiye’de Kredi Kullanımı- Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 24(2), 1-15.
- Charles, Kingsley (2009), **Entrepreneurship and Bank Credit Rationing in Ghana**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Durham University.
- Civcir, İrfan. (2012), Türkiye Ekonomi Kurumu, **Türkiye’de Kriz Sonrası Dönemde Kredi Çöküşü**, Tartışma Belgesi No. 2012/12, Ankara.
- Claus, Iris ve Grimes, Arthur (2003), “Asymmetric Information, Financial Intermediation And The Monetary Transmission Mechanism: A Critical Review”, **New Zealand Treasury Working Paper**, 03/19, 2-28.
- Çabuk, Çiğdem (2005), **Sabit Sermaye Yatırımları ve 1980’den günümüze Türkiye Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.



- Çavuşoğlu, Fazilet (2010), **Para Politikası Faiz Oranlarından Mevduat ve Kredi Faiz Oranlarına Geçişkenlik Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası- Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.
- Çetinkaya, Şahin (2012), Asimetrik Bilginin Piyasalara Etkileri ve Finansal Krizlerdeki Rolü. **Sakarya İktisat Dergisi**,1, 46-63.
- Darıcı, Burak (2012), Finansal İstikrar ve Finansal İstikrara Yönelik Kamusal Sorumluluk Çerçevesinde Para Politikası: Türkiye Analizi, **Türkiye Bankalar Birliği**, 23(83), 1-61.
- Doğan, Harun (2008), Türkiye’de Finans ve Reel Ekonomi İlişkisi: Schumpeter Haklı mıydı? **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, 23 (272), 2-25.
- Eken, Mehmet Hasan ve Kale, Süleyman (2017), Türk Bankacılığında Krizler ve Çıkarılan Dersler. **Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. 6(5), 3-14.
- Eken, Mehmet ve Arslan, Özge (2015), 2001 ve 2008 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması, **Maliye Finans Yazıları**, 104, 105-130.
- Ekşi, Halil ve İkvan, Abdulrezzak (2017), İşletmelerin Finansmanında Mevduat Bankalarının Kredi Arz Davranışları. **Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 15(2), 47-61.
- Erkan, Mehmet (1990), **Enflasyonist Ortamda İşletmelerin Ticari Kredi Yönetimi**, 1.Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Ertong, Günnur (2005), **Kredi Çöküşü ve Türkiye’de Varlığının Araştırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fidan, Mehmet (2011), Kobi Kredi Piyasasında Asimetrik Bilgi ve Ahlaki Tehlike: Laleli Örneği, **Maliye ve Finans Yazıları**, 90, 41-57.
- Fidan, Hüseyin ve Albeni, Mesut (2014), Asimetrik Bilginin Elektronik Ticaret Üzerindeki Etkileri ve Tüketici Güveni Üzerinde Bir Uygulama, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 19(2), 287-298.
- Freixas, Xavier ve Rochet, Jean (1998), **Microeconomics Of Bankin**, Second Edition Cambridge: The MIT Press, London.
- Girginer, Nuray (2008), “**Ticari Kredi Taleplerinin Değerlendirmesine Çok Kriterli Yaklaşım: Özel ve Devlet Bankası Karşılaştırması**”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 37, 132-142.
- Göktolga, Ziya ve Karakış, Engin (2017), “Bankaların Ticari Kredi Verme Davranışlarının Bulanık AHP ve Bulanık Topsis ile İncelenmesi”, C.Ü. **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 18(2), 76-94.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı (2018), Resmî Gazete, <http://www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2018/12/20181224-8.htm> (22.05.2021).

\_\_\_\_\_ . (2020), Resmî Gazete, <https://Www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2018/12/20181224-8.Htm>. (24.05.2021).

İpeker, Melih (2002), **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Finansal Sistem İstikrarının Sağlanmasındaki Rolü**, Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

Kaldor, Nicholas ve Trevithick, James (1981), **A Keynesian Perspective On Money**. Lloyd's Bank Review, 1-19.

Kamacı, Ahmet vd. (2017), “Kredi Hacminin Para Arzı ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”, **Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi**, ICMEB17 Özel Sayısı, 400-409.

Kandemir, Tuğrul vd. (2018), “Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği”, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10(2), 20-29.

Karahan, Özcan ve Gürbüz, Yunus Emre (2017), “Türkiye’de Bireysel Banka Kredileri ve Enflasyon İlişkisi”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, ICMEB17 Özel Sayısı, 410-416.

Karahan, Pınar ve Uslu, Nilgün (2018), “Kredi Tayinlemesinin Türk Bankacılık Sektöründe Geçerliliğinin Kalman Filtresi Tekniği ile Test Edilmesi”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 55(63), 9-20.

Kaya, Yasemin (2002), Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri 1997–2000, Mspd Çalışma Raporları, No: 2002/1. [https://Www.Bddk.Org.Tr/Websitesi/Türkçe/Raporlar/Calisma\\_Raporlari/12762002-1.Pdf](https://Www.Bddk.Org.Tr/Websitesi/Türkçe/Raporlar/Calisma_Raporlari/12762002-1.Pdf) (11.12.2020).

Kılıcı, Esra (2018), “2000-2001 Türkiye Ekonomik Krizi’ne Farklı Bir Bakış: Asimetrik Bilgi Teorisi Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 13(2), 363- 385.

Kılıç, Faruk (2018), **Banka Kredilerinin Makroekonomik Değişkenlerle İlişkisi: Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi- Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı.

Koçyiğit, Seyhan ve Demir, Aysel (2014), “Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Riski ve Yönetimine İlişkin Bir Uygulama: Türkiye Garanti Bankası Örneği”, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, 6(3), 222-246.

Korkmaz, Özge (2019), “Kredi Kullanım Oranları ile Enflasyon Oranları Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, **Maliye Dergisi**, 176, 98-127.

Köksel, Bilge ve Yöntem, Tuğçe (2014), “Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Tayinlemesi: 2002-2013 Dönemi Üzerine Bir Uygulama”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 43, 107-131.

- Kuas, Hasan (2010), **Bankacılık Sisteminde Ticari Kredilendirme Süreci Üzerine Bir İnceleme**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Levine, Ross (1997), Financial Development And Economic Growth: Views And Agenda, **Journal Of Economic Literature**, 35(2), 688-726.
- Mercan, Mehmet vd. (2015), “Bankacılık Sektörü Kredilerinin İstihdam ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Ekonomisi İçin Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş Bütünleşme Analizi”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 33 (2), 65-84.
- Müslümov, Alövsat ve Aras, Güler (2004), “Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerine Etkileri”, **İktisat, İşletme-Finans Dergisi**, 222, 55-65.
- Okutan, Özlem ve Balaban, Özlem (2009), “Banka ve Finans Kurumlarının Ekonomik Krizden Etkilenme Düzeyleri ve Kriz Döneminde Uyguladıkları Yönetmelik ve Örgütsel Politikalara İlişkin Yönetici Algıları”, **Central Bank Review**, 1(2009), 15-27.
- Özbek, Özgür (2019), **Bankacılıkta Kredi Riski ve Türk Bankacılık Sektörünün Kredi Riski Görünümü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgür, Serdar (2019), **Bankacılık Sektöründe Kredi Riski ve Kredi Türevleri: Ampirik Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztin, Akgüç (1987), **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, 54, İstanbul.
- Parasız, İlker (2018), **Para Banka ve Finansal Piyasalar**. 10. Baskı, Ezgi Kitabevi.
- Pesaran, Hashem vd. (2001), “Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships”, **Journal of Applied Econometrics**, 16(3), 289-326.
- Roffia, Barbara ve Zaghini, Andrea (2007), “Excess Money Growth And Inflation Dynamics”, **European Central Bank Workin Paper Series No 749, 1-42**.
- Rothchild, Michael ve Stiglitz, Joseph (1976). “Equilibrium in Competitive Insurance Markets: An Essay on the Economics of Imperfect Information”, **The Quarterly Journal of Economics**, 90(4), 629-649.
- Sarı, Sultan (2020), “1999-2017 Döneminde Türk Bankacılık Sektörü ve Kredilerin Gelişimi”, **The Journal Of Social Science**, 4(7), 328-348.
- Sarıkaya, Murat ve Kutlar, Aziz (2003), “Asimetrik Enformasyon ve Marjinal Maliyet Fiyatlandırma Modeli Çerçevesinde Türkiye’de Kredi Tayinmesi ve Faiz Oranlarının Tahmini”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 4(1), 1-17.

- Sipahi, Nihal (2003), **Problemlı Kredilerin Yeniden Yapılandırılması Uluslararası Uygulamalar ve Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.
- Sözer, Çağıl (2013), **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikalarının Banka Bilançolarına Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Stone, Mark ve Roger, Scott (2005), On Target? The International Experience With Achieving Inflation Targets, **IMF Working Paper**, 5(163), 4-62.
- şen, Ali (2006), Asimetrik Bilgi-Finansal Kriz İlişkisi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1-24.
- TBB (2002), **Türk Bankacılık Sistemi 2001**, İstanbul.
- \_\_\_\_ (2006), **Türkiye Bankalar Birliği 2005-2006 Dönemi Çalışmalarına İlişkin Faaliyet Raporu**, İstanbul.
- \_\_\_\_ (2008), **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi:1958-2007**, İstanbul.
- \_\_\_\_ (2009), **2008-2009 Dönemi Çalışmalarına İlişkin Faaliyet Raporu**, İstanbul.
- \_\_\_\_ (2016), **Faaliyet Raporu 2016-2017**, İstanbul.
- \_\_\_\_ (2018), **Türkiye'de Bankacılık Sistemi Seçilmiş Göstergelerin İllere Ve Bölgelere Göre Dağılımı 2017**, İstanbul.
- \_\_\_\_. (2020), **Faaliyet Raporu 2019-2020**, İstanbul.
- TCMB (2001), **2001 Yıllık Rapor**. Ankara.
- Teker, Dilek vd. (2013), Determinants Of Sovereign Rating: Factor Based Ordered Probit Models for Panel Data Analysis Modelling Framework, *International Journal of Economics And Financial Issues*, 3(1), 122-132.
- Tıraşoğlu, Muhammed ve Tıraşoğlu, Burcu (2015), “Hisse Senetleri, Banka Kredileri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 3(3), 21-27.
- Tunç, Burcu (2012), **Kredi Hacmini Etkileyen Faktörler: Banka Kredileri Eğilim Anketi Analizi**, Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü.
- Tutcuoğlu, Rabia (2010), **Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Bankacılığın Gelişimi Nedenleri ve Bankacılık Sektörü Açısından Oluşturduğu Riskler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tükel, Ayça (2006), **Asimetrik Enformasyon Işığında Kredi Tayinlaması ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi- Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2018), Finansal İstatistik Raporu, [https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/beb139c6-72b9-4ea9-8ffc-e5bffb93d5f3/Finansal+Hesaplar+Raporu\\_2018\\_IV%C3%87.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-beb139c6-72b9-4ea9-8ffc-e5bffb93d5f3-mEC2hja](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/beb139c6-72b9-4ea9-8ffc-e5bffb93d5f3/Finansal+Hesaplar+Raporu_2018_IV%C3%87.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-beb139c6-72b9-4ea9-8ffc-e5bffb93d5f3-mEC2hja) (22.04.2021).
- Türkiye Sigorta Reesürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği. (2020), Türkiye Sigorta Birliği, <https://www.Tsb.Org.Tr/Kredi-Sigortasi-Genel-Sartlari.Asp?PageId=506> (23.05.2021).
- Uluyol, Osman (2019), 1980-2000 Döneminde Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 17, 73-107.
- Ünlü, Sadık (2013), **Türkiye’de Banka Kredileri Üzerindeki Vergi Yükünün ve Ekonomik Etkilerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vurur, Serap ve Özen, Ercan (2013), “Türkiye’de Mevduat Banka Kredisi ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin İncelenmesi”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(3), 107-128.
- Winker, Peter (1999). “Sluggish adjustment of interest rates and credit rationing: an application of unit root testing and error correction modelling”, **Applied Economics**, 31(3), 267-277.
- Yetiz, Filiz (2016), “Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(2), 107-115.
- Yiğitbaş, Şehnaz (2012), “Bankaların Kredi Verme Davranışı Üzerine Asimetrik Bilginin Etkisi ve Reel Sektör Yansıması (2002-2010) Türkiye Analizi”, **Türkiye Bankalar Birliği (TBB)**, 288, 5-31.
- Yılmaz, Songül (2017), **Ticari Bankalarda Kredi Portföyü ve Kredi Riski Yönetimi-Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

## ÖZGEÇMİŞ

Nuryagdy JORAYEV, 2004 yılında 39 nolu İlköğretim Okulu'nu, 2010 yılında Başkent Türkmen- Türk Lisesi'ni, 2017 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı.

JORAYEV, bekâr olup, Türkçe, İngilizce ve Rusça bilmektedir.